REVISTA ISTORICĂ

Anul al XXII-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1936.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

T. Holban: Ioan Albert al Poloniei și Moldova.
Aurelian Sacerdoțeanu: Cea d'intâiu pedeapsă de „hiclenie" în Țara-Românească.
V. Mihordea: Căsătoria unei Moldovence în Rusia secolului al XVIII-lea.
N. Iorga: Un izvor cu privire la războiul turco-polon din 1673.
Valeriu Papahagi: Relațiile Aromânilor din Moscopole cu represintanții Republicei Veneției la Constantinopol în secolul al XVIII-lea.
N. Iorga: Cronica Sioneștilor.
V. Mihordea: O chestiune de ceremonial în Moldova.
Dimitrie G. Ionescu: Studii grecești în legătură cu Istoria Românilor.
Aurel Sacerdoțeanu: Acte grămeștene din Costești-Vîlcea.
N. Iorga: Un „poet valah" în literatura italiană.
— Câteva documente basarabene.
— Regele Carol I-iu și Marele Războiu (Mărturisiri prețioase).
Dări de samă de *N. Iorga, V. Mihordea* și *V. Merencu.*
Cronică de *N. Iorga.*
Notițe de *N. Iorga.*

1936

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul: 35 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XXII-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1936.

Ioan Albert al Poloniei şi Moldova[1]

De la moartea regelui Ioan Albert au trecut patru sute treizeci şi cinci ani şi încă nimeni nu s'a găsit să spuie adevărul asupra domniei lui. Acest rege iagelon, peste samă de ambiţios, a făcut atîtea greşeli în timpul scurtei sale domnii, încît istoricii poloni de pănă acuma s'au ferit să spuie totul despre el. Ca niciun alt rege polon, Ioan Albert a avut o domnie împletită din evenimente prusiene, germane, moscovite, ungureşti, etc. dar mai presus de toate din evenimente moldoveneşti. Şi fiecare din aceste evenimente au lăsat cîte o greutate, mai mare sau mai mică, asupra conştiinţii lui Ioan Albert. De aceia acela care va scrie o istorie complectă asupra domniei acestui rege va trebui să utiliseze tot ce s'a scris în limbile popoarelor vecine cu Polonia, neexcluzînd (ba cu atît mai puţin) pe cea romînă; dar putem afirma că niciunul dintre istoricii poloni de azi, afară de d. Górka, nu ştiu românește. Iată de ce credem că nici învăţatul profesor Fr. Papée n'a spus tot ce se poate şti asupra regelui Ioan Albert. Totuşi cartea domnului Papée este foarte interesantă şi merită toată atenţia. Materialul folosit este bine căutat şi cu mult spirit critic întrebuinţat.

Cartea este împărţită în patrusprezece capitole, fiecare cuprinzînd o epocă bine definită din viaţa regelui polon. Astfel avem: *Copilăria lui Ioan Albert, Alegerea lui ca rege, Expediţia de la Marea Neagră,* etc.

Ioan Albert s'a născut la Cracovia în 27 Decembre 1459 ca al treilea fiu al regelui Casimir şi foarte de vreme a fost supus unei îngrijite educaţii. La fire sămăna mult cu mamă-sa: era religios, plin de mîndrie şi foarte cult. Ştia limba germană şi probabil pe cea ungară.

De la 1-iu Octombre 1467 fiii regali, între cari şi Ioan Albert, au

[1] Frideric Papée, *Jan Albracht,* Cracovia 1935, p. 256 + o hartă.

www.dacoromanica.ro

fost dați la școala lui Długosz. Mare influență asupra formării caracterului său au avut curtenii Szydrowiecki, iar umanistul Filip Callimachus Buonacorsi, cu puternica sa personalitate, s'a apropiat de curtea iagellonă pe la 1472, cînd Albert își termina învățătura. Este adevărat, spune autorul, că acest umanist a avut mare influență asupra lui Ioan Albert, însă nu ca educator, ci ca un curtean politic.

Prin Decembre 1474 Ioan Albert termina școala lui Długosz și, după cum era obiceiul iagellon, fu asociat de rege la domnie, ca să se deprindă cu arta guvernării. Și, cînd, la 4 Mart 1484, muri Casimir, moștenitorul tronului iagellon, locul cel mai apropiat alături de rege îl luă al treilea fiu, Ioan Albert.

În vara anului 1485 o mare expediție regală pornește spre Colomeia, cu intenția de a pleca împotriva Turcilor. Aici, la Colomeia, s'a presintat Ștefan-cel-Mare, Domnul Moldovei, și la 15 Septembre „a depus jurămînt regelui în presența celor trei principi moștenitori". După acest eveniment, care a procurat atîta bucurie Curții și nobililor poloni, regele împreună cu Ioan Albert au condus pe Domnul Moldovei până la Sniatyn, unde comanda asupra trupelor regale fu încredințată lui Ioan Polak Karnkowski. Acesta a contribuit mult la distrugerea Turcilor la Cătlăbuga (16 Novembre) și la alungarea acestora din Moldova. Dar despre ocuparea Chiliei și a Cetății-Albe nici vorbă nu putea fi, de și doar acesta era scopul ajutorului dat de rege.

De la Sniatyn regele a plecat în Lituania, iar Ioan Albert a rămas în Rusia Roșie cu însărcinarea să păzească granițile împotriva Tatarilor. Prințul regal a stat în Rusia Roșie până 'n April 1490. În această vreme avu două lupte cu Tatarii: una în 1487 și alta în 1489. Prima luptă, cea de la 8 Septembre 1487, a fost numai întîmplătoare, căci Ioan Albert se îndreptase întăiu spre Moldova și numai în urma trădării Tatarilor de dincolo de Volga (aliați cu Polonii până atunci) și-a schimbat sensul expediției.

Guvernarea lui Ioan Albert în Rusia Roșie a luat sfîrșit în April 1490, cînd a murit Mateiaș Corvinul, întru cît Albert trăgea nădejde să fie el ales rege al Ungariei. Dar știm că a fost ales fratele lui, Vladislav, iar el fu numit guvernatorul Silesiei, de unde dese ori a căutat să se răsbune împotriva nobililor unguri cari l-au boicotat. Dar aceste atacuri nejustificate împotriva Ungariei i-au scăzut mult din popularitate.

www.dacoromanica.ro

La 7 Iunie 1492 în frumosul orăşel Grodno se stinge din viaţă Casimir Iagello. In această vreme Ioan Albert se afla la Radom şi, imediat ce a auzit de moartea tatălui său, s'a grăbit spre Grodno. Consilierii regali stabiliseră acum seimul electiv pentru ziua de 15 August. Chestia alegerii a fost mult uşurată de însuşi regele defunct, care cu limbă de moarte a lăsat ca Alexandru să rămîie în Lituania, iar Albert să fie ales rege. Cu toate acestea s'au găsit şi puternici oposanţi, în fruntea cărora stătea prelatul Zbigniew Oleśnicki. Dar în afară de Albert şi-au mai încercat candidaturile, foarte discret, Alexandru al Lituaniei şi, pe faţă, Vladislav al Ungariei. Unele izvoare arată că ar fi candidat şi Sigismund, cel mai mic dintre Iagelloni. Cu toată opoziţia însă, Ioan Albert, la 27 August 1492, a fost ales rege al Poloniei.

Autorul subliniază că, în timpul interegnului, Alexandru, fiul lui Ştefan-cel-Mare, a prădat în Rusia Roşie, în special regiunea Colomeii.

In dinastia iagellonă se înrădăcinase obiceiul că după încoronare regele să plece în Pomerania spre a primi jurămîntul supuşilor de acolo. La 4 Mart 1493, merse acolo şi Ioan Albert, rămânînd în acele părţi nouă luni. Între timp moare arhiepiscopul Zbigniew Oleśnicki, iar în locul lui fu numit, prin stăruinţa lui Ioan Albert, fratele regal Frederic.

La 29 Maiu marele maestru al Teutonilor depune jurămînt de credinţă regelui.

In Poznań, unde se afla regele, sosiseră solii regelui ungar, ai lui Maximilian, alţii de la Veneţieni şi de la Tatari, cari toţi tindeau la isolarea Turcilor. Dar în acelaşi timp sosiră soli şi de la marele duce lituan Alexandru, cerînd grabnice ajutoare împotriva Moscovitului, precum şi aducînd ştiri alarmante în legătură cu apropierea Tatarilor de graniţile Coroanei.

La 19 August muri Frederic, Împăratul german, şi-i urmă Maximilian, care nu-l iubia de loc pe Albert şi din această causă mereu făcea intrigi, în special la Turci, împotriva regelui polon. Poate mai mult aceste intrigi l-au făcut pe Ioan Albert să încheie, în timpul şederii sale la Poznań, un armistiţiu cu Turcii pe trei ani.

De-abia la Crăciun se întoarse regele la Cracovia, şi aceasta o făcu numai pentru a asista la sfinţirea noului cardinal de la Gniezno, Frederic, căci la 4 Ianuar 1494 Albert pleacă din nou

www.dacoromanica.ro

spre Prusia prin Poznań, unde-l găsim la 15 Februar. La 17 sosi la Poznań și Frederic de Brandeburg, cumnatul Iagellonilor. Dar la 21 se primia acolo o scrisoare urgentă a regelui ungar, chemînd pe monarhii creștini la o grabnică consfătuire. Ca loc de adunare fu ales Leutschau, în Ungaria. Fără întîrziere Ioan Albert și cu Frederic de Brandeburg au pornit spre locul de adunare. Prin April invitații sosiseră și începură discuțiile, care se învîrtiră în jurul pericolului turcesc. În principiu se hotărî să nu se încheie pace de lungă durată cu Turcii. Dar principalul obiect al discuțiilor a fost Moldova, și, anume, atît delegații unguri, cît și cei poloni, se întrebau: Moldova este vasala Poloniei ori a Ungariei? De sigur că, în cursul acestor discuții, regele polon ieși cu propunerea să alunge pe Ștefan din Moldova și să-l puie pe Sigismund: era doar fratele amînduror regi. După Ioan Albert chestia rivalității polono-ungare asupra Moldovei, în modul propus de el, se resolva cel mai bine. Dar Ungurii, cu toate că închinarea de la Colomeia (15 Septembre 1485) îi durea, nu vroiau schimbarea situației din Moldova; căci Ștefan-cel-Mare, de și în suflet era aderentul lui Maximilian, era ținut în bună prietenie de către Vladislav al Ungariei printr'o pensie anuală și castele în Ardeal.

În cele din urmă, Ioan Albert se obligă să nu întreprindă acțiune împotriva Turcilor pentru Chilia și Cetatea-Albă decît în înțelegere cu Ștefan-cel-Mare; iar, ca să șteargă impresia rea ce făcuse cu propunerea sa asupra Moldovei, ieși cu o altă propunere, și anume: Cavalerii Teutoni să fie mutați din Prusia în „Podolia“ și Prusia să fie dată ca feud lui Sigismund.

Oricum, autorul susține că ieșirea lui Ioan Albert împotriva Moldovei a fost principala causă a nesuccesului din 1497. Era doar de față la discuții Bartolomeiu Dragfi, bun prieten de arme al lui Ștefan-cel-Mare și care de sigur totul i-a raportat. Apoi tot acolo era Ștefan Zápolya, un dușman fățiș al lui Albert, și mulți alți neprieteni.

Principalul resultat al discuțiilor de la Leutschau a fost încheerea unui tratat tainic între cei doi regi peutru a se apăra reciproc împotriva supușilor, tratat semnat la 5 Maiu 1494.

În general, din discuțiile de acolo folos a tras numai Vladislav, iar Albert s'a întors cu mînile goale.

La 7 Maiu 1494 Ioan Albert pleca spre casă, și, imediat ce sosi

www.dacoromanica.ro

la Cracovia, găsi de cuviinţă să trimeată la Ştefan, Domnul Moldovei, doi senatori (pe cancelariul Krzeslaw Kurozwek şi pe Jan z Przytyka Podlodowski), participanţi la desbaterile de la Leutschau, ca să-i dea relaţii despre discuţiile asupra Turcilor, — de sigur despre resultat numai; în acelaşi timp trebuiau să-l ajute pe rege la ocuparea Chiliei şi a Cetăţii-Albe. Dar această propunere era numai un pretext, căci la 6 April 1494 Albert încheiase un armistiţiu pe trei ani cu Turcii, iar la 28 Iunie se grăbi să-l ratifice; deci nu putea fi vorba de o luptă împotriva lor.

Nu mult după aceasta, prin August, sosi vestea că Tatarii au prădat Lituania, iar ajutoarele polone au fost distruse. Regele convocă seimul la Radom. Aici sosiră doi soli de la Ştefan-cel-Mare, aducînd veşti că Voevodul bucuros aprobă acţiunea regelui relativ la Chilia şi Cetatea-Albă, dar el cu oamenii săi se va alipi armatelor regale de-abia cînd vor ajunge la Dunăre. Va permite armatelor să treacă prin Moldova şi să capete alimente, însă să nu se îndepărteze de Nistru.

Se vede că afacerea tatară nu era aşa de gravă, întru cît Ioan Albert a putut să-şi îndeplinească mult doritul drum în Prusia. Astfel pe la 31 Octobre 1494 era primit de Prusieni pe malul Vistulei, la Dybowe, apoi a trecut la Torun, unde primi jurămintele supuşilor şi unde li întări privilegiile. Visită apoi oraşele Elbing, Malborg, etc. La Danzig n'a fost din causa molimei şi a întinderii apelor Vistulei, care se revărsaseră tocmai atunci. Prin Ianuar 1495 se întoarse iarăşi la Torun, unde-l găsi şi Filip Callimachus, marele instigator al luptei contra Turcilor. S'a discutat iarăşi chestia mutării Teutonilor în „Podolia sau în Moldova".

Pe la 15 August 1495 Ioan Albert alipi provincia Płock, iar spre sfîrşitul anului 1496 se însură cu Ana, fiica lui Nicolae Radziwiłł, voevodul Vilnei.

În drum spre Cracovia, regele s'a oprit vre-o trei luni în Lublin, apoi în Sandomir (Decembre 1495-Februar 1496). De sigur în oraşul Sandomir a fost fixată ziua convocării seimului pentru 13 Mart 1496 la Piotrków. În mesagiul regal se vorbia de războiu.

La adunarea acestui mare seim s'a discutat mai întăiu proiectul de constituţie al Statului polon, şi s'a votat. Apoi s'au aprobat creditele necesare pentru un războiu împotriva Turciei. Era vorba de ocuparea celor două cetăţi moldoveneşti de supt Turci. „Cu toate acestea era o expediţie in afara graniţelor polone, căci, ori-

www.dacoromanica.ro

cum am putea explica faptul că Moldova, ca principat vasal, se afla cuprinsă în granițile Statului polon, totuși cu niciun preț, basat pe această judecată, nu se putea ocupa Chilia și Cetatea-Albă" (p. 113).

În vederea unei lupte împotriva Turcilor, Ioan Albert a căutat să cîștige ajutorul fratelui său din Lituania. De altfel, încă de la congresul din Leutschau, în special după prădăciunea Tatarilor de la Wiśniowiec, relațiile polono-lituane erau foarte prietenoase. Acțiunea acestor relațiuni se învîrtia în jurul a trei chestiuni importante: a) înzestrarea lui Sigismund, b) înoirea uniunii și c) apărarea comună.

a) Știm că la 5 Februar 1494 se încheie tratatul lituano-moscovit, iar după un an (18 Februar 1495) Alexandru al Lituaniei se căsători cu Elena Ivanovna, fiica marelui-duce. Prin Mart 1495 sosi la Viena mama lui Alexandru, care nu se prea împăca însă cu noua noră, din causa religiei ortodoxe. Misiunea politică a acestei visite regale era cedarea Chievului și a altor orașe de supt ascultarea lituană lui Sigismund; dar în mod energic s'au opus acestei cereri nobilii lituani. În cele din urmă s'a hotărît ca fiecare frate să ofere cîte-o sumă de bani pentru înzestrarea lui Sigismund.

b) Înoirea uniunii polono-lituane de la Horodło (Octombre 1413, 2) a fost făcută de-abia la 6 Maiu 1499.

c) Pentru lupta comună împotriva păgînilor, în afară de desele solii polono-lituane, însiși frații iagelloni (Albert și Alexandru) s'au întîlnit în Parczew, la 26 Novembre 1496. S'a constatat că marele-duce de Moscova era în luptă cu Suedesii, însă avea legături de prietenie cu Tatarii și cu Ștefan-cel-Mare (Elena, fiica Domnului Moldovei, era căsătorită cu moștenitorul tronului moscovit), iar cu Turcii căuta prietenie. Lituania deci avea mînile libere să colaboreze cu Polonia la o luptă împotriva Turcilor. Din întreaga discuție a reieșit că mai bun lucru este atacul comun împotriva Chiliei și a Cetății-Albe. Apoi s'a hotărît că în vara anului 1497 regele polon se va opri cu armata în Cameniţa Podoliei, iar marele-duce lituan în Łuck, de unde se vor lua alte hotărîri.

După întoarcerea de la Parczew, regele s'a mai oprit, în Decembre 1496 și în Ianuar următor, la Lublin, iar apoi a plecat la Sandomir, unde începu, în mod serios, să se pregătească de războiu. Mai întăiu s'a încercat dacă marele diferend nu s'ar putea aranja

www.dacoromanica.ro

pe cale paşnică şi în acest sens a fost trimis la Sultan Nicolae Strzežowski. Se cerea întâi cedarea celor două cetăţi dunărene, iar în cel mai rău cas să se îndepărteze cel mai puţin Tatarii din Bugeac. Şi într'un cas şi în altul, regele oferia despăgubiri în bani. Dar tratativele lui Strzežowski au dus la ruperea definitivă a relaţiilor dintre Polonia şi Turcia.

Ioan Albert s'a speriat de ameninţarea turcească şi imediat a trimis pe Ioan de Chodcza după ajutor la regele Vladislav. Acesta răspunse că are armistiţiu cu Turcii, totuşi îi oferă 8.000 de Unguri şi 4.000 de Cehi, cu condiţia că aceste ajutoare vor veni odată cu cele moldoveneşti, cînd armatele regale vor ajunge la Chilia şi Cetatea-Albă.

Ioan Albert trimese după ajutor şi la Alexandru al Lituaniei. Acesta, pe la 10 Maiu trimese pe Ivaşcu Sapieha la Ioan al III-lea să ceară ajutor împotriva păgînilor. Dar boierii moscoviţi au întrebat pe sol: „dar Voevodul Moldovei va merge cu domnii voştri? Trebuie să ştim şi noi ce face Voevodul".

Regele polon trimese solie, în persoana episcopului de Chelm Matei din Stara Łomża, şi la Domnul Moldovei. Aduse din partea Voevodului felicitări şi urări de izbîndă, însă el cu oamenii săi se va alipi armatei regale la Dunăre. În această vreme cardinalul Frederic l-ar fi prevenit pe Albert de intenţiile ascunse ale lui Ştefan.

La 19 Maiu 1497, adecă două zile înainte de pornirea expediţiei, regele întră în Liov, dar de-abia la 27 Iunie ajunse la Gologóry, de unde porni armata. In jurul regelui se aflau toţi demnitarii Statului. Armata regală nu plecă spre Haliciu, cum era natural, ci o luă spre Mogilnica, de unde avea să se îndrepte spre Chilia. Aici s'au alăturat şi Velicopolonii. La 25 Iulie s'a trecut armata în revistă.

Autorul observă că erau prea multe „tabere". Aproape de 30.000. Numai regele avea peste 6.000 cară. Armata era în număr de peste 80.000, pusă supt comanda lui Ioan Trnka de Raciborzan.

Pe de altă parte, şi armata lituană înainta spre cea regală. În drum, pe la 5 Iulie, Lituanienii au răspins un atac tatar.

Autorul presupune că în această vreme în Moldova se aflau acum Turcii, dar că Ştefan nu l-a prevenit pe Ioan Albert. Cînd armata polonă ajunse la Nistru, Ştefan trimese vorbă că nu permite trecerea armatei regale nici chiar prin Basarabia. Regele

www.dacoromanica.ro

însă trecu Nistrul şi apoi dădu ordin să vie şi ajutoarele teutone de la Haliciu (vre-o 400 decălăreţi). Trecerea armatelor peste Nistru a durat vre-o săptămînă, apoi se înaintă pe teritoriul Moldovei, şi primul popas se făcu la Coţmani, pe la 16-17 August. Aici solii lui Ştefan-Vodă, Tăutu şi Isac, fură închişi şi duşi la Liov, fiindcă au îndrăznit să ceară ieşirea armatei regale din Moldova.

Prin aceasta ruperea relaţiilor între cele două ţeri se produse în mod oficial. Imediat avu loc un Consiliu de războiu: Ioan Trnka propuse să se ocupe mai întăiu Hotinul, căci „pămîntul Sepenicului, al cărui oraş principal era Hotinul, încă din vremea lui Casimir-cel-Mare aparţinea Poloniei". Dar regele nu aprobă propunerea lui Trnka, şi la 7 Septembre se hotărî să se atace Suceava, capitala Moldovei. In drum regele adună mulţi Moldoveni nemulţămiţi şi de sigur vre-un pretendent. La Tărăsăuţi s'au alăturat şi Velicopolonii; apoi au pornit mai departe şi, pe la 18-20 Septembre, trecură Siretiul, iar, la 24, erau acum lîngă Suceava.

În această vreme Ştefan-cel-Mare a reuşit să adune vre-o 40.000 de luptători (18.000 Moldoveni, 10.000 Turco-Tatari *(sic.)*, şi vre-o 12.000 de Unguri) *(sic)*.

Resistenţa garnisoanei Sucevei de supt conducerea lui Luca Arbore, apoi hărţuielile tot mai dese ale Moldovenilor din afară şi lipsa de alimente au scăzut la minimum entusiasmul armatei polone. Din această causă armistiţiul propus fu primit cu o mare bucurie; condiţiile unei păci se vor discuta mai tîrziu. Toate acestea s'au făcut prin intermediul Ungurilor. Între altele Ştefan-cel-Mare a trimes vorbă regelui să se întoarcă pe unde venise. Şi cu acestea Polonii au fost lăsaţi liberi să pornească acasă. Pe la 19 Octombre armata regală a şi pornit înapoi, dar pe drumul muntelui şi nu pe unde i se spusese. Regele era bolnav, fie de supărare, fie de supărarea climei. La 26 Octombre, în codrii Cozminului, „Turcii, Tatarii, Muntenii, Moldovenii şi chiar o mînă de Unguri". *(sic)* au atacat cu furie taberele regale, şi în învălmăşeală aproape le-au distrus. Au murit peste 11.000 de oameni, dintre cari vre-o 5.000 de nobili. În special carăle au fost cu predilecţie distruse şi prădate.

Autorul susţine că armata lui Ştefan-cel-Mare a distrus pe Poloni, şi nu Turcii, cum susţin alţi istorici. Ca exemplu, dă pe Boldur, care distruse pe Mazovieni. Dar tocmai în această vreme

www.dacoromanica.ro

se apropia și armata lituană. Se vede că Ioan Albert ceruse ajutorul lui Alexandru încă pe cînd era în Braclaw, fiindcă acolo se presintă pe la 19 Septembre solul lui Ivan al III-lea și-i puse în vedere să nu atace pe Ștefan. Din această causă Alexandru nu putu veni în ajutorul fratelui său; trimese numai vre-o cîteva mii de soldați, iar el cu grosul armatei, pe la sfîrșitul lui Septembre, se întoarse acasă. Ajutorul lituan ajunse la Prut pe la 30 Octombre; dar era prea tărziu pentru a putea fi de vre-un folos. Regele era serios bolnav și-și continua înapoierea. La 31, era la Sniatyn, iar la 5 Novembre lîngă Tlumacz, unde-și împrăștiè armata.

La 12 Novembre, Ioan Albert sosi la Liov și peste puțin timp se însănătoși. De la Liov începu el corespondența explicativă a expediției. Mai întăiu scrise lui Frederic, frate-său, apoi lui Vladislav al Ungariei. Tot insuccesul se explica prin boala regelui.

Pentru ziua de 18 Ianuar 1498 se fixă un seim general la Piotrkow. La începutul lui Decembre regele plecă din Liov. După ce avură loc desbaterile seimului, el se întoarse la Cracovia (22 Februar).

Pe la 1-iu Maiu s'a început revanșa turcească. Sultanul însărcină pe Balì-bei Malcoci-Oglu, pașa de Silistra, să se lege cu Moldovenii și să între în Polonia. Într'un timp foarte scurt (pănă la 15 Maiu) au cotrobăit și au prădat toată partea de Sud a țerii. După ce au luat cu ei vre-o sută de mii de prisonieri, s'au întors acasă fără nicio piedecă.

În timp ce teama cuprinsese pe Cracovieni (16-17 Maiu) sosi la rege solia lui Vladislav cu propunerea să medieze pacea cu Moldovenii. Regele primi bucuros, și pe la 12 Iulie se încheiè mult așteptata pace. Dar pe la sfîrșitul lui Iulie Tatarii s'au răpezit asupra Poloniei și au prădat-o îngrozitor. O altă expediție asupra Poloniei o întreprinseră Turcii pe la sfîrșitul anului 1498; dar acestora nu li-a mers, căci din causa iernii grele mulți periră, iar la întoarcere soldații lui Ștefan li-au luat toată prada.

Prin Mart 1500 se încheie un armistițiu cu Turcii, dar prin April solul polon la Buda a aflat că toată creștinătatea se pregătește de războiu împotriva Turcilor: erau înglobate și Polonia și Moldova.

În același timp Polonia fu grozav pustiită de Tatari. Această prădăciune se făcu din îndemnul Turcilor pentru a rupe Polonia

www.dacoromanica.ro

de Ungaria. Era o vreme cînd Moscova începea un mare război împotriva Lituaniei şi deci şi împotriva Poloniei, iar aliatul marelui duce, Menglì-Ghirai, fu chemat în ajutor. La 1500 avură loc două năvale turceşti: una în Iunie şi alta în Septembre. Astfel că Polonia nu putu să ieie parte la lupta împotriva Turcilor alături de creştini.

În Iulie 1501 se semnă un armistiţiu polono-turc pe termin nelimitat. Dar, pentru a pune capăt şi năvalei Tatarilor din Crimeia, cari ascultau şi de Muscali, Ioan Albert încheiè tot în 1501 o alianţă cu Tatarii de dincolo de Volga, alianţă îndreptată special împotriva lui Menglì-Ghirai.

În Februar şi Mart avu loc marele seim în Piotrków. În afară de chestiunea armistiţiului cu Turcii şi altele mai mărunte, una principală, în jurul căreia s'a învîrtit discuţia seimului amintit, a fost chestiunea teutonă. Marele maestru, fiind înrudit cu Casa saxonă (în urma morţii lui Ioan de Tieffen fu ales Frederic de Saxonia), căuta să se eschiveze de jurămîntul de vasalitate ce datora regelui polon; totuşi, în cele din urmă, a fost obligat să se presinte.

În această vreme, actuală era şi chestiunea Pocuţiei. Ştefan-cel-Mare, folosindu-se de articolul 11 al tratatului din 1499, în care se vorbeşte de aranjarea unor diferende de graniţă, declară întreaga Pocuţie drept teritoriu litigios. Se face un scurt istoric al acestei chestiuni.

După terminarea seimului, regele plecă în Prusia, la Torun, apoi la Elbing, pentru a primi jurămîntul marelui maestru. Acesta însă se feri de a jura, pănă ce regele se îmbolnăvi şi, la 17 Iunie 1501, în Torun, muri.

Se face apoi o scurtă dare de samă asupra personalităţii lui Ioan Albert.

Acesta este cuprinsul cărţii d-lui Frederic Papée. Cu altă ocasie vom reveni cu complectări, şi atunci vom da publicităţii şi documente noi despre această epocă.

T. Holban.

Cea d'intăiu pedeapsă de „hiclenie" în Ţara-Românească

Se ştie că Domnul, între alte puteri pe care le avea, putea să pedepsească aspru pe subalternii săi şi pentru vina numită *hiclenie*. În ce consta aceasta, cînd şi cui se aplica, nu s'a lămurit bine. Ioan Bogdan a încercat o caracterisare, exactă în ceia ce priveşte relaţia între pămînt şi proprietarul său faţă de Domn;

www.dacoromanica.ro

„Boierul care avea pământ, fie moștenit, fie cumpărat, fie dăruit de Domn, dacă nu mergea la oaste, cînd îl chema Domnul, săvîrșia o trădare, sau „cum se zicea atunci, *o hiclenie*, adecă o lipsă de credință față de Domn și țară[1]". Cam în același fel socotise și Radu Rosetti, ceva mai înainte: „Numai prin excepțiune vedem pe Domni hărăzind cîte odată sate confiscate de la un al treilea pentru vre-o pricină bine determinată, totdeauna specificată în actul de danie și care aproape exclusiv de orice alta este înaltă trădare (ХИТЛАЊСТВО)[2]". Alte lămuriri nu s'au mai dat.

Cuvîntul în sine, *hiclean* în forma veche, *viclean* mai tărziu, este de origine maghiară: *hütlen*, *hitetlen*, *hitlen*, „necrezător", „necredincios", sens generalisat din mai vechiul *necredincios*, adecă *păgân*. La noi e probabil că a venit prin limba slavonă[3]. Întemeindu-ne pe considerentul acesta etimologic se poate presupune că, atît cuvîntul, cît și noțiunea lui, sînt vechi în limba romînă. În secolul al XIV-lea trebuie să fi existat cuvîntul la noi. N'am putea spune totuși dacă atunci avea numai sensul de *necredincios* religios ori denumia și altfel de necredință, infidelitate. Pe la mijlocul acelui secol se poate vedea documentat că delictul înțeles prin viclenie exista.

Izvoarele istorice ungurești, care ni pot da multe lămuriri de amărunt în toate direcțiile[4], ni vin în sprijin și acum. Dintr'o diplomă a regelui Ludovic de Anjou, de la 20 August 1359, putem precisa că înainte de această dată Domnul Țerii-Românești Alexandru Basarab, putuse aplica pedeapsa aceasta cu toată strășnicia. În această diplomă vedem că regele se adresează mai multor nobili romîni, ale căror nume le cred în forma românească

[1] I. Bogdan, *Documentul Răzenilor din 1484 și organisarea armatei moldovene în secolul al XV-lea*, în *An. Ac. Rom., Mem. Secț. Ist.* seria II, tom. XXX, București 1908, p. 373.

[2] R. Rosetti, *Pământul sătenii și stăpînii în Moldova*, I, București 1907 p. 138-9.

[3] Cf. și I. Bogdan, *o. c.*, p. 408.

[4] Dintr'o cronică ungurească am mai subliniat un pasagiu cu privire la alegerea Domnilor Moldovei. *Au fost aleși cei dintâiu Domni ai Moldovei?*, în *Revista Istorică*, XXI, 1935, p. 316-3. Acum găsesc pasagiul discutat de mine că e socotit ca interpolat, de I. Minea, *Principatele române și politica orientală a Împăratului Sigismund*, București 1919, p. 25, nota 1: „Pasagiul începînd de la „wayvode vero" înainte pare a fi o interpolare, căci e în contrazicerea cu resistența Moldovei față de atacul regelui, povestită imediat înainte, în același capitol". Credem că această presupunere nu se poate menținea. Pasagiul represintă o realitate a vremii, atît cu privire la alegerea Domnilor, cît și la tendința Ungariei de a avea Moldova ca vasală, chiar cînd aceasta se îndreptase spre Polonia.

www.dacoromanica.ro

aşa: Corpaci, Stanislau, Neagul, Vlanic, Nicolae şi Vladislav, fiii lui Vladislav, fiul lui Zîrnea sau Zovnă, şi li acordă moşia Răcaş din Banat, la rîul Timişul-Mic, şi alte trei sate, pentru serviciile prestate în special în Dalmaţia, la Zara. Odată cu aceasta ţine să amintească şi de vremea cînd Alexandru Basarab nu voise să-l recunoască de „Domn natural". În acel moment boierii aceştia romîni s'au opus voinţii Domnului lor şi niciun fel de pedeapsă nu i-a putut întoarce de la credinţa lor către regele unguresc. Faţă de această împotrivire a lor s'a întîmplat că au avut să sufere toată mînia Voevodului, pe care diploma o precisează limpede: „Quod nos, attendentes fidelium serviciorum merita Karapath, Stanislai, Negne, Wlanyk, Nicolai et Ladislai, filiorum Ladislai, filii Zovna, Olachorum nostrorum fidelium, qui eo tempore quo Alex. Bazaradi, Vajuoda Transalpinus, nos pro domino naturali recognoscere renuebat, ut ipsos non rerum damna, non vastus possessionum, nec mortis iniurie, nec aliorum periculorum terrores poterant ab huiusmodi fidelitatis constantia revocare; imo, relictis omnibus possessionibus eorum et bonis in Transalpinia habitis, nostre Maiestati se obtulerunt fideliter servituros [1]".

E de observat că înseşi aceste posesiuni acordate deveniseră regale tot prin confiscare din causa infidelităţii, căci se spune în diplomă: „que quidem possessiones et villae quondam patris nostri et nostrorum fuerant, et tandem, exigentibus infidelitatis eorum demeritis, predicte possessiones eorum, iuxta regni nostri consuetudinem approbatam, manibus patris nostri et per consequens nostris extant legitime devolute". Cînd şi în ce împrejurări le va fi luat Carol-Robert, documentul nu aminteşte.

Din aceste mărturii resultă că Domnul Ţerii-Romăneşti putea să pedepsească pe supuşii săi în mai multe feluri, fie ei chiar boieri de pe primul plan, ca aceştia, cari sînt în legătură cu Ungaria şi împotriva Domnului, faţă de care săvîrşesc hiclenia-

[1] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Romînilor*, I [2], Bucureşti 1890, p. 60, unde punctuaţia este greşită. Am îndreptat-o după altă diplomă, din 22 Septembre 1365, care spune: „Quod Karapch Olachus, filius Ladislai filii Zarna Olachy, aule nostre familiaris fidelis... et fratrum suorum.... item Stanizlao, Negure, Wayuk, Nicolao et Ladislao, filiis dicti Ladislai, filii Zarna frstibus suis utertnis"; Hurmuzaki, *ibid.*, p. 99. În acesta se dau alte posesiuni şi nu se menţionează nimic cu privire la situaţia lor din Ţara-Românească. De altfel vor mai fi şi alte acte acordate tot lor la 20 Iunie 1371, cf, *ibid.*, pp. 180-92. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Valkes*, I, Gotha 1905; p. 262, îi socoteşte în adevăr pribegi: „Diese ersten rumänischen Flüchtlinge aus politischen Gründen, *pribegi*".

www.dacoromanica.ro

Față de acest delict resultă din diplomă că s'au dat mai multe feluri de pedepse: aplicarea de amenzi *(rerum damna)*, răpirea moșiilor *(vastus possessionum)*, condamnarea la moarte, după vinovați nedreaptă *(mortis iniuria)* și terorisarea *(terror)*. Credem că acestea erau pedepsele care se aplicau în primul rînd celui care se făcea vinovat de trădare. De aici reiese limpede că nu se referiau numai la confiscarea moșiilor, ci atingeau și orice alt fel de venituri ale acusatului, cum și însăși persoana lui.

Dacă Nicolae Alexandru, cel d'intăiu urmaș al eliberatorului din 1330, putea să aibă o atît de mare autoritate în fața boierilor țerii, putem bănui că era un adevărat autocrat, cum resultă din însuși titlul pe care i-l dă patriarhul constantinopolitan în același an 1359 și întru nimic mai prejos de orice suveran contemporan.

Aurelian Sacerdoțeanu.

Căsătoria unei Moldovence în Rusia secolului al XVIII-lea.

O foarte interesantă scrisoare se găsește în vol. VIII din *Arhiva Vorontov*, schimbată între doi membri ai familiei cu același nume, la începutul anului 1772, în timpul războiului dintre Ruși și Turci.

În ea, după ce se arată cine sînt probabilii plenipotențiari ai Rusiei la proiectele de preliminarii de la Iași: contele Orlov, vicecancelariul Panin și ambasadorul Țarinei la Constantinopol, Obrescov, e vorba și de căsătoria baronului de Bilostein cu o tînără Moldoveancă, de vre-o cinsprezece ani, din familia Roset.

Baronul, asupra căruia, neavînd la îndemînă o enciclopedie rusească, nu putem da referințe mai ample, a luat parte la campania din Moldova, cu gradul de colonel (polcovnic), supt ordinele mareșalului Rumiențov, care a făcut și „onorurile nunții". Din conținutul scrisorii reiese că era un om nu prea inteligent, foarte bogat și care, după căsătorie, a sosit la Petersburg ca să presinte Împărătesei un memoriu „sur la Moldavie et la Valachie".

Cit privește „baroneasa", dintr'o familie care ține de „toată Moldova și de toată Muntenia", a dat ocasie soțului ei să fie felicitat la Petersburg, de toată lumea, „sur cette grande alliance".

Cine era ea?

Din referințile pe care le publică istoricul Radu Rosetti în *Cronica Bohotinului" (An. Ac. Rom.* pe 1905) putem reconstitui că era fiica fostului Mare Medelnicer Ioniță Roset, mort pe la

www.dacoromanica.ro

1762 [1]). În arborele genealogic de la sfârșitul cronicii se arată că Ioniță Roset a fost căsătorit cu Smaranda Sion și a avut patru copii: Ștefan (căsătorit cu Maria Crupenschi), Gheorghe (căsătorit cu Ileana Herăscu), Maria (căsătorită cu Banul Dumitrachi) și Irina, viitoare baroneasă de Bilestein.

La 15 Iunie 1762, din „împărțeala făcută de Divan Casei biv Vel Medelnicerului Ioniță Roset", averea Irinei se compunea din: Parte de moșie din Stănești ot Tazlău. Parte de moșie (indescifrabil) ot Soroca. Parte de moșie Podagra ot Dorohoiu, opt țigani, opt boi, șase vaci, doisprezece cai, cinci iepe, șaizeci de stupi, douăsprezece „blide" de cositor, douăsprezece talgere de cositor, douăsprezece căldări, o tigaie, șase linguri cu capac, o sanie mare, dreptul la animalele „ce au rămas neîmpărțite". O mie de lei bani „cari s'au dat la Foti negustoriul [2]".

Autorul cronicii spune că, „dacă numele baronului [3] era nemțesc, numirea de polcovnic dată gradului său este rusească; în lipsă de alte dovezi cred că zisul baron era, nu un colonel austriac ci un polcovnic rus de origine germană [4], de unde se vede că în afară de nume nu se mai știa nimic pînă acum despre soțul Irinei, nici măcar, cu precisie, direcția în care a apucat după căsătorie, părăsind țara.

Nu știm care va fi fost viața baronesei Irina la curtea Ecaterinei a II-a. O singură informație o mai avem despre ea, în această calitate, și anume un document citat de Radu Rosetti (Ac. Rom., pachetul XXIII, No. 247), unde se vorbește de niște răzeși de pe Bicu, cari vînd, în primăvara anului 1774, părțile lor de moșie „Mării Sale baron von Bilești̯en și cuconii Irina Rusetesei", megieși cu proprietatea Irinei de la Soroca [5].

În „*Cronica Bohotinului*" mai aflăm că la începutul anului 1796 Irina nu mai era în viață. Dar, fie că Bilestein o precedase, fie că menajul se desfăcuse mai de mult, ceia ce pare a fi mai probabil, „baroneasa" moare supt numele de „Lupu Roset". Autorul ajunge la conclusia că Irina se căsătorise pentru a doua oară cu un Stolnic Roset, pe care nu l-a putut identifica [6].

[1] *Cronica Bohotinului*, p. 182 (paginația volumului întreg din *An. Ac. Rom.*).
[2] *Ibid.*, pp. 246-27.
[3] În cronică numele e ortografiat „Belistein"; în scrisoare, „Bilestein", pe care-l adoptăm.
[4] *Cronica Bohotinului*, p. 185.
[5] *Ibid.*, p. 185, nota 6.
[6] *Ibid.*, p. 191.

www.dacoromanica.ro

Scrisoarea care urmează, în afară de faptul că prin ea însăşi constituie un document al relaţiilor dintre boierimea noastră în trecut şi elementele armatelor străine de ocupaţie, aduce unele precisări şi cu privire la familia Medelnicerului Ioniţă Roset.

Petersburg, 5 Ianuar 1772.

A. P. Woronzow, către contele Woronzow, la Paris.

...„On commence à parler hautement et beaucoup de la paix. Je ne sais pas si cela la fera venir plutôt. On avait deja nommé les plénipotentiaires qui devaient aller en traiter de notre part à Jassy. C'etaient Mr. le comte Orloff, Mr. le vicechancelier et Mr. Obrescow. Mais tout cela n'est encore que le bruit de ville...

...Vous a-t-on annoncé le mariage de Mr. le baron de Bilestein? C'est une nouvelle qui a fait ici la plus grande sensation. Mr. de Roumenzow en avait fait le detail à Mr. de Panin, qui, a ce qu'on dit, a été main de maitre. C'est une jeune Moldave de 15 à 16 ans que le cher baron a epousé. Mr. le maréchal a fait les honneurs de la noce. C'est une demoiselle qui tient à toute la Moldavie et à toute la Valachie; elle est Rosetti, c'est tout dire. Tout le monde se disposait ici à féliciter le baron sur cette grande alliance. Mr. de Panin avait fait fait écrire une lettre circulaire dont on devait lui envoyer des copies signées par tout ce qu'il y a de grand à la Cour; toutes ses connaissances étaient invitées a lui ecrire de leur côté, lorsque Mr. le baron est venu déranger tout ce projet en arrivant inopinement ici avec un mémoire qu'il doit présenter à l'Impératrice sur la Moldavie et la Valachie. Les projets sont, comme tous ceux qu'il forme, des plus vastes et des plus magnifiques. Enfin c'est un homme à mettre aux petites maisons, et son séjour a l'armée, et surtout à celle de Mr. le comte Roumenzow, a achevé a le rendre completement fol. Il nous a donné une scène des plus divertissantes le lendemain de son arrivee à un souper chez Mr. Oubril, où on s'est impitoyablement moqué de lui pendant toute une soirée, sans qu'il s'en soit appercu. Voilà éxactement ce ce qu'il s'appelle conter des fagots"...

(Archiva Woronzow, t. VII, pp. 656, 657-8.)

V. Mihordea

Un izvor cu privire la războiul turco-polon din 1673.

În *Histoire des Grands Vizirs Mehmet Coprogli Pacha et Ahmet Coprogli Pacha*, Paris 1686, se cuprind şi cîteva ştiri nouă despre expediţia lui Sobieski în 1673.

La 9 Octombre 1673 Sobieski se află la Nistru. „Ensuite il fit en sorte d'avoir communication avec les Hospodars de Valachie et de Moldavie, qui luy avoient donné avis de s'approcher pour prevenir les Ottomans et fit prendre resolution à ces princes qui n'estoient venus à cette guerre que pour leur observance forcée, d'abandoner le party des Turcs dés qu'il seroit aux mains avec eux. Mais les Hospodars, craignant que les Turcs ne découvrissent le secret de cette correspondance et ne prévinssent leur

www.dacoromanica.ro

dessein, ils se retirerent la nuit suivante, laissant une partie de leurs troupes aux Polonois, qui s'emparerent incontinent de leur poste... Grande agitation... causée, sans doute, par la desertion des Valaques et des Moldaves [1]".

Urmează prada lui Caplan-Paşa, care face tranşee la Ţutora [2]. Sobieski e oprit de discordia politică să-l atace. În retragere Husein-Paşa e lovit „par les paysans de Pologne et ceux de Valachie".

„Cependant il e Hospodar de Moldavie [3], mal satisfait aussi de ce que les Polonais n'avoient pas tiré tout l'avantage qu'il esperoit de leur victoire, s'en separa ; après avoir conduit presques sur la frontiere tous les grands de la principauté, il les abandonna et se retira vers les Turcs, avec sa femme et ses enfans, pour se mettre sous leur direction, s'excusant sur ce qu'il avoit esté contraint par ses principaux officiers de prendre le party des Polonois. Mais les seigneurs moldaves, se voyant ainsi traittez de leur prince, firent sçavoir au general Sobiesky que, si on vouloit leur donner un chef pour leur commander, ils abandonneroient tout ce qu' ils possedoient et se soumettroient entierement à la Pologne, en sorte qu'ils travailleroient avec les Polonais à leur défense commune [4].

Caplan e încă fortificat la Ţutora : neajutat, se retrage pentru iarnă.

În volumul III e vorba de campania contra lui Doroşenco, şi se văd Domnii noştri oferind mediaţia lor. N. Iorga.

Relaţiile Aromînilor din Moscopole cu represintanţii Republicei Veneţiei la Constantinopol în secolul al XVIII-lea

Cred că nu mă repet dacă înfăţişez mai desvoltat, în acest articol, unul din aspectele relaţiilor Aromînilor din Moscopole cu lumea veneţiană, arătat în mod succinct într'o lucrare publicată în „Mélanges de l'École Roumaine en France" [5].

---

[1] I, p. 295.

[2] II, pp. 3-4.

[3] Al Ţerii-Romăneşti, Grigore Ghica.

[4] *Ibid.*, pp. 10-1.

[5] *Les Roumains de l'Albanie et le commerce vénitien aux XVII-e et XVIII-e siècles*, „Mélanges de l'École Roumaine en France, 1931".

www.dacoromanica.ro

Am avut dese ori ocasia în *Revista Istorică* să ating problema relaţiilor comerciale din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea ale Aromînilor moscopoleni cu Veneţia. Din materialul cules în Arhivele de Stat din Veneţia, am crezut că partea privitoare la raporturile Moscopolenilor cu *bailul din Constantinopol* ar putea să alcătuiască subiectul unui articol din care caracterul negustorilor aromîni să apară şi supt alt aspect decît acela al unor oameni preocupaţi numai de vînzare şi cumpărare [1]. Vom înfăţişa mai întăiu materialul, iar la urmă vom căuta să tragem din el o conclusie.

Moscopolenii frecventau pentru treburile lor negustoreşti consulatul veneţian din Durazzo. Consulul Pietro Rosa, „per la Serenissima Republica di Venetia console in Durazzo e scale d'Albania", profita de faptul că unul din aceşti „mercanti di Moscopoli" se ducea la Constantinopol pentru propriile lui afaceri pentru a-i încredinţa o scrisoare adresată bailului sau a-l însărcina a vorbi cu acesta şi a-i înfăţişa neajunsurile de care sufere comerţul veneţian la Durazzo din pricina autorităţilor turceşti şi a pirateriilor Dulcignoţilor. Se ştie că bailul, ca represintant al Serenisimei Republici la Constantinopol, avea grija de interesele ţerii sale în Orient, că avea jurisdicţie asupra Veneţienilor stabiliţi în Imperiul otoman şi că apăra comerţul veneţian şi pe supuşii veneţieni.

In două scrisori din 1706 adresate de Pietro Rosa bailului Ascanio Giustinian (1703-9 [2]), întîlnim pe Moscopoleanul Ioan Costa Giupan (sau Jupan).

Pe ziua de 25 April 1706, consulul veneţian scrie: „Astăzi, am izbutit să capăt, cu bani, de la naibul [3] cadiului, copia aci-înserată a firmanului pe care o trimet Excelenţei Voastre cu aducătorul presentei, care va fi Ioan Costa Giupan din Moscopole".

„Hoggi mi è riuscito d'ottener dal naippi di cotesto cadì a costo di soldo la qui inserta copia di fermano che tras-

[1] Problema am atins-o şi într'o lucrare care aşteaptă să fie pusă supt tipar: *Aromînii moscopoleni şi comerţul veneţian în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.*

[2] Care a avut legături şi cu Constantin-Vodă Brîncoveanu. V. *Corespondenţa inedită a lui Constantin Brîncoveanu cu bailul Ascanio Giustinian*, în *Revista Istorică*, XVII, p. 169-76.

[3] *Naib* (cuv. turcesc) = supleant.

www.dacoromanica.ro

metto all' E. V. per il lator della presente che sarà Giani Costa Giupan da Moscopoli".

(Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703-1709.)

Pietro Rosa scrie cu data de 30 April 1706: „Cu alte scrisori ale mele, prea-respectuoase, trimise supremei autorități a Excelenței Voastre cu Ioan Costa Jupan din Moscopole, cu datele 23 și 25 ale lunii curente, am răspuns îndată cinstitei [scrisori a] Excelenței Voastre înmînată mie de Turcul care a fost disdar [1] al acestei piețe".

„Già con altre mie ossequiosissime inviate alla suprema autorità dell' E. V. con Giani Costa Zupan da Moscopoli seguite li 23 e 25 del corrente feci di subito risposta al suo riverito pervenutomi col Turco fù disdar di cotesta piazza".

(Ibid.)

Același consul recomandă într'o scrisoare cu data de 16 Februar 1709, adresată bailului Alvise Mocenigo (1709-714) [2], pe Ioan al lui Gheorghe Papa „negustor grec [3], din Voscopole, care face comerț cu Veneția și e prieten al acestui consulat". Negustorul moscopolean se duce la Constantinopol, pentru afacerile sale și e însărcinat de către consul să presinte o scrisoare bailului și să înfățișeze acestuia oral, „a voce", starea în care se găsește scala Durazzo și consulatul venețian: consulul Veneției are de îndurat multe neajunsuri din partea autorităților turcești și trebuie să sacrifice cheltuieli mari; în port se nasc dese incidente între Perastini (din portul Perasto, în Bocche di Cattaro), Tripolitani sau Tunisieni („Barbareschi") și Dulcignoți:

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor Padrone Collendissimo.

Per alcuni suoi affari si porta a Costantinopoli il signor Gianni Georgio Papa, mercaute greco de Voscopoli, negotiante in Venetia et amico di questo consolato, il qual mi pregò di racomandarlo, al solito, al validissimo patrotinio di V. E., suplicandola reverentemente benificarlo con le gratie

[1] *Disdar* (cuv. turcesc) = comandantul unei setăți.

[2] Din familia dogilor cu același nume. Fost ambasador în Anglia.

[3] Am mai spus cu alte ocasii că Moscopolenii, de și aveau ca limbă de familie aromîna, treceau, în fața lumii apusene, drept Greci, din pricina culturii lor grecești.

www.dacoromanica.ro

che suole dispensare la di Lei inatta generosità mentre ancor lui ci favorisce a questa parte.

Al medesimo li ho consegnato altra mia del no. 27 per l'E. V. et a voce l'esprimerà l'agitationi di questo consolato e della scala, come pure la poca giustitia che li consoli conseguiscono a questa parte da' comandanti et alle gravose spese che giornalmente sogiace il consolato con gli pochi utili de gl'incerti, per il chè con gl'atti più profondi della mia rassegnatione mi raccomando alla di Lei pietosa beneficenza per poter in alcun modo risarcirmi di tanti danni da me sofferti nel passato per causa dei gravi acidenti nati in questa rada tra Perastini, Barbareschi e Dolcignoti, et il tutto cade a dani del console, come è ben noto alla di Lei rettissima inteligenza; sperando nella di Lei clemenza il mio solievo, mentre starò atendendo le di Lei venerate prescrizioni. Col benigno rescritto della gratia, con profondissimo [rispetto] le baccio il lembo delle vesti.

di V[ostra] E[ccellenza].

Humilissimo, divotissimo, ossequiossimo servo,
d. Pietro Rosa.

Durazzo, li 16 Febraio 1709.

All' Illustrissimo et Eccellentissimo Sign. Kv. Alvise Mocenigo.

(Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvise Mocenigo, 1709-1714.)

Corespondenţa lui Pietro Rosa e întreruptă în timpul războiului turco-venețian din 1714-8. Ea este reluată după pacea de la Passarowitz (1718), prin care Veneţia pierde Moreia, cucerită de Turci.

Într'o scrisoare cu data de 21 Octombre 1719, adresată ambasadorului Carlo Ruzzini (1719-20), fost ambasador la Curtea Spaniei şi la Viena, fost plenipotenţiar la congresele de pace de la Carlowitz, Utrecht şi Passarowitz şi viitor doge (1732-4), Pietro Rosa face cunoscut acestuia că se simte la consulatul din Durazzo nevoia unei persoane „care să ştie ceti şi scrie turceşte". În postscriptul, dat din 25 Octombre, al aceleiaşi scrisori, Pietro Rosa scrie lui Carlo Ruzzini că „Ghorghe Vreto, negustor din Voscopole, prieten al consulatului şi om al lui Nicolae Caragiani [1]", a venit la consulat pentru a-şi anunţa plecarea, chiar în seara aceia „la Voscopole", de unde se va duce la Constan-

[1] Negustor grec din Veneţia, fost agent al lui Constantin Brîncoveanu; v. N. Iorga, *Cinci conferinţe despre Veneţia*, ed. a II-a, pp. 30 şi 148.

www.dacoromanica.ro

tinopol. Pietro Rosa îl însărcinează să presinte el însuşi scrisoarea, chiar „în mînă", lui Carlo Ruzzini. Consulul veneţian adaogă că a mulţămit lui Gheorghe Vreto pentru acest serviciu şi îl recomandă pentru postul de dragoman al consulatului. El roagă pe ambasadorul veneţian să obţie un „berat de dragoman" pentru Gheorghe Vreto, care e „capabil şi devotat Serenisimei Republici":

„...Di tanto l'E. S. avisai e mi comandò di rispondergli, quello che la riverita virtù dell' E. V. rilleverà dalla qui annessa copia tradota in greco per commodo del dragomano, e che per non haver tempo nella speditione non l'ho potuta fare tradure, tenendo somma necessità questo consolato di un dragomano che sappia leggere e scrivere in turcho, per valersene di quello e simili et altre emergenze, che purtroppo sono frequenti in questa scala....

„P. S.... Oggi, che siamo [ai] 25 Ottobre, è venuto da me il signor Georgio Vreto, mercante da Voscopoli, amico di questo consolato e creatura del s. Nicolò Caraggianj, a rapresentarmi qualmente questa sera è di partenza per Voscopoli, di dove poi deve passare di subito costì, perchè occorendomi possa scriver all E. V., dovendo lui stesso venire ad'esibire la mia riverente sicura nelle venerate mani dell'E. V. Di tall'atto cortese lo ringraciai e nello stesso tempo l'incomodai della presente copia del no. 3, sotto li 21 stante, consegnata a questo s. console di Francia Monsù Ventura, qualle la incluse in una del suo Eccellentissimo S. Ambasciator, e la spedi per uno de' corsari tunegini, come le signifficai.... Il medesimo signor Vreto viene da me humilmente raccomandato alla sovrana protetione dell' E. V., soto la di cui ombra spera conseguire qualche di lui solievo.

„...Si come il consolato tiene somma premura, come dissi, di persona fedele qual serva per dragomano della natione, conoscendo perciò il signor Georgio Vreto capace e bene affetto alla Republica Serenisima, per il chè humilmente supplico l' E. V. degnarsi farli ottenere il baratto di dragomano, accertandola ch'esigeremo da questo un ottimo servicio, essendo già lo stesso per supplire alla spesa...".

(Bailo di Costantinopoli, filze 135, Lettere Ecc. Carlo Ruzzini, ambasciatore straordinario, 1719-20.)

Gheorghe Vreto e recomandat deci pentru postul de „baratar", nume purtat de supuşii raiale ai Sultanului pe cari acesta îi dădea ca dragomani consulilor streini [1].

[1] „On appelle des *Barataires* le sujets rayas du Grand-Seigneur que Sa Hautesse donnait elle-même pour drogmans aux consuls étrangers; cet usage a cessé depuis l'époque de l'ambassade de M. Sébastiani"; Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, I, p. 139, n. 1.

www.dacoromanica.ro

Corespondența lui Pietro Rosa cu ambasadorul Carlo Ruzzini se face „prin Moscopole", „per via di Voscopoli" (Moscopoli). De sigur că această corespondență era dusă de la Durazzo la Constantinopol și invers de negustorii moscopoleni.

Într'o scrisoare cu data de 13 Februar 1720, Pietro Rosa scrie lui Carlo Ruzzini că a primit „prin Voscopole", pe ziua de 7, plicul trimes de ambasador și care conținea un berat și capitulațiile păcii. Pentru obțiuerea acestora s'au cheltuit 66 de reali, sumă pe care consulul venețian o datorește dragomanului Carli:

„Sotto li 7 stante ricevei per via di Voscopoli il piego che si degnò spedirmi del primo Genaro col barato e capitulationi di pace, che in quest'incontro molto mi giovaronno rendendo humilmente gratia a V. E. e farò tenere al S. Dragoman Carli gli reali 66, che il medesimo deto signore sborsò per compiacermi, e l'haverei fatto presentemente quando non mi fossi privato del soldo per gl'affari del predetto fregadone, ma, riunindolo, immediate glielo farò tenere. Nel mentre supplico humilmente V. E. farli intender che pacienti".

Ibid.

Pe ziua de 6 Maiu 1720, Pietro Rosa scrie lui Carlo Ruzzini că i-a trimes „prin Voscopole", cu data de 30 April o scrisoare relativă de Dulcignoți și că așteaptă cu „Gheorghe Vreto să se întoarcă din Voscopole", pentru ca acesta să însărcineze pe corespondentul lui Constantinopol cu plata celor 66 de reali datoriți marelui dragoman:

„....Dall' antecedente mio riverente del no. 15, in data deli 30 Aprile scaduto, per via di Voscopoli trasmessole, la sublime intelligenza dell' E. V. racoglierà quanto mi sono fatto licito soggettarle sopr'il particolare de' Dolcignoti. Con la presente poi che mi sortisce spedirla per Sacista, l' E. V. si compiacerà più diffusamente rilevare il motivo del mio contegno co' Dolcignoti, che fu per compiacere all'instante de' mercanti e doganieri, quali m'instavano per porre in fibertà la scala, che da quelli veniva assediata con cinque grosse tartane e non volevano permettere ch'altro caricasse prima di loro....

„.....Quando la clemenza dell' E. V. adderisse far girar il mio debito delli 66 reali al magistrato eccellentissimo dei V. Savij alla Mercanzia, nel qual vado creditore dalla Cassa del Cottimo, il riceverei per somma gratia; in diffetto poi, subbito che sarà ritornato da Voscopoli il s. Georgio Vreto

www.dacoromanica.ro

farò che dia esso commissione al suo corrispondente costì di doverli pagare al s. Dragomano Grande....“

(Ibid.)

La 27 August 1720, Pietro Rosa aminteşte lui Carlo Ruzzini că i-a trimes, „prin Moscopole“, două scrisori, cu datele de 19 şi 27 Iulie, în care îi arăta neajunsurile scalei Durazzo şi felul cum a ştiut să potolească firea aprinsă a Perastinilor:

„....Dalle precedenti mie ossequiose spedite all' E. V. per Moscopoli, sotto li 19 e 27 Luglio scorso, la di Lei venerata virtù avrà compreso quant'insorgette in questa aggitata scala di Durazzo e quanto siasi da me operato a scanso di maggior inquietudini e con molta fattica e pena ò potuto frenare l'ardenza de' Perastini, la natturalezza de' qualli è già notta all' E. V....“

(Bailo di Costantinopoli, filza 134, Lettere Ecc. Bailo Giovanni Emo.)

În postscriptul cu data de 17 Novembre 1720 al unei scrisori din 16, Pietro Rosa recomandă bailului Zuanne Emo (1720-3) pe Moscopoleanul Mihail Gheorghiu: „Această [scrisoare] va fi naintată [Excelenţei Voastre] de domnul Mihail Gheorghiu din Moscopole, care se duce acolo[1] pentru afacerile sale. Rog respectuos bunătatea Excelenţei Voastre să binevoiască a-l proteja în ceia ce ar putea să aibă nevoie, căci e om cum se cade şi bun negustor al nostru. Dacă binevoiţi, veţi putea afla de la acesta despre toate ticăloşiile Dulcignoţilor. Dumnezeu să ierte pe acela care i-a introdus din nou în această scală“.

„P. S. Siamo ai 17 detto. Ieri ho consegnato all' agà Mustaffà Alirussi Durazzino il pachetto per l' E. V. Questa poi le sarà umiliata dal s. Micali Giorgio da Moscopoli, che per suoi affari se ne passa costà. Supplico riverentemente la bontà dell' E. V. degnarsi prottegerlo in quello che occorer li potesse, essendo uomo da bene e buon nostro negociante, dal quale se si compiacerà potrà rilevare distintamente l'iniquità tutta de' Dulcignoti, che Iddio perdoni a chi nuovamente li ha a questa scala introdotti.“

(Ibid.)

Bailul Zuanne Emo resolvă favorabil (1721) reclamaţia lui Constantin Bizuca din Moscopole împotriva căpitanului Cristoforo Matossovich din Perasto, căruia i se furase, în timpul războiului din 1714-18, ceara ce i-o încredinţase Moscopoleanul. Iată ce

[1] La Constantinopol.

www.dacoromanica.ro

scrie în această privinţă Pietro Rosa bailului pe ziua de 3 Februar 1721 :

„Eri reso mi fù ossequiosamente [il] foglio di V. E., ma senza datta suponendolo da molti mesi impennato a favore de s. Costantin Bisuca, negotiante da Voscopoli, per alcune prettese [che] tiene col capitan Christofolo Matossovich da Perasto per cere rapitegli, come dice, nel tempo della decorsa guerra....“

(Ibid.)

Într'o scrisoare din 29 Septembre 1725, Pietro Rosa recomandă bailului Francesco Gritti (1723-27) pe Moscopoleanul Adam Ghira : „Cu prilejul [plecării la Constantinopol a] domnului Adam Ghira, negustor din Moscopole, om al acestui consulat al Excelenţei Voastre şi devotat întregii naţiuni, închin această smerită scrisoare a mea Excelenţei Voastre pentru ca să dovedesc ceia ce, prin respectuoasele mele precedente [scrisori], prea-umila mea trudă v'a înfăţişat. Nădăjduind că toate [aceste scrisori] v'au parvenit, rog cu smerenie pe Excelenţa Voastră să primească în umbra înaltei sale protecţii pe acelaşi domn Adam care pentru cîteva afaceri ale sale urgente se duce în Capitală. De oare ce mă simt dator să-l recomand pentru serviciile pe care le aduce, cînd e nevoie, consulatului, şi pentru comerţul său activ cu Veneţia, doresc ca aceasta să fie susţinut de mărinimia Excelenţei Voastre pentru ca să vadă, prin acest favor, cum sînt ajutaţi de către publicii represintanţi toţi cei devotaţi Serenisimei Republici. Vă rog să iertaţi îndrăzneala cu care cer, în favoarea celui de mai sus, înalta Excelenţei Voastre protecţii“.

„Con l'incontro ch'il sign. Adamo Gira, negotiante da Moscopoli, creatura di questa consolato di Vostra Eccellenza e ben affetto a tutta la Natione, humilio questa mia riverente alla Grandezza dell'Eccellenza Vostra, per confermarli qunto con le rispetose mie antecedenti il mio humillissimo zelo li soggettò, sperando che tutte li saranno pervenute, supplicando humilmente Vostra Eccellenza a ricevere sotto l'ombra dell'alto di Lei patrocinio l'istesso sign. Adamo Gira, mentre per alcuni suoi affari di premura se ne passa a cotesta Corte, e, perchè ho tutto il debito d'amiterlo per li favori ch'ancor lui, quand'occorre, impartisce a questo consolato e per la frequenza de'suoi negocij che fa con la Piazza di Venezia, molto mi prema che l'istesso sia dalla di Lei munificenza beneficato a fine che

www.dacoromanica.ro

scorga con questa parcialità sonno assistiti dagl' Eccellentissimi publici rapresentanti tutti gli ben affetti della Serenissima Republica, degnandosi per affetto di gracia a condonnare l'ardire ch'in ciò mi prendo in impetrare a favore del medesimo l'alta di Lei protetione....“

(Bailo di Costantinopoli, filza 142, Lettere dei consoli all' Ecc. Bailo Gritti, 1723-27.)

Pe ziua de 21 Octombre 1725, Pietro Rosa face cunoscut bailului Francesco Gritti că tartana *Madonna della Salute* e închiriată pentru un transport de smoală de la Valona la Galipoli, *„un noleggio de pegola per Gallipoli“*: „Cei cari o închiriază sînt domnii Hagi Mihail Simu şi Mihail Sideri, negustori din Moscopole. Cel de-al doilea, după ce va termina încărcarea la Valona, se va duce pe uscat la Constantinopol, iar de aici la Galipoli pentru ca să primească marfa şi, de oare ce aceştia sînt negustori ai consulatului Excelenţei Voastre, îl recomand cu toată smerenia suveranei protecţii a Excelenţei Voastre“.

„....Li nolegiatori sono li signori Cazi Micali Simo e Micali Sideri, negotianti da Moscopoli, l'ultimo de'quali terminato che haverà il carico alla Vallona per terra se ne passerà a Costantinopoli per poi andarsene a Gallippoli a ricever il carico stesso, e, sicome questi sono mercanti del consolato di V. E. cossì con tutta l'umiltà lo arricomando al sovrano di Lei patrocinio....“

(Ibid.)

După o zi, consulul veneţian scrie din nou bailului (23 Octombre 1725): „Se duc la Constantinopol domnii Ioan Simu şi Mihail Sideri, negustori din Moscopole şi oameni foarte devotaţi ai acestui consulat al Excelenţei Voastre. De aceia, cu smerenia care se cuvine, îi recomand suveranei protecţii a Excelenţei Voastre. Aceştia sînt proprietarii mărfii din tartana [lui] Palicuchia“.

„....Se ne passano a Constantinopoli li signori Joannj Simo e Micali Sideri, compagni negotianti da Moscopolj e creature molto affetuose di questo consolato di V. E., e perciò con la dovuta sommisione li raccomando al sovrano patrocinio dell' E. V., e questi sono li proprietarj del carico della tartana Palicuchja....“

Ibid.

La 30 Octobre 1725, Pietro Rosa scrie bailului Francesco Gritti: „Alte [scrisori respectuoase, precedente, ale mele, veţi primi prin domnii Ioan Simu şi Mihail Sideri, negustori din Moscopole, de-

www.dacoromanica.ro

votaţi mie. Aceştia sînt proprietarii mărfii din tartana Madonna della Salute, a căpitanului Nicolae Palicuchia, şi cu toată smerenia îi recomand suveranei protecţii a Excelenţei Voastre".

„Altre mie riverenti antecedenti le riceverà dalli signori Joannj e Micali Sideri, negotianti da Moscopoli, miei amorendi *(sic)*, e questi sono li proprietarij del carico della tartana Madonna della Salute, capitan Nicolò Palicuchia, li quali con tutta sommissione racommando alla sovrana prottetione di V. E..."

Ibid.

Într'o scrisoare cu data de 5 Februar 1728 adresată bailului Daniele Dolfin (1726-29), Pietro Rosa scrie următoarele: „Rog cu smerenie clemenţa Excelenţei Voastre să ierte respectuoasa îndrăzneală cu care recomand persoana domnului Adam al lui Gheorghe Ghira, negustor din Moscopole, om devotat al acestui consulat al Excelenţei Voastre, şi a cărui casă continuă un comerţ activ cu Veneţia, unde corespondent al său e Co[nstantin] Dimitrie Peruli. Acesta din urmă mă îndeamnă mereu să ajut pe zisul domn Adam, pe fiii şi pe fraţii lui, în tot comerţul lor. Îndrăznesc să implor suverana protecţie a Excelenţei Voastre în persecuţiile pe care le îndură bietul om din pricina ticăloşiei cîtorva compatrioţi ai săi, de şi e străin de învinuirile pe care i le aduc. De oare ce Excelenţa Voastră sînteţi tatăl şi protectorul nevinovăţiei, nădăjduiesc că [Adam Ghira] va primi din partea mărinimiei Excelenţei Voastre toată mîngîierea dorită".

„Suplico humilmente la clemenza dell' E. V. a condonnare il mio rispettoso ardire, il qual si accinge a raccomandarlj con tutta sommissione la personna del Sig. Adamo di Giorgio Gira, negoziante da Moscopolj, creatura ben'affetta di questo consolato dell' E. V., la casa del quale continua un dovizioso commercio con la Piazza di Venetia, essendo suo corrispondente a quella parte il sig. Co. Demetrio Perullj, il qualle sempre mi tiene incaricato di assistere il detto sign. Adamo, li di lui figlij e fratellj con tutto il di loro negozio, la premura del qualle avendola unita alla mia, mi rende ardito d'implorarlj il di Lei sovrano patrocinio nelle persecuzioni che pruova presentemente il pover huomo dalla malignità di alcunj suoi compatriotj, abbenchè lo stesso sia innocente dell'imputationi che lo caricano; siccome V. E. è padre e prottetore dell'innocenza, così spero che dalla di Lei munificenza riceverà ogni sospirato sollevo".

(Bailo di Costantinopoli, filze 144, Lettere Ecc. Bailo Dolfin, 1726-29.)

www.dacoromanica.ro

Aici se opresc ştirile noastre cu privire la relaţiile Aromînilor moscopoleni cu represintanţii Serenisimei Rupublici la Constantinopol. Încercarea noastră de a căuta informaţii în legătură cu subiectul articolului de faţă în cartoanele baililor cari s'au succedat după 1729 la Constantinopol a rămas fără roade.

Am văzut din cele înşirate mai sus că Moscopolenii se duceau, în secolul al XVIII-lea, în capitala Imperiului otoman, unde, ca agenţi devotaţi ai consulului veneţian din Durazzo, erau primiţi în audienţă de represintanţii republicii Veneţiei la Constantinopol. Nu ştim dacă în faţa acestora ei se exprimau în greceşte, servindu-se de un interpret, sau în italiană, limbă pe care o vor fi învăţat în Veneţia.

De şi supuşi ai „Marelui Senior", Aromînii din marele centru comercial şi cultural din Albania sînt recomandaţi bailului, nu numai pentru interesele consulatului veneţian din Durazzo, ci şi ca nişte oameni devotaţi Serenisimei Republici, cari au nevoie de sprijinul represintanţilor ei la Constantinopol pentru lămurirea treburilor lor personale. Pietro Rosa însărcinează pe Moscopoleni să înfăţişeze în audienţele lor starea în care se găseşte scala Durazzo din pricina neajunsurilor pe care le îndură comerţul veneţian din partea autorităţilor turceşti şi a Dulcignoţilor.

Aromînii din Moscopole, negustori practici şi plini de bun simţ, vor fi fost deci oameni pe cari se puteau bizui represintanţii Serenisimei Republici în Orient cînd era vorba de apărarea comerţului veneţian în Adriatică.

Moscopolenii duc scrisorile consulului veneţian din Durazzo represintantului Serenisimei Republici în capitala Sultanului şi tot ei aduc răspunsul. Corespondenţa între ţermul Adriaticei şi malurile Bosforului se face deci „per via di Voscopoli". Acest amănunt ne duce cu gîndul la o altă îndeletnicire a Aromînilor, — pe lîngă păstorit şi comerţ, — şi anume la *cărăvănărit*, care era un monopol al elementului românesc sud-dunărean. Trebuie să fi existat un serviciu regulat de caravane Durazzo-Constantinopol şi Constantinopol-Durazzo, „per via di Voscopoli", pentru ca Pietro Rosa, consulul Veneţiei, să-şi fi încredinţat Moscopolenilor corespondenţa adresată baililor Ascanio Giustinian, Alvise Mocenigo, Zuanne Emo, Francesco Gritti, Daniele Dolfin şi ambasadorului Carlo Ruzzini. Aromînii din Moscopole vor fi fost, prin însăşi îndeletnicirea lor cu cărăvănăritul, organisatorii unui fel de

www.dacoromanica.ro

serviciu postal. E o simplă presupunere întemeiată pe expresia „per via di Voscopoli". Informaţiile însă asupra acestei probleme ni lipsesc cu totul până acum.

Reiese deci din relaţiile pe care negustorii aromîni din Moscopole le întreţineau cu representanţii Serenisimei Republici la Constantinopol, Ascanio Giustinian, Alvise Mocenigo, Carlo Ruzzini, Zuanne Emo, Francesco Gritti şi Daniele Dolfin, că ei aveau interese în tot ceia ce privia comerţul veneţian în Adriatică. Vestitul centru aromănesc respira prin această mare.

Valeriu Papahagi.

Cronica Sioneştilor [1].

Harnicul subdirector al Arhivelor din Iaşi, d. Gh. Ungureanu, dă în mare parte după, inedite le pe care le cunoaşte aşa de bine, istoria unei familii moldoveneşti care s'a relevat mai ales în veacul al XVIII-lea, încă de la început.

O Catrina Sion e de acasă Cozoni, deci rudă cu mama lui Alecsandri (acelaşi tip fisic; v. la pagina 10). Antohie Sion era cumnat cu bătrânul Alecsandri, şi erau şi doi fraţi al fetelor Cozoni, Ienacachi, Serdar, şi Costachi, director al poştelor (*ibid*) [2]. Informaţiile lui Ioniţă Sion despre condiţiile prinderii de Ruşi a lui Ioan Sandu Sturdza, pe care l-ar fi sfătuit să resiste, sînt folositoare; mai puţin sigure cele despre Postelnicia tatălui său la 1828 şi planul unei legături cu Polonii pentru a ataca pe Ruşi; dar Antohie Sion a fost arestat, ca şi un Ilie Gherghel, amestecat, contra Grecilor, la 1821, şi dus la Bucureşti. „Comisia Europeană" care-l judecă (p. 23) e însă o glumă.

Tot aşa şi participarea la redactarea Regulamentului Organic (p. 24). Dar că au fost uneltiri, cu chemarea a doi delegaţi de judeţ, o arată poetul Sion, nepotul lui Antohie (*ibid.*). Ioniţă pretinde că părintele său, ispravnic de Bacău, ar fi opus candidaturii domneşti a lui Mihai Sturdza pe aceia a lui Constantin Cantacuzino Paşcanul (p. 26). Interesantă şi donaţia făcută Colegiului din Bucureşti a învăţăturilor lui Neagoe Basarab, manuscript care aparţinuse lui Ştefan-Vodă Cantacuzino (pp. 26-8). Interesul lui

[1] Gh. Ungureanu, *Familia Sion, Studii şi documente*, Iaşi.

[2] La pagina 12 cuvintele greceşti trebuie corectate.

www.dacoromanica.ro

Antohie († 1848) pentru istorie e adeverit prin colecția și copia de cronică, puse la dispoziția lui Kogălniceanu (p. 28 și urm.). Pentru explicația privitoare la „Necrologul lui Ștefan-cel-Mare", ceva nou la pagina 29. Fratele lui Antohie, Constantin, întrebuințat la cîrmuirea Moldovei de către Turci la 1821, laudă pe Pașa de Brăila Iusuf pentru dreptatea și mila lui (p. 34). El intrighează contra lui Ioan Sandu Sturza (numele de „Fridiric" pentru Toader Balș și „Ciurlică" pentru Alecu Roset, asociații lui, cari-l trimet la Pașă cu pîri, și e arestat; pp. 34-5). Balș Ciuntul și Grigore Balș erau în acest complot al marilor boieri (p. 35). S'ar fi gătit de drum la Constantinopol Grigore Balș, Ștefan Roset, Aga Roset și fostul tovarăș a lui Vodă la drum către Poartă în 1822, Vornicul Rășcanu (p. 35). Se descopere taina, și Pașa de Silistra surgunește pe acești boieri (p. 36). Ei ar fi dus la Brăila cele două milioane cu care Petrachi Sturdza cumpărase tronul *(ibid.)*. Se pomenesc boieri cari în 1821 fac din podăjdii harșale la caii turcești *(ibid.)*. Costachi Sion ar fi lucrat la 1828-32 contra Rușilor cu Dumitrachi Ghica (pp. 38-9). Se vorbește și despre pîrcălabul de Galați, Ioan Cuza Postelnic, tatăl viitorului Domn (p. 41). Fiind din părțile muntelui, Sion îl face „Mocan" (p. 42), încă: „mocanul și dobitocul" (p. 42); v. și „casa Cuzii" (p. 42). Cearta cu acesta, care-l arestase, continuă (pp. 42-3) („acest dobitoc mocan"). Aflăm lupta pentru locul de deputat la Tecuciu între Conachi și Costin Catargi (p. 43). Ciudatul personagiu care dă aceste note era așa de supărat, încît se cerea să fie primit cetățean ungar (pp. 43-4): și Mitropolitul Veniamin l-ar fi încurajat (p. 44; v. și p. 45). Și mențiunea cunoscutului complot al lui Leonte Radu, care a fost expulsat în Rusia. Sion arată că Radu era înțeles cu „Logofătul Sturza", avînd cu el tot „ciocoi, ciocoiești, înzăoați și mofluzi ca și fruntașii lor" (p. 50).

Tot acolo și o întreagă cronică, plină de fapte nouă, a mișcării moldovenești de la 1848.

C. Sion arată că s'au adunat, prin „intriga rusească", la Iași, „Moruzeștii, Cantacuzineștii (Cnejăi), Cole (*sic*), fiul doctorului Efstatie, ce este cumnat cu Grabeș (cetește: Grabbe), gheneral rus", Nicolae Istrati, tratat de „bunul prodosătoriu de patrie", „beizadelele suțăști" (Nicolae Suțu și frații), Grigore Cuza, „ce purta masca patriotică în fața sa". Ei „au invitat pe cea mai mare

www.dacoromanica.ro

parte a boierilor ţerii în numele obştiei, cerînd privileghiuri şi drepturi". Adunarea se face la „Otelul Petersburschi, ce era în casăle răposatului Vornic Grigore Ghica". Scriitorul asistă însuşi la „mişăleasca adunare a nobleţăi". Vorbesc „proprietarii cei de uliţi, cari nici hainele de pe ei nu erau a lor", despre „dreptăţile obşteşti". A doua reuniune se face la Logofătul Costachi Sturdza, descris ca „stăpînit de patima beţiei, mofluz, cărturariu", care „au prăpădit toată starea cu desfrînările", „fiii, Coco şi Iorgu, nefiind mai buni decît tatăl". Dintre Sioneşti vin acolo numai fraţii scriitorului, de la cari a aflat că „au lucrat Constituţia în 35 de ponturi".

C. Sion pretinde că proiectul a fost presintat lui Vodă de Spătarul Cuza, „ce se arata în lume de bun patriot", de Rola şi Mihai Kogălniceanu însuşi, care nu e pentru povestitor decît „un puşchiu" (p. 53). Mihai Sturdza ar fi „încuviinţat 32 ponturi, iar pentru 3 ponturi au dat răspuns că să ieie deslegare de la mai înaltele locuri" *(ibid.)*.

Dar, „intriga" urmînd de ambele părţi, „lumea înzăoaţilor" se adună, la 28 Mart, la Alecachi Mavrocordat, ca să iea arme. Acolo erau aceiaşi doi Sioneşti şi cu fiii. Dar „la şase ceasuri" intervine oastea, cu *ambii* fii ai Domnului. Mulţi fug. „Gardurile, zăplajii li se păreau şes". Noaptea, se arestează „fraţii Rusăteşti" (nu „Rucăneşti"), Manolachi Costachi Iepureanu, Sandu Miclescu, viitorul Cuza-Vodă („Alecu Cuză"), Ion Cuza. La 29 ei pleacă în „căruţi jidoveşti şi cu cai de poştă" la Galaţi, unde se închid în casarmă, pănă a venit ordin „să-i dea peste Dunăre". Scapă Lascar Rosetti, Iepureanu, „Cuza şi alţii", „iar Vornicul Răducănachi Roset" — a cărui biografie a scris-o descendentul său, Radu Rosetti —, „cu frate-său Mitică, Ion Cuza, Miclescu Romalòs, fiu de Grec, ce-i dăduse peste Dunăre, i-au chemat la Ţarigrad, după jalobele boierilor, triimese din ţară". În Bucovina ajung Costachi Moruzi, „Alecu Moruzi, Vasilică Alecsandri", Vasile Ghica şi Teodor şi Iorgu Sion *(ibid.)*. Istrati şi Kogălniceanu vor fi în curînd şi ei tot acolo. Vasilică Ghica ar fi pregătit o „bandă de golani", ca să atace Iaşul. Gheorghe Sturdza de la Dulceşti i-a poprit. În temniţă întră Costachi Miclescu, de la Bîrlad (adecă de la Bogdana; trebuie să fie fratele străbunei mele), un tînăr Lambrino, un Ştefan Dunca, un Miler, poate acela care a scris apoi, prin 1870, şi încercări de roman. Ei ar fi fost şi

www.dacoromanica.ro

maltratați acolo, din ordinul beizadelei Grigore. La moșii sînt popriți Alecu Aslan, un Bălănescu și alții.

Cînd vine ancheta turco-rusă, Talaat și Duhamel se unesc cu opoziția și cu Mitropolitul Meletie și episcopul de Roman Veniamin Roset, fii de boieri cari-și păstrau legăturile cu ai lor. La Mitropolie, în ziua de 15 Iunie, ei depun în mînile lui Talaat plîngerea contra Domnului. Rușii erau la Leova pe Prut (p. 54), întrînd în Moldova la 15 Iulie (p. 55).

Cei „amețiți de fericirea Constituției" n'ar fi fost opriți nici de iscarea, în Iulie, a ciumei. Alecu Ghica și Alecu Sturdza sînt în frunte: adunări se țin la cel d'intăiu, care rămîne pentru a unelti, de și Domnul însuși se retrăsese „la via Capșei de la Copou".

Trimeterea Vornicului Lascar Bogdan, — pe care-l cunoaștem din corespondența legată de interesantul expatriat Gheorghe Bogdan, rămas în Italia —, ca să vadă pe Fuad-Efendi, noul comisar otoman, la Galați, nu reușește. Emisarul e exilat „peste Dunăre", soția lui, „adevărată Romîncă", mergînd cu stăruințile pănă la Constantinopol.

Numai de Înălțare în 1849 Mihai Sturdza, mazilit, pleacă la Focșani, unde-l va găzdui fostul secretar al lui Tudor Vladimirescu, Dăscălescu, de ale cărui însemnări ne-am ocupat în *Memoriile Academiei Romîne*.

Nu-i place criticului nici nobilul Domn nou, Grigore Ghica, descris ca „un om mîndru, leneș, somnoros, desfrînat" (p. 56), ajungînd a-l califica de „dușmanul omenirii și al țării" *(ibid.)*, față de care Mihai-Vodă era „adivarat părinte și patriot". Cu el împreună osîndește tot tineretul sedus pentru a cere unirea cu „Valahia" și Domn străin. Nu e cruțat însă nici adversarul unioniștilor, Caimacamul Vogoridi, „om care nu știe nimică, un Bulgariu zălud, ametit de toate cele mai rele din lume" (p. 57). Altfel i se pare acum beizadea Grigore, „tînăr plăcut, bine învățat și politicos" *(ibid.)*, pentru a cărui urcare în tron va lupta. I-ar fi cerut însă sprijinul pentru Domnie și Alecu Balș, ministrul Trebilor din Lăuntru, căruia i-ar fi spus că „n'are destoinicie, n'are capacitate" (p. 58). Va ajunge. el și fratele, a fi și urmărit pentru agitație. Va sta trei luni păzit la mănăstirea Secu și în cele vecine. E visitat acolo și de consulul frances Place (p. 60). Va fi supt pază și la Iași, după ce i s'a căpătat voia de plecare. Alegerea lui Cuza i se pare venită numai din faptul că „Mihalache

www.dacoromanica.ro

Cogălniceanu, Nastasache Panu, Mălinescu, Catargieştii şi alţii şi-au (= n'au) găsit timpul favorabil de a veni la scop, spre a zice: „Scoală tu, ca să şed eu"" (p. 61). Ales şi de „Valahieni", noul Domn ar fi fost numai un distrugător al vechilor aşezăminte.

Şi astfel acest om fără socoteală ajunge a pîrî Rusiei pe Cuza-Vodă prin Petrachi Roset şi Iordachi Beldiman, de o parte, şi călugărul Teofan, de la Neamţ, Ivan Dabija, din serviciul guvernatorului din Chişinău, de alta, „din corănia sa drept Moldovan, din Domnul ţării, Dabija" *(ibid.)*, trecînd şi Prutul pentru urîta treabă pe care o făcea.

Cu aceiaşi ură va judeca după căderea Domnului, pe represintanţii Regenţei la Iaşi, Lascăr Catargiu şi Dimitrie Sturdza, cărora li pune în samă, cu prilejul reprimării mişcării separatiste, moartea a şase sute de oameni *(ibid.)*. Numai despre Carol I-iu, văzîndu-l la Iaşi, „zice în sînea lui că merită de a fi Domn, şi aşa au şi lepădat condeiul de a mai ţinea corespondenţă cu Rusia" (p. 62). Atîta că Domnul „e străin de naţie şi ţară" şi nu cunoaşte oamenii *(ibid.)*.

Constantin (autorul îl face deosebit de Costachi) e şi autorul unei „Arhontologii", în care calomnia are un aşa de larg loc.

Şi din notele poetului Gheorghe Sion, fiul lui Ioniţă şi nepotul de frate al precedenţilor, s'ar putea alcătui o cronică, şi încă una căreia talentul scriitorului îi dă atîta coloare şi relief (el relevează că mama lui Cuza-Vodă, Sultana, era, ca şi propria lui mamă, Frosa Schină, dintre fetele de onoare ale Doamnei lui Mihai-Vodă Suţu; v. p. 75). Şi alţi membri ai familiei scriu (Costachi, fiul lui Antohie, fiind şi un traducător, dar lucrările ce i se atribuie pe pp. 89-90 nu sînt ale lui).

Scrisori inedite (şi una a lui Ioan Maiorescu către Gheorghe Sion, pp. 154-8) se adaugă. O notă foarte vulgară, a lui Lascăr Sion, nu e fără valoare pentru alegerea lui Cuza (p. 197 şi urm.). Negri şi Lascar Catargiu ar fi sperat Domnia pînă în ultimul moment. Cuza, emoţionat, ar fi fost îndemnat de acest camarad al lui: *Courage, mon prince, courage, mon colonel.* De la locul alegerii merge în trăsura de gală cu consulul Franciei, Place, la odăile ce le ţinea în casa Stoianovici (p. 199).

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

O chestiune de ceremonial în Moldova

Dacă problema ceremonialului de la Curtea domnească în Principatele romîne a fost tratată începînd cu secolul al XVII-lea[1] şi lămurită supt toate aspectele, dacă relaţiile Domnilor cu Poarta otomană şi Curţile Statelor vecine, datorită frecvenţei, au căpătat o obişnuinţă de etichetă ce va evolua numai în funcţie de starea de mai multă sau mai puţină dependenţă faţă de Turci, nu tot aşa de clară e chestiunea ceremonialului raporturilor Domnilor noştri cu şefii de State mai îndepărtate, sau reprezintanţii lor, cu cari contactul era numai întîmplător.

De şi la Paris va apărea un curtesan „valah", în persoana lui Petru Cercel încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în calitate de pretendent domnesc, relaţii propriu-zise între Curtea franceză şi ţerile noastre nu vor fi decît începînd cu veacul următor. Se cunosc două scrisori primite de Gheorghe Ştefan, pe cînd era în exil: una din partea lui Ludovic al XIV-lea, datată de la Tournay, 28 Iulie 1667 şi alta din partea ministrului Afacerilor Străine, De Lyonne, de la 9 August, acelaşi an[2]. Regele Franciei întitulează pe Domn: „Mon cousin", ca pe orice alt principe al Europei cu care nu era în relaţii — aliaţilor li spune „Monsieur mon frère" —, iar ministrul îi va adresa titlul de „Monsieur" şi va termina cu „Le très-humble et très-affectionné serviteur".

Tot de pe atunci reprezintanţii permanenţi ai lui Ludovic al XIV-lea în Turcia şi Polonia, trimeşi cu titlul de ambasador, încep să vină în contact cu Domnii din Muntenia şi Moldova, cărora, în numele regelui, aveau să li ceară servicii[3], necesitate de împrejurările lungului războiu turco-austriac terminat cu pacea de la Carlovăţ. După această dată începe tot mai mult aservirea ţerilor romîne Imperiului Otoman, însă Domnii, de şi vasali, de şi trimeşi de la Constantinopol şi supuşi la multe umilinţi în ceia

[1] Înainte de Cantemir, prin 1673, Francesul Delacroix, secretar de ambasadă la Constantinopol, face o descriere amănunţită a ceremonialului de la Curtea din Iaşi.

[2] Scrisorile sînt publicate în Hurmuzaki, Supl. I, p. 254, N-le CCCLXXIV şi CCCLXXV, dar resumatul din capul fiecăruia e greşit.

[3] Cf. Corespondenţa lui Castagnères cu Ludovic XIV, *ibid.*, p. 328 şi urm.

www.dacoromanica.ro

ce privește practica vieții de Stat turcească, vor rămînea în dreptul internațional considerați ca „prinți ai Europei“ [1] și tratați ca atari din partea Curților creștine.

Dacă în acest timp, exceptînd pe vecini, în afară de Frederic al II-lea, care era în relații diplomatice cu Grigore Ghica, niciun alt rege nu li va mai adresa apelativul de „Mon cousin“, ca monarhul frances, dacă regele Prusiei va întrebuința chiar calificativul de „Despote de Valachie“ [2] cu sens pejorativ, totuși, în basa tradiției, Curțile europene li vor atribui fără excepție titlul de „principe [3]“.

Chestiunea ceremonialului în relațiile diplomatice ale secolului al XVIII-lea era un lucru important, și ambasadorii regelui frances în țerile Orientului nu înțelegeau să renunțe cu nimic la onorurile ce li se cuveniau. Încă în secolul al XVII-lea un război era pe punctul să izbucnească între Franța și Turcia pe această temă [4]. Contele de St.-Severin, numit ambasador la Varșovia în 1744, nu și-a putut lua postul în primire datorită unei neînțelegeri relative la ceremonial [5].

Cît privește pe Domnii Principatelor, ambasadorii francesi observă că la Constantinopol, mergînd în audiență la Sultan, ceremonia este aproape la fel cu a ambasadorilor celorlalte Curți, cu excepția că ambasadorii sînt acompaniați de ceauș-baș, pe cînd Domnii nu, iar, în plus, aceștia din urmă sînt obligați să cadă cu fața la pămînt înaintea Padișahului [6].

Din partea Palatinilor poloni, Domnii primiau o marcă distinsă de reverență, fiind calificați cu titlul de *Alteță* și *Monseigneur*, lucru explicabil prin aceia că ei aveau în general titulatura de *conți* și că se adresau unor principi recunoscuți ca semi-independenți, cu guvernare proprie. Cînd între acești seniori s'a găsit, la

[1] „Les hospodars de Moldavie et de Valachie, quoique tributaires de la Porte, sont regardés comme des Princes de l'Europe“ (Filitti, *Lettres et extraits*, București 1915, p. 362, No. CCCLXIX).

[2] Duc de Broglie, *Le secret du roi*, Paris 1879, vol. I, p. 124.

[3] Zaborowski, Importanța arhivelor vienese pentru istoria Românilor, în *Revista Arhivelor*, I–III (1926) p. 169, nota 51. Cf. și d'Hauterive, *Memoriu de starea Moldovei*, București 1902, p. 339.

[4] Pe timpul ambasadei contelui de Guilleragues la Constantinopol, 1675-85.

[5] Farges, *Recueil des instructions..., Pologne*, vol. II, p. 51.

[6] Raport al ambasadorului d'Andrezel. Pera, 21 Decembre 1726; Hurmuzaki, Supl. I [2], p. 426, no. DCLXXLIII.

www.dacoromanica.ro

un moment dat, unul care să poarte titlul de *principe*, cum a fost casul Palatinului de Rawa, Jablonowski, înrudit de aproape cu regina Maria Leszczyńska, residentul frances de la Varşovia, Castera, roagă pe Constantin Racoviţă să întrebuinţeze în corespondenţă calificativele de *Alteţă* şi *Principe*, lucru la care ţine foarte mult, fiind pe de-asupra un om „puissant", cu trecere şi cu zel [1].

Cînd, în Mart, 1752, contele de Broglie este numit ambasador al Franciei în Polonia, la insistenţele oficiale şi clandestine (ale politicei secrete) ce i-au venit de la Versailles să continue corespondenţa începută de Castera, — care murise tocmai în acel moment, — cu Domnul Moldovei, el observă, într'un raport către ministrul Afacerilor Străine că, începînd aceste relaţii, lui nu i-ar conveni să intituleze pe Domn „Monseigneur" şi „Altesse", cum fac Palatinii poloni [2].

Pe basa acestui raport, marchizul de St.-Contest, titularul departamentului, se adresează comisului Ministeriului, Le Dran, cerîndu-i să-i cerceteze în archive ceremonialul pe care „ambasadorii şi Maiestatea Sa" trebuie să-l urmeze scriind principelui Moldovei şi să-i comunice resultatul cît mai răpede posibil [3]. Din cercetările făcute de Le Dran în archivele Ministeriului, a găsit două casuri: unul e acela din 9 August 1667, cînd De Lyonne i-a scris lui Gheorghe Ştefan [4], iar altul, scrisoarea cardinalului de Fleury, prim ministru, de la 6 Ianuar 1741, către Constantin Mavrocordat, în care-l intitula „Votre Altesse" şi „Monsieur", iar adresa: „à Son Altesse Monsieur le Prince de Valachie ou de Moldavie, à Bukoresti" [5]. Din foiletarea volumelor de corespondenţă cu Turcia, Viena şi Varşovia, aceste două casuri sînt singurele descoperite de Le Dran. El le crede totuşi suficiente pentru a servi ambasadorilor în acelaşi gen de corespondenţă, cu

[1] Varşovia, 2 Iunie 1752. Castera către Constantin Racoviţă, *Aff. Étr., corresp. Pologne*, Supl. 10, fol. 124. Anexa I.

[2] Varşovia, 17 Septembre 1752. Broglie către St.-Contest; *ibid.*, vol. 237, fol. 384. Anexa II.

[3] Fontainebleau, 2 Octombre 1752. St.-Contest către Le Dran; *ibid.*, vol. 239, fol. 5. Anexa III.

[4] Nu menţionează nimic însă despre scrisoarea lui Ludovic al XIV-lea către acelaşi Domn.

[5] Scrisoarea e publicată în Hurmuzaki, *ibid.*, p. 560, no. CCCXII.

www.dacoromanica.ro

diferența că e de părere să se înlocuiască termenul de „affectionné" prin acela de „obeissant".

Cînd ambasadorul ar avea de răspuns la o scrisoare a principelui în care acesta a întrebuințat el întâiu termenul de „affectionné", atunci va trebui să facă la fel, regula stînd că totul trebue să fie egal în tratamentul reciproc dintre ambasadorii francesi și principii cari poartă titlul de „Altesse", cu singura deosebire că principii, primind aceste calificative, trebuie să dea ambasadorilor pe acela de „Excellence" [1].

La 5 Octombre, St.-Contest răspunde lui Broglie, parafrasînd aproape indicațiile ce i-au fost furnisate de Le Dran [2]. Dar adaogă că, de oare ce, odată cu plecarea lui August al III-lea în cealaltă reședință, și ambasadorul trebuie să se întoarcă la Dresda, cel ce va avea să continue această corespondență va fi succesorul lui Castera.

Un raport al lui Broglie de la 17 Octombre informează pe ministru că se va conforma intențiilor sale privitor la principele Moldovei, căruia îi va trimite o scrisoare de politeță, din a cării copie St.-Contest va putea înțelege dacă s'a conformat sau nu acestor intenții [3]. Scrisoarea către principele Moldovei, Constantin Racoviță, este datată din Grodno, 21 Octombre [4], și, tot cu această dată, un nou raport către St.-Contest are anexată la el copia numitei scrisori [5].

Toată corespondența dintre represintanții Franciei și Domnii Principatelor romîne în secolul al XVIII-lea, destul de întinsă, observă în formă menționatele indicații, chiar și scrisorile schimbate înainte de acest incident, iar conținutul trădează același fond, al ideii de egalitate între unii și alții.

Anexe.

Publicăm documentele de mai jos, păstrînd ortografia.

---

[1] Paris, 3 Octombre 1752. Le Dran către St.-Contest. *Aff, Étr. corresp. Pologne.* vol. 238, fol. 67. Anexa IV.

[2] St.-Contest către Broglie, Fontainebleau, 5 Octombre 1752; *ibid.*, vol. 238, fol. 32, Anexa V.

[3] Grodno, 17 Octombre 1752. Broglie către St.-Contest. *Aff. Étr., corresp. Saxe,* vol. 43, fol. 70. Anexa VI.

[4] *Aff. Étr., corresp. Pologne,* vol. 238, fol. 194. Anexa VII.

[5] Raportul lui Broglie din 21 Octombre la *Aff. Étr., corresp. Saxe,* vol. 43, fol. 73.

www.dacoromanica.ro

I.

Varşovia, 2 Iunie 1752.

Castera către Constantin Racoviţă, la Iaşi.

Îl roagă ca în scrisorile ce le trimete să-i dea titlul de Alteţă şi de Principe Palatinului de Rawa.

Monseigneur,

Quoy qu'hyer j'ay eu l'honneur d'écrire à V. A. par la poste, je ne veux point laisser partir aujourd'huy son exprès sans le charger d'une nouvelle lettre qui servira du moins à montrer mon exactitude et l'envie que j'ay de vous plaire.

Il y a une chose, dont je crois, Monseigneur, devoir vous avertir, qui est si le cas exige que dans la suite vous honnoriez. M. le Palatin de Rawa de quelqu'autre dépèche, il conviendra que sur l'adresse et dans le corps de la lettre vous ayez la bonté de luy donner les titres de Prince et d'Altesse, qui luy sont donnés généralement par toute la Pologne, et dont je scais qu'il est fort jaloux, d'autant plus qu'il est le premier parent de notre reyne.

Comme j'écris aujourd'huy à ce seigneur et que ma lettre luy sera rendue par l'expres avec celle de Votre Altesse, j'ay pris le biais convenable pour empécher que le deffaut des titres ne fit une impression facheuse sur son esprit, et ne l'alienat, chose qu'il est à souhaiter de ne voir jamais arriver, parceque c'est un homme puissant, qui a du credit et du zèle ; je suis sûr, moyenant mes précautions, que l'affaire tournera bien et par consequent, sans luy en parler desormais, il suffira que les qualifications exprimées plus haut luy soyent accordées.

J'achève en vous renouvellant mes hommages, et en vous assurant que je ne cesseray jamais d'être avec le plus profond respect, Monseigneur, etc.

(Aff. Étr., Coresp. Pologne, Supl., vol. 10, fol. 124.)

II.

Varşovia, 17 Septembre 1752.

Broglie către Marchisul de St.-Contest.

In chestiunea corespondenţei cu Domnii Moldovei.

....J'ay l'honneur de vous envoyer cy joint un extrait des der-

www.dacoromanica.ro

nieres lettres que M. de Castera avait recues de M. Linchou, confident du Prince de Moldavie, dont il n'avait pas rendu compte dans ses dépêches. Vous y verrez, monsieur, peu de choses interessantes. Je ne feray point de raisonnement sur les affaires de ce pays là, étant encore peu au fait de l'interêst que nous pouvons prendre à ce qui s'y passe. J'attendray à ce sujet les instructions que vous aurez la bonté de me donner, et je les suivray exactement ; comme j'ignore si votre intention est que j'entretienne la correspondance que M. de Castera avait avec le Prince, et que je ne scais pas non plus la facon dont je dois luy écrire, je me contenteray de permettre au Sieur Thomelin de faire part de mon arrivée au Sieur Linchou en le priant d'en instruire le Prince et de l'assurer de l'envie que j'ay de cultiver son amitié, en m'excusant au surplus de ne luy pas écrire sur la peur que j'aurais que les lettres ne donnassent quelque ombrage dans ce pays cy. Je trouveray apres cela facilement un pretexte pour passer sur cet obstacle. Si vous me prescrivez d'en user autrement, il est necessaire de vous observer que les Palatins le traitent de *Monseigneur* et d'*Altesse,* et je crois que ces titres ne luy sont pas dus de ma part.

(Aff. Étr., corresp. pol. Pologne, vol. 237, fol. 384.)

III.

Fontainebleau, 2 Octombre 1752.

St.-Contest către Le Dran.

Cere să-i preciseze regula privitoare la ceremonial.

Je vous prie Monsieur de faire rechercher le ceremonial que les ambassadeurs et sa majesté doivent suivre, en ecrivant au Prince de Moldavie, et de me le marquer le plus promptement qu'il vous sera possible.

Je suis sincerement, Monsieur, entierement à vous, etc.

(Aff. Étr., corresp. pol., Pologne, vol. 238, fol. 5.)

IV.

Paris, 3 Octombre 1752.

Le Dran către St.-Contest.

Resultatul cercetărilor lui Le Dran.

Pour repondre, Monseigneur, à vottre billet d'hier, nous avons

www.dacoromanica.ro

verifié que Mr. de Lyonne ministre et secretaire d'État, écrivant le 9-e août [1] 1667 au Prince de Moldavie, l'a traité de *Monsieur* et d'*Altesse,* la souscription estant *Monsieur, de votre Altesse très humble et très affectionné serviteur.*

Nous avons trouvé aussi que Mr. le Cardinal de Fleury ecrivant le 6 janvier [2] 1741 au Prince de Valachie et de Moldavie la traitté de mesme de Votre Altesse son très humble et très affectionné Serviteur, et la souscription à Son Altesse Monsieur le Prince de Valachie et de Moldavie à Bukoresti.

J'aurais désiré de trouver pareillement dans nos volumes et papiers des lettres des ambassadeurs soit de France, soit des autres couronnes aux Princes de Moldavie et de Valachie; nous avons eû beau feuilleté tous les volumes de Turquie, de Varsovie et de Vienne, nous n'en avons trouvé aucune; mais je crois que les exemples du ceremonial employé pour ces Princes, par Mr. de Lyonne et par Mr. le Cardinal de Fleury peuvent servir à modeler celuy pour les lettres des ambassadeurs du Roy à ces Princes à l'exception du terme *d'affectionné* que je crois qu'il faudra changer en *obeissant,* à moins que l'ambassadeur ne soit dans le cas de repondre au Prince de Moldavie qui luy auroit souscrit par affectionné, la regle estant que tout doit estre égal dans les traittemens reciproques entre les ambassadeurs de France et les Princes traittés d'Altesse à la seule difference de ce traittement qui doit estre donné aux princes, de mesme qu'ils doivent donner à l'ambassadeur celui d'Excellence.

Le Dran.

(Ibid., fol. 6-7.)

V.

Fontainebleau, 5 Octombre 1752.

St.-Contest către contele de Broglie, la Varșovia.

Parafrasează raportul lui Le Dran în chestia ceremonialului.

....Vous devez, Monsieur, mettre en tête de la lettre que vous ecrirés au Prince de Moldavie, Monsieur, luy donner de l'*Altesse* et finir par *Votre très humble et très obeissant serviteur.*

[1] Publicată în Hurmuzaki, *l. c.,* p. 254.
[2] *Ibid.,* p. 560.

www.dacoromanica.ro

J'observeray cependant que si ce Prince en vous repondant ne mettoit que *Votre très humble et très affectionnê Serviteur* il faudroit, dans les autres lettres que vous auriés occasion de luy écrire, suivre le même ceremonial, la regle estant que tout doit être égal dans les traitemens réciproques entre les ambassadeurs de France et les Princes traités d'Altesse à la seule difference de ce traitement qui doit être donné aux Princes, de même qu'ils doivent donner à l'ambassadeur celui d'Excellence. L'adresse doit être à *Son Altesse Monsieur de Prince de Moldavie, à Jassi.*

Vous pourrez donner votre lettre à l'envoyé Tartare qui la remettra au Bacha de Choczim pour la faire passer à Jassy.

Cette lettre ne devra consister que dans un simple compliment et vous lui marquerez que votre prompt retour en Saxe vous empechera d'entretenir comme vous le souhaiteriez une plus fréquente correspondance avec lui, mais que la personne que Sa Majesté nommera, pour remplacer M. de Castera, en sera chargée.

Le Roy ne s'est point encore determiné sur le choix de celui à qui il donnera une commission si délicate ; differentes raisons ne permettent pas de jetter les yeux sur aucun des sujets que vous proposez ; je n'entreray point dans le détail de ces raisons dont vous en aves vous même expliqué quelquesunes, l'importance de la place fait qu'on ne peut apporter trop d'attention à la bien remplir.

(Ibid., fol. 32-3.)

VI.

Grodno, 17 Octombre 1752.

Broglie către St.-Contest.

Raportează ministrului de Externe că se va conforma ordinelor acestuia în chestia ceremonialului cu Domnul Moldovei.

....Je me conformerai aussy à vos intentions au sujet du prince de Moldavie ; je vais luy écrire une lettre de compliment dont je vous enverray la copie par le premier ordinaire, affin que vous m'avez fait l'honneur de me mander au sujet....

www.dacoromanica.ro

VII.

Grodno, 21 Octombre 1752.

Broglie către Racoviţă.

Copia scrisorii contelui de Broglie, ambasador al Franciei în Polonia către principele Moldovei[1].

Monsieur,

Accablé des fatigues d'un voyage et du celle que j'ay eu à essuyer dans les premières moments de mon arrivée dans ce pays cy, je n'ay pas encore pû jusqu'à présent temoigner à V. A. combien je suis flatté d'être à portée de luy faire connoître la parfaite considération dont je suis pénetré pour Elle. Je désirerois fort qu'un long séjour en Pologne me fournit les occasions d'entretenir une fréquente correspondance avec Elle, mais j'en chargeray à mon départ le Résident qui viendra remplacer M. De Castera. Votre Altesse peut être sûre que tous les Ministres du Roy mon maitre seront aussy empressés que moy de luy donner des preuves du sincère attachement avec lequel j'ay l'honneur d'être.

(Ibid., fol. 194.)

V. Mihordea.

Studii greceşti în legătură cu Istoria Romînilor

Hrisostom Papadopulos, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Alexandria 1935, ιστ' + 930 pp. in 8°.

Istoria Patriarhiilor ortodoxe din Răsărit presintă astăzi, după două mii de ani de viaţă creştină, chestiuni foarte complicate şi destul de spinoase pentru oricare cercetător, — fie el Grec, fie străin —, din causa numeroaselor izvoare care se găsesc răspîndite din abundenţă pretutindeni. Acum cîţiva ani, s'a publicat un volum datorit regretatului profesor din Alexandria, Gherasim Mazarakis, intitulat *Contribuţii la istoria Bisericii ortodoxe din Egipt*[2],

[1] La 21 Octombre 1752, Broglie raporta lui St.-Contest: ...„je joins icy la copie de la lettre que j'ecris au Prince de Moldavie, ayant eu le temps de l'expedier cet ordinaire" *(Aff. Étr., corresp. Saxe* fol. 43, fol. 731).

[2] Gherasim Mazarakis, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Alexandria 1032, λβ' + 690 pp. in-8°

www.dacoromanica.ro

dar autorul, necunoscînd tot materialul ce se publicase privitor la această chestiune şi neavînd nici spiritul critic destul de desvoltat pentru ca să poată selecţiona izvoarele pe care le-a avut la dispoziţie, a îngrămădit, pe cîteva sute de pagini, date, informaţii, acte *in extenso*, care puteau fi folosite numai în monografii isolate.

Acum de curînd, cunoscutul istoric bisericesc şi Mitropolit al Atenei, Hrisostom Papadopulos, a dat la iveală o Istorie a Patriarhiei de Alexandria, care, fiind sprijinită pe tot materialul cunoscut pînă în present, conţine o interpretare de ansamblu, explică împrejurările interne şi externe şi are meritul unei lucrări complete asupra Bisericii Ortodoxe din Egipt. Autorul voluminoasei lucrări a urmărit vreme îndelungată (treizeci de ani) subiectul, care i-a devenit destul de familiar, publicînd numeroase documente inedite, aflate mai ales în arhivele din Alexandria, precum şi multe monografii referitoare la cei mai deosebiţi Patriarhi ai Alexandriei. Aceste studii se găsesc tipărite prin diferite periodice greceşti, dar mai cu samă în revista Patriarhiei de Alexandria Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, care conţine peste cinzeci de articole istorice ale eruditului Mitropolit.

Autorul împarte istoria Bisericii din Egipt în trei perioade: 1. perioada veche, de la întemeierea Bisericii creştine în Egipt şi în Alexandria de către evanghelistul Marcu, pînă la al patrulea sinod ecumenic (62-451). În epoca aceasta viaţa creştină din Nord-Estul Africei atinge punctul culminant prin secolul al IV-lea, dar şi eresiile se ridică aproape la aceiaşi înălţime. Perioada primă se opreşte la 451 prin condamnarea monofisitismului. A doua perioadă se întinde de la 451 la 1486 şi e caracterisată prin separarea monofisiţilor şi prin decadenţa ortodoxiei din Egipt, ajunsă supt stăpînirea Arabilor, şi apoi, supt aceia, mult mai apăsătoare, a Turcilor. Ultima perioadă, a treia, ţine de la 1486 şi pînă în zilele noastre. În acest timp patriarhii de Alexandria încep să se manifeste viguros în istoria generală a Bisericii ortodoxe şi să determine o viaţă nouă pentru creştinismul din Egipt. E perioada marilor ierarhi: Ioachim cel vestit, Meletie Pigas, Chiril Lucaris, Mitrofan Kritopulos, etc., etc.

În introducerea lucrării (pp. 3-46) autorul se ocupă cu istoricul oraşului Alexandria; se expune viaţa filosofică a faimoasei cetăţi din epoca elenistică, cînd atît Grecii, cît şi numeroşii Evrei stabiliţi

www.dacoromanica.ro

acolo, sînt pregătiți sufletește pentru transformarea de mai tărziu a orașului într'un puternic centru de spiritualitate creștină. Primele secole care urmară după ivirea creștinismului sînt pline de lupte și frămîntări adînci. Nicăiri gnosticismul n'a luat forme mai dificile de combătut ca în Alexandria, cu toate că vestita școală catehetică devine celebră de timpuriu prin lecțiile lui Panten, Clement, Origen și alți scriitori creștini, apologeți sau polemiști. Alexandria era atunci singurul loc în care se făcea teologie științifică, erudiție și cugetare originală, în ciuda tuturor persecuțiilor și a marilor eresii împotriva, cărora contribuția Alexandriei, manifestată la sinoadele ecumenice unul și patru, este vrednică de prețuit. Cei doi ierarhi ai Bisericii din Egipt, Atanasie și Chiril, contemporani cu cele două sinoade ecumenice amintite mai sus, sînt considerați ca modele vii în întreaga ortodoxie pănă azi.

Acestea sînt liniile generale ale desvoltării Bisericii creștine din Egipt în primele secole, înfățișate pe 421 de pagini, cu competență, cu erudiție și cu numeroase informații, scoase din întreaga literatură patristică.

Studiul perioadei a doua (451-1486) se deschide cu o expunere largă despre monofisitism, urmează apoi separarea acestuia de Biserica mamă, tulburările provocate cu acel prilej în Biserica din Alexandria, viața interioară a acestei Biserici și organisația ei între secolele IV-X. Patriarhia de Alexandria avea atunci o sută de episcopate răspîndite prin zece eparhii, la care s'a adăugat și Etiopia sau Abisinia, cu șase episcopate definitiv convertite la creștinism de către misionarii Patriarhiei de Alexandria pe la sfîrșitul secolului al V-lea. Numărul acesta destul de mare de episcopate ne ajută să înțelegem de ce canonul șase al primului sinod ecumenic recunoaște episcopului din Alexandria locul imediat următor după episcopul Romei.

Nu este însă nicio legătură între termenul „papă" din titulatura patriarhilor Alexandriei și ordinea ierarhică prevăzută de canonul amintit, fiindcă, în primele timpuri ale creștinismului, găsim mai mulți episcopi din Răsărit purtând acest titlu și numai prin secolul al VIII-lea el devine specific episcopului Romei. Chestia capitală pe care autorul o tratează în expunerea perioadei a doua este situația ortodoxiei din Egipt după cucerirea Arabilor, când, din ierarhia bisericească atât de numeroasă altă dată, Pa-

www.dacoromanica.ro

triarhiei de Alexandria ii rămăseseră numai doi episcopi. La început n'au fost persecuţii propriu-zise. Arabii s'au arătat toleranţi şi îngăduitori, au respectat cultul ortodox şi au permis construcţii de biserici; dar mai târziu, prin secolul al IX-lea şi al X-lea, lucrurile s'au schimbat în rău, prigonirile au început şi greutăţi mari s'au ridicat de pretutindeni.

Pe la 1000, când Arabii îşi fixează capitala în Cairo, Patriarhia din Alexandria e nevoită să-şi organiseze o a doua reşedinţă în acest oraş, continuând să lupte cu dificultăţi mari, dar urmînd să fie atentă la toate întâmplările însemnate din întreaga Biserică creştină şi în deosebi la cele din Constantinopolul încă liber. Mulţi din Patriarhii Alexandriei sânt oameni de încredere ai Paleologilor şi ai patriarhilor din Bizanţ.

Cu păstoria Patriarhului *Ioachim cel Vestit* (1487-1567), care a murit în vrâstă de o sută nouăsprezece ani, Patriarhia din Egipt intră în epoca modernă sau în perioada a treia, începută prin cecerirea sîngeroasă a Egiptului de către Turcii lui Selim I-iu, în Ianuar 1517, „cînd cincizeci de mii" de locuitori au fost nevoiţi a părăsi Cairul. Cu toate acestea însă Biserica din Egipt joacă acum un rol de frunte în sînul Bisericii ortodoxe, graţie marilor ei ierarhi.

Patriarhul *Ioachim* a isbutit să obţină de la Selim I-iu un firman prin care se garanta libertatea de credinţă şi se întăriau vechile privilegii ale Patriarhiei: textul acesta nu-l mai avem astăzi, dar există cele două berate care-l reproduc: unul dat de Turci în timpul patriarhului *Mihail Psaltul* (1745-66) şi altul dat supt patriarhul Gherasim al III-lea (1783-88). Tot din timpul lui Ioachim cel vestît datează conflictul cu mănăstirea Sinai. Mai întîiu, Alexandria dispută cu Ierusalimul jurisdicţiunea asupra mănăstirii Sinai pînă în 1575, cînd se recunoaşte călugărilor o completă autocefalie; pe urmă, se iveşte cearta din jurul metohului Sinaiţilor din Cairo, în care rolul de arbitru i-a revenit Domnului Moldovei, Vasile Lupu. Conflictul însă n'a încetat nici astăzi.

Patriarhul Ioachim a legat cele d'intîiu relaţii cu Rusia, scriind în 1523 la Moscova după ajutoare, care i-au venit în repetate rînduri. Relaţiile cu Ruşii se string atît de mult, încît, în secolul al XVII-lea, patriarhii de Alexandria călătoresc neîncetat prin Rusia şi se amestecă în caterisirea lui Nicon şi în condamnarea cărţilor lui liturgice.

www.dacoromanica.ro

Cu lumea romano-catolică, raporturile sînt dintre cele mai reservate. Patriarhul Ioachim a fost invitat în 1562 să ia parte la sinodul de la Trident, dar s'a scusat şi nu s'a dus. Urmaşii lui pe Scaunul Alexandriei, teologi renumiţi, combat în scris primatul papal şi toate celelalte puncte deosebitoare de ortodocşi.

Cu protestanţii, Patriarhia de Alexandria a luat contact abia pe la sfîrşitul secolului al XVI-lea, cînd Meletie Pigas al Alexandriei şi teologul Maxim Margunios întreţin o numeroasă corespondenţă şi raporturi strînse cu profesorii germani din Tübingen, dintre cari unii fac şi călătorii în Orient: Martin Crusius, Solomon Schweiger, etc.

Legăturile Alexandriei cu ţerile româneşti ştim că au fost dintre cele mai strînse între 1600 şi 1800, dar autorul cărţii, avînd supt ochi aproape numai izvoare greceşti, nu le subliniază în de ajuns. De exemplu, nu menţionează pe toţi patriarhii cari au călătorit şi au rămas ani de zile pe la noi, nu dă informaţii despre activitatea desfăşurată de aceştia în ţerile româneşti şi aminteşte numai în treacăt daniile Domnilor şi boierilor noştri, făcute Alexandriei. Am arătat în altă parte [1] toate aceste lucruri: nu e locul deci să mai revenim asupra lor. Adăugăm doar atît că, din treisprezece patriarhi cîţi păstoresc la Alexandria între 1600 şi 1765, nouă călătoresc prin Muntenia şi Moldova, tipăresc cărţi, ţin cuvîntări combătînd catolicismul, se amestecă în treburile Bisericii noastre, capătă daruri bogate şi li se închină cinci mănăstiri dintre cele mai mari, înzestrate cu numeroase sate şi moşii. Vestitul teolog Mitrofan Kritopulos, patriarh de Alexandria (1636-39), moare la Curtea lui Matei Basarab în 1639, iar patriarhul Nichifor (1639-45) se stinge la Iaşi, la Curtea lui Vasile Lupu.

Sînt lipsuri, şi fără îndoială ele trebuiesc remarcate. Nu ne aşteptăm să găsim toate lucrurile acestea într'o lucrare oarecum de sintesă, însă ar fi trebuit să se arăte că, aproape un secol, între 1600 şi 1760, Patriarhia din Alexandria, trecînd prin greutăţi mari, a găsit continuu sprijin şi adăpost în ţerile noastre.

Cu secolul al XIX-lea, istoria Patriarhiei de Alexandria devine mai puţin interesantă; certuri şi tulburări causate de alegerile dese de patriarhi, nemulţămiri printre credincioşi din causa aces-

[1] Dimitrie G. Ionescu, *Relaţiile Ţerilor Romîne cu Patriarhia de Alexandria*. Bucureşti 1935, VIII + 68 pp. în-8°.

www.dacoromanica.ro

tor anomalii ; împrejurările externe, şi ele defavorabile, măresc, se pare, aceste greutăţi. După 1900 lucrurile se limpezesc şi vremuri mai bune se anunţă.

La sfîrşitul volumului se adaugă o listă cronologică a patriarhilor ortodocşi din Egipt şi alta a patriarhilor copţi. Urmează apoi un indice de nume care uşurează mult cercetarea voluminoasei lucrări.

* * *

În revista Ἑλληνικά, t. VII, fasc. I (1934), pp. 97-8, s'a publicat o scrisoare a ieromonahului Evghenie Ioanulios, de fel din Etolia, din 12 Maiu 1679, către Şerban Cantacuzino. Textul s'a găsit în codicele 693, fol. 26, din mănăstirea rusească de la Athos Sf. Pantelimon, care cuprinde o bogată corespondenţă a ieromonahului mai sus menţionat cu contemporanii săi. Prin această scrisoare se aduce la cunoştinţa Domnului o ceartă în familia Cocordeli, din ţinutul Vraniei, cunoscută lui Şerban Cantacuzino.

* * *

Const. Amantos, Τὰ ἐθνολογικὰ ὀνόματα εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς (în Ἑλληνικά, *Numele etnice la scriitorii bizantini*, II (1928), pp. 97-104).

Se cunoaşte, în general, că la scriitorii bizantini diferitele popoare din Răsărit nu sînt numite în totdeauna cu numele lor etnice, ci, fie cu numele neamurilor care locuiau altădată ţerile ocupate de ei, fie cu numele strămoşilor lor. Fiecare scriitor bizantin are terminologia sa proprie, şi la toţi se observă tendinţa de a arhaisa mai mult sau mai puţin. Bulgarii, de exemplu, sînt numiţi Huni, Sciţi sau Moesi, nume care mai sînt date şi Ungurilor. Bizantinii apoi sînt numiţi Ausoni, fiindcă-şi ziceau Romei-Romani (Ausoni).

Plecînd de la aceste observaţii, d. Amantos îşi propune, în studiul citat, să dea numai cîteva exemple de felul acesta, pentru ca să ni arăte „cît este de necesar să se adune diferitele numiri etnice şi geografice, pentru deslegarea echivocurilor ce se produc une ori în cercetările istorice privitoare la aceste popoare". D-sa nu epuisează această chestie atât de interesantă, ci dă, după cum am mai spus, numai cîteva exemple, ca să-i fixeze importanţa. Căci, dacă e vorba să admitem identificările propuse de dînsul, cred că nu e de ajuns să ni se ci-

www.dacoromanica.ro

teze numai scriitorul respectiv şi pagina, ci mai întâiu să se stabilească în mod ştiinţific ce popoare au ocupat într'o anumită epocă un anumit teritoriu şi din contextul povestirii să ni se identifice despre cine e vorba. Se poate întîmpla ca supt un singur nume să se înţeleagă unul sau mai multe popoare care trăiau în acelaşi timp pe acelaşi teritoriu. De exemplu, cînd se povestesc diferite evenimente petrecute la stânga Dunării prin secolele VI, VII şi VIII şi se pomenesc ca luînd parte la aceste evenimente Geţii, Sciţii sau Goţii, de ce să-i identifici numai cu Slavii, cînd ştim că în acele locuri au trăit în aceleaşi timpuri şi Romînii? Cred că o cercetare a fiecărui istoric bizantin, pornită pe aceste base, ar da resultate surprinzătoare pentru noi, Romînii. Ungurii au făcut-o în ceia ce-i priveşte [1]. Trebuie să descoperim şi noi ştirile privitoare la Romîni, confundaţi prea dese ori cu Slavii sau cu Bulgarii.

În revista Ἑλληνικά, II (1928), pp. 167-200, d-l N. Andriotis publică un studiu intitulat Κριτόβουλος ὁ Ἴμβριος καὶ τὸ ἱστορικόν του ἔργον („Critobul Imbriotul şi opera lui istorică").

Despre istoricul grec al lui Mohammed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, s'a scris mult în timpurile mai noi, dar un studiu complet, care să fixeze precis împrejurările în care a trăit omul, precum şi raporturile dintre om şi operă, lipsia încă. E ceia ce face d. Andriotis. Critobul se trage dintr'o familie de fruntaşi imbrioţi şi s'a născut între 1400 şi 1410, în insula Imbros. A avut legături cu Turcii înainte de 1453, iar, după ocuparea Constantinopolului, a fost numit prefect al insulei. E probabil că după 1467 s'a retras la Athos. Data exactă a morţii nu se cunoaşte.

Critobul ni-a lăsat *istoriile* sale, compuse din cinci cărţi, în care povesteşte Domnia crudului Mohammed al II-lea, din anul urcării pe tron, 1450, şi până în August 1467. Imită pe Tucidide, e arhaisant (în opera lui, pe Români îi numeşte cînd Daci, cînd Goţi) şi servil faţă de eroul ale cărui fapte şi-a luat sarcina să le veşnicească. Istoricul Romînilor găseşte multe amănunte în opera lui Critobul, pentru evenimentele în legătură cu Domnia lui Vlad Ţepeş (1446-62). O ediţie completă după manuscrisul

[1] F. Darkó, *Die auf die Ungarn bezüglichen Volksnamen bei den Byzantinern* (*Byzantinische Zeitschrift*, XXI (1921).

www.dacoromanica.ro

care se păstrează încă în Biblioteca palatului Sultanilor din Constantinopol a fost dată de Carl Müller în tomul V din „Fragmenta historicorum graecorum", în 1870. Un manuscris cu două compoziţii religioase atribuite de d. Andriotis lui Critobul se află în Biblioteca Academiei Române supt no. 576, la fol. 61.

Dimitrie G. Ionescu.

Acte grămeştene din Costeşti-Vîlcea

Actele pe care le înfăţişăm aici privesc o lungă judecată a moşnenilor din satul Grămeşti, comuna Costeşti, jud. Vîlcea, purtată cu moşnenii din satul Bărbăteşti pentru livada Glăvociul-de-sus, aflată în hotarul dintre cele două sate moşteneşti. Este încă una din multele judecăţi pe care le-au purtat moşnenii din Costeşti pentru apărarea pămîntului lor din moşi-strămoşi. Ea se adaugă la cele pe care le-am înfăţişat cu altă ocasie [1]. Apoi mai alipim un zapis de vînzare de pămînt în acelaşi loc şi o foaie de înzestrare a unei fete.

I.

1730, Septembre 12, Craiova. Cartea de judecată a Administraţiei austriece dată lui Constantin Surdul şi cetaşilor săi moşneni din Grămeşti, satul Costeşti din Vîlcea, prin care li se dă dreptatea ce au să stăpînească un codru de loc în Glăvociul-de-sus, împresurat de moşnenii din Bărbăteşti.

Dat-am cartea noastră lui Costandin Surdul şi frăţini-său, lui Ion Grămeştii şi nepotului lor Dumitru şi popei lui Mihăilă şi celoralalţi cetaş ai lor din Costeşti, ca să aibă a ţinea şi a stăpîni un codru de loc de moşie din hotarul Costeştilor, ce să chiamă Glăvociul-de-sus, cu bună pace de cătră oamenii din satul Bărbăteştii, pentru că au fost a lor veache şi dreaptă moşie din moşii şi părinţii lor. Şi tot au fost stăpînit-o cu pace pînă la anul 1728, iar, cînd au fost atuncea, s'au sculat Bărbăteştii cu pîră şi cu gîlceavă asupra lor, zicînd că acel codru de loc iaste al lor, iar nu al Costeştilor, şi Costeştii, văzînd că Bărbăteştii umblă să le împresoare moşiia fără dreptate, au fost venit la cinstita Administraţie, care au trecut de au dat jalbă şi au luat carte de

[1] A. Sacerdoţeanu, *O chestie de diplomatică romînească: „tot satul cu tot hotarul"*, în *Arhivele Olteniei*, IX, 1930, pp. 7-12.

www.dacoromanica.ro

au sorocit pe Bărbăteşti, şi, viind aici la Craiova de s'au judecat de faţă înaintea cinstitei Administraţii, şi cinstita Administraţie au fost judecat ca să jure Costeştii cu 12 oameni înpreğoreani cum că acel codru de loc iaste al lor de la moşi şi părinţi, şi, putînd jura să-l stăpînească cu pace, cum şi mai nainte. Şi dupe judecată au făcut cinstita Administraţie carte de poruncă la dumnealor Radul Olănescul de au mersu împreună cu Părvul Hurezanul, portarii judeţului, acolo în faţa locului celui cu pricina de au cercetat lucrul într'adins, înpreună cu acei 12 jurători, de au îndreptat seamnele acelui loc. Şi dupe aceaia acei 12 oameni au mersu de au jurat în biserică cu mîinile pe cinstita evanghelie cum că acel codru de loc iaste al Costeştilor de mai sus numiţi, iară nu al Bărbăteştilor, fiind de faţă la jurămînt şi Bărbăteştii şi mai sus numitul Radul Olănescul şi portarii judeţului. De pe care jurămînt Olănescul de mai sus numit au dat carte la mîna Costeştilor în care toate pricinile sînt scrise pe largu. Deci, dupe judecata ce au făcut cinstita Administraţie şi dupe jurămîntul acelor 12 megeiaşi şi dupe cartea dum. Radului Olănescul, noi încă dăm şi întărim cu această carte a noastră Costeştilor ce sînt mai sus numiţi şi tot neamului lor, care să vor trage dentr'înşii, ca să aibă a ţinea şi a stăpîni acel codru de loc ce să chiamă Glăvociul-de-sus pă din sus în sus de viia Gramei, pe valea Gîrdei în jos, pe seamnele ce au stăpînit mai nainte, cu bună pace de acum înainte de cătră Bărbăteşti, şi mai mult pricină între dînşii să nu mai fie.

Datu-s'au în Craiova, Septembre 12 dni 1730.

I. Baron v. Czeika, general-m.
G. Vlasto.
N. De Porta.
I. Băleanul.
Şt. Prăşcoveanu.

Pecetea cu acvila austriacă, aplicată: Sigillum Ces. Regie Administrationis Valach. Austr.

Însemnări:

Ale Cost[eştilor].

S'au văzut la hotărnicia ce am făcut codrului de moşie numit Glăvociul-de-sus al moşnenilor Grămeşti din Costeşti. K. Şveder.

Anul 1852, luna Septemvrie.

www.dacoromanica.ro

II.

[1794, Maiu, Bucureşti.] Jalba prin care moşnenii grămeşteni din Costeşti-Vîlcea se plîng Domniei de toate nedreptăţile ce au suferit din partea moşnenilor Bărbăteşti, a egumenului mănăstirii Bistriţa şi a episcopului Filaret al Rîmnicului, pentru locul lor din Glăvoci.

Prea Înălţate Doamne,

† Jăluim Mării Tale că, noi avîndu un codru dă moşie rămasă de la moşi-strămoşii noştri, ce să numeşte Glăvociul-desus, şi fiind un sat ce să chiamă Bărbăteştii aproape de noi, s'au sculat popii de acolo, fiind bogaţi, la moşnenii noştri cu pricină pentru acestu codru de moşie. Iar moştenii noştri, văzăndu, i-au tras la judecată şi, mergăndu amădooă părţile la divan[ul] Craiovi, au eşit înaintea judecăţii. Ne-au eşit judecata să ne luăm hotarnici, şi ne-au şi dat hotarnici pă dumn. Radu Olănescul şi pă Părvul Horesan. Şi ne-au dat jurămîntu la amăndooă părţile ca, care parte va jura, să stăpănească, şi, neputînd jura Bărbăteştii, au jurat ai noştri oameni, jurînd şi alţi oameni care nicio treabă n'au avut într'acel codru precum că este moşie bună dreaptă a noastră, iar nu a Bărbăteştlor. Şi ni s'au făcut hrisov de la judecată noaoă, dă stăpînire.

Şi am stăpînit cu bnnă pace păn zilele Măriei Sale Manoil-Vodă. Atuncea iar s'au sculat cu pricină asupra noastră şi ne-au cosit codru de moşie cu sila, şi am venit amăndooă părţile înaintea Divanului Măriei Sale lui Manoil-Vodă, şi ni s'au făcut dreptate, şi ni s'au dat hrisov dă stăpînire, şi ne-am odihnit păn în zilele Mării Sale Alexandru-Vodă Ipsilantu. Atunci iarăşi s'au sculat şi ne-au tras la Divan Craiovi, şi iar noi ne-am aflat dreptatea şi, nerămăind odihniţi, ne-au tras şi aici la Divan Mării Sale Alexandru-Vodă şi iarăşi i-am rămas şi ni s'au dat hrisovu dă stăpînire nooă.

Şi ne-am odihnit păn în vremea Preasfinţii Sale părintelui episcop Filaret. Şi, viind Preasfinţia Sa la mănăstirea Bistriţii, şi, fiind un egumen arhimaudrit anume Ştefan, acestu egumen, avînd rude în Bărbăteşti, s'au sfătuit, dînd şi mită părintelui episcop, cum să facă să ne ia acestu codru dă loc, să-l dea rudelor lui. Şi ne-au sorocit la Rîmnec, la părintele episcop, şi părintele epis-

www.dacoromanica.ro

cop n'au urmat după hrisov Mării Alexandru-Vodă, ce au făcut după cum l-au învăţat Bistriceanu. După aceia au venit părintele episcop aici la Bucureşti şi, învăţînd egumenul pă numiţii Bărbăteşti să ne cheme iarăşi aici la Bucureşti înaintea Domnii, că că le va fi părintele episcop întru ajutor, şi viind noi amăndooă părţile aici înaintea Divanului şi fiind mituit părintele Filaret dă arhimandrit Bistricean, s'au sculat înaintea Divanului cu gură la Măriia Sa Mihaiu-Vodă în Domniia d'intîiu şi ne-au acoperit dreptatea, şi hrisovile nu ni s'au citit nici de cum înaintea Mării Sale Mihaiu-Vodă şi au rămas după cum au învăţat părintele. Şi, după ce ni s'au acoperit dreptatea, s'au sculat numiţii Bărbăteşti şi ne-au surpat casile şi ne-au tăiat gardurile viilor.

Ci cu lacrămi ne rugăm Mării Tale, ca să fie luminată porunca Mării Tale ca să fim scoşi înaintea Divanului Mării Tale şi, văzîndu-ni-să de Măriia Ta toate cărţile şi hrisoavile, apoi cum Domnul Dumnezeu va lumina pă Măriia Ta asupra hotărîrii, că ne-au tăiat şi acum plugul de am rămas în foamete făr dă arătură şaisprezece case, fiind ajunşi la interes cu judecătorul judeţului. Pentru care judecîndu-ne la dumnealor veliţii boieri, din pricină că nu ni s'au cercetat cărţile şi sineturile noastre, ni s'au acoperit dreptatea. Ci ne rugăm să fim scoşi la luminat Divan înaintea Mării Tale, ca să ni să cerceteze toate sineturile ce le avem şi să supuie numiţi la blăstăm, ca să arate adevăr spre a i să hotărî dreptatea, să nu rămînem năpăstuiţi. Şi ce va fi mila Mării Tale.

Robii Mării Tale, Preda i Gligore Grămeşti, cu cetaşii noştri, din sud Vîlcea.

No. 315.

Notă. În jalba aceasta se înfăţişează amănunţit cum a decurs toată judecata pentru stăpînirea bucăţii de pămînt din Glăvociul-de-sus. Se aminteşte mai întăiu hotărîrea Divanului Craiovei din 1730, publicată mai sus, apoi hotărîrea lui Manole-Vodă Gianì Roset (1770-1771) şi a lui Alexandru-Vodă Ipsilanti (1774-1782), care nu ni sînt cunoscute, toate favorabile moşnenilor. În sfîrşit ultima hotărîre e dată supt Mihai-Vodă Suţu, în întăia Domnie (1783-1786), prin uneltirile episcopului Filaret al Rîmnicului (1780-1792), pe care iar n'o cunoaştem. Se vede însă că prin aceasta nu li se mai recunoştea dreptatea. Acum moşnenii grămeşteni

www.dacoromanica.ro

fac o nouă plîngere, fără îndoială după 1793, cînd sfîrşeşte a doua Domnie a lui Mihai Suţu şi cînd nici Filaret nu mai era, însă înainte de 2 Maiu 1794, cînd Logofeţia era acum în posesia unei alte jalbe a lor, resolvată de Domnie la 13 Iunie 1794. Lipsind a doua foaie a jălbii de faţă, nu ştim dacă a fost dată locului în drept sau nu. Credem mai probabil că n'a mai fost scris nimic şi de aceia s'a şi pierdut foaia. Avînd în vedere terminii în care este scrisă, cu acusaţii aşa de grave la adresa fostului episcop, e probabil că moşnenii grămeşteni s'au răsgîndit în ultimul moment şi au înlocuit-o cu alta în termini mult mai domoli. Din aceste motive socotim că data pusă mai sus, *Maiu 1794*, e cea mai potrivită, fiind în acelaşi timp cu aceia a jalbei care a căpătat resoluţia domnească.

Ni mai punem însă o întrebare: figura frumoasă, aşa cum o cunoaştem din alte părţi, a episcopului Filaret nu este oarecum atinsă de această dureroasă plîngere a moşnenilor grămeşteni? Acusaţia de luare de mită să fi fost oare întemeiată? Eu cred că jăluitorii au avut dreptate în mărturisirea lor.

III.

1794, Iuuie 2. Porunca Logofeţiei prin care moşnenii Grămeşteni şi Bărbăteşti sînt scoşi la Divan înaintea Domniei.

Vătaşe dă aprozi. Cu anaforaoa dumnealor veliţilor boeri să-i scoţi la Divan înnaintea Domnii Mele.

Vel Logofăt de jos(?). 1794, Iunie 2.

IV.

1794, Iunie 13. Jalba prin care moşnenii grămeşteni din Costeşti-Vîlcea cer Domniei să poruncească ispravnicilor judeţului a li scoate de la moşnenii din Bărbăteşti toate drepturile pe care le-au cîştigat în judecată.

Prea Înălţate Doamne,

Jăluim Mării Tale pentru moşneni Bărbăteşti cu carii am avut judecată la Divan înaintea Mării Tale pentru un codru de loc şi ni s'au hotărît dreptatea. Dar vei şti, luminate Doamne, că pînă a nu veni aici ca să ia întăi izbrănire pricina, nişte preoţi

www.dacoromanica.ro

părtași cu numiții moșneni, fiind oameni bogați, s'au pus în silă de ni-au tăiat plugurile și ni-au stricat arăturile, făcîndu-ne multă pagubă, de am rămas fără de bucate din pricina lor; pentru care jăluindu-ne la dumnealor ispravnici județului, dumnealor au orînduit pă Preda Postelnicel, vătaf de plaiu, ce este om cu ipolipsis și credincos al Mării Tale, de au făcut cercetare la fața locului, și s'au dovedit arătările noastre adevărate, de pe cum te vei pliroforisi Măriia Ta dintr'această carte a Predii Postelnicelul ce o puserăm să să vază de Măriia Ta. Ci dumnealor ispravnici ne-au hotărît ca să venim la Divanul Mării Tale și, de-i vom rămînea de judecată, ne va înplini toate pagubile, cît și cheltuiala noastră. La care am rămas mulțumiți amăndoue părțile. Acum, fiindcă pricina s'au hotărît și dreptatea noastră s'au cunoscut de Măriia Ta, ci ne rugăm Mării Tale ca să fie luminată poruncă la dumnealor ispravnici să ne înplinească pagubile i cheltuelile de la acei preoți după cum au dat prinsoare înaintea dumnealor, ca să nu rămînem stinși și săraci din pricina lor. Și cum va fi mila Mării Tale.

Robii Mării Tale, moșnenii Grămești, ce ne zic și Costești, din sud Vîlcea.

Io Alexandru Constandin Muruz Voevod i gospodin zemli vlah[iscoi].

Dumneav. ispravnicilor ai județului. Dă au dat părății prinsoare înnaintea dumneav. pentru înplinirea pagubii i cheltueli jăluitorilor, după acea prinsoare a lor urmînd să înpliniți dreptul jăluitorilor, adică paguba și cheltuiala ce să va dovedi prin cercetarea dumneav. cu adevărat. Iar, fiind pricina într'alt chip, să înștiințați Domnii Mele.

(L. P.) 1794 Iunie 13.

Vel Logofăt.

Biv Vel Stolnic. No. 52.

V.

1821 Febr. 6, Costești-Vîlcea. Zapisul prin care Niță Copaci vinde popei Nicolae și fratelui său, diaconul Ion, o livade în Glăvoci, cu 22 taleri.

Adecă eu Nițe Copaci den preună cu frații miei, care mai jos ne vom iscăli, dat-am încredințat zapîsul nostru la mîinile popii lui Nicolae sin diiaconu Nistor i diiaconului Ion, frate-său, precum

www.dacoromanica.ro

să se ştie că din bună voinţa noastră li-am vîndut un peteoŭ de livade în Glăvoci, în tal. 22, adecă doaozeci şi doi, însă ohamnică, să aibă a stăpîni cu bună pace de spre mine şi de spre fraţii miei, ei şi copii lor şi cîţi Dumnezeu, va dărui până în viacŭ, puindŭ şi degetele în locŭ de pecete, ca să se criaze.

1821, Fevr. 6.

† Eu Niţe Copaci, vînzători statornicŭ.

Şi am scris eu, diiaconu Ion din Mal, cu zisa mai sus numiţilor.

Notă. Între cele două iscălituri este spaţiu alb, de şapte cm., reservat de bună samă complectării cu martorii „care au fost faţă".

VI.

1849, Maiu 2, Costeşti-Vîlcea. Adeverinţă prin care popa Nicolae Ghiorma se obligă a înzestra fata pe care o are în casă.

Adeverinţa mea la mîna popi lui Marin, precum să să ştie că să-i fac o haină feti ce au fost la mine şi ea să-mi slujască până la postu Crăciunului. Şi pentru a fi crezutŭ amŭ datŭ ăcastă adeverinţă, ca să fie crezut.

1849, Mai 2.

Popa Nicolae Ghiorma.
Gligore Ispravnicul.

[Pe verso:]

Domnule Logofete,

Să ne faceţi zapisŭ pă formă, cum să facŭ zapisăle. Ăcasta este zestrea de la popa Nicolae Ghiorma.

Unŭ rîndŭ de ţoale.
O cămaşă.
O şubă.
O opregă.

Toate actele de faţă mi-au fost puse la dispoziţie de d. Constantinescu, teolog. Ele aparţin săteanului Grigore L. Popescu din comuna Costeşti, în posesia căruia şi rămîn. Amîndurora li aduc mulţămirile mele, şi nădăjduiesc că se vor strădui să strîngă şi alte acte, îmbogăţind astfel numărul izvoarelor necesare trecutului acestui vechiu sat de munte. **Aurel Sacerdoţeanu.**

www.dacoromanica.ro

Un „poet valah" în literatura italiană

Între hîrtiile poetului și luptătorului tînăr Ippolito Nievo, mort în naufragiul vasului *Ercole*, s'a găsit această bucată poetică, de pe la 1855, pe care, cum se vede, Nievo o declară „după un poet valah", care „poate a scris mai pe larg". Autorul studiului despre scriitor, d. Giuseppe Soletro *(Ippolito Nievo*, Padova 1936), p. 221, ar crede, fiind greu ca Nievo să fi cunoscut un astfel de poet, că e vorba de o bucată originală, mai ales că sînt și schimbări de formă. Nievo ar fi întrebuințat și aiurea procedarea de a inventa un original.

Oricum, mă simt dator a reproduce poemul (autorul romîn n'ar fi Eliad ?):

„[Voi o sguardi pietosi]
D'una stilla di pianto
Pietosi : o leggitori
Siate a chi fece e a chi trascrive il canto.
[Tra le livre selve] Fra le ruggenti belve.
[Viveano i Greci] contenti con li amori.
[Felici forti erano]
[Abitavano un paese di libere] selve
Di oscure grote e di frondose,
Or sui cuscini molli
Pendon fra due sbadigli
Sospirando la pura aura de'colli,
E pei colli [fuggenti] giacenti
Tra le viole e i gigli
Empion l'aria di pianto e di lamenti.
[O miser]
[Corre l'uomo infelice]
[Corre dal monte] al piano
Dall' alpe al mar, dal basso alla pendice
[Nelle braccia d'amor]
Fuggite pur !....
Schiavo anch' esso l'amore"

N. Iorga.

Il poeta valacco
Forse più a lungo scrisse,
Io....

In faccia ed alle spalle
[Ed in faccia] mi grida
Una voce [gli]
Avete
Servitù trovasi per ogni calle."

Schiavo anchiesso l'amore
Invan di sè vi affida
[Lo schiavo ha l'ira]
Lo schiavo pave amor".

www.dacoromanica.ro

Câteva documente basarabene[1]

I.

Din porunca Domnului Alicsandru-Vodă ci s'au dat părcălăbiei din Orhei, precum şi pârcălăbiei de Orhei *(sic)*, m'au rănduit pre mini, vornicul di poartă Ioniţi Săndria, ca, după jalobile ci au dat un Gheorghi Hoiman, feciorul Onacii, şi cu alţă fraţi ai lor, răzăşi din Hoimă[ne]şti, săliştia din sus, precum şi un Văscan, ficioru lui Stanciu, şă cu alţi ai lui răzăşi di Coromăsleşti, din sălişti din jos, di la ţinutul Orheiului, a lor dreaptă ocină ce o au şi moşii din moşi, din strămoşi, apoi li s'ar fi strămtorind di cătră alţi fraţi ai lor, precum şi di cătră alţi neamuri înpregiuraşi, apoi eu, rănduit fiind ca să merg la numitile sălişti şi si străngŭ pe toţi acei pominiţi răzăşi, precum şi pre alţi megieşi împregiuraşi, să li să facă cercetări di dovezile ce au şi după dreptati să li să hotărască numita moşii şi a lor sălişti din giur înpregiur, pi undi s'au urmat şi mai dinnainti, prin sămnili vechi di la moşi, di la strămoşi, apoi eu am mers la numitili să[li]şti a nu[mi]ţilor jăluitori răzăşi di sus arătaţi şi am strănsu pre toţi acei răzăşi, precum şi pre ceiulanţi înpregiuraşi şi am făcut cercetări întăi numiţilor jăluitori prin scrisori, cu ci dreptati să stăpănească pi unde cer. Apoi eu am scos di au arătat scrisori di let 6964, di la [Şte]fan-Vodă al treilea, cel Bun, fiiu lui Bogdan Voivod, şi s'au dovidit că au stăpănit cu dreptati; apoi am cercetat şi pre ceilalţi megieşi şi înpregiuraşi, şi siliţi au fost şi ei din a-şi scoati şi ei, să arăte cu ci dovadă vror a strămtori pi numiţii jăluitori. Apoi ei n'au scos nicio scrisoari di vr'o dovadă, numai au dat sama că aşa au apucat, dar nu s'au crezut. Şi aşa s'au găsit cu cali să se hotărască moşiia jăluitorilor din giur înpregiur cu petri hotară tot pi undi din vechi au umblat, iar asupritorilor să nu li să ţii sama. Şi aşa am pornit di am pus piatra întăi în gura văi Săgăli, la o movilă s'au pus stălp chiotoari, cari disparti cu Ciocăltenii, Sărătenii şi Clişova, apoi s'au mers pisti gura văi Săgăli: s'au căutat la deal, can spri soari-răsari.

Şi această hotarnică pentru credatul *(sic)* s'au dat la măna răzăşilor di sus pominiţi ca să o ai[bă]... lor s'au scris şi numele.

[1] După o copie modernă ce mi s'a comunicat.

www.dacoromanica.ro

Această hotarnică, rănduit fiind eu din poroncă, s'au hotărît după dreptati, şi am întărit cu a mè iscălitură în ce adivărat iscălit.

Ioniţă Şandrea vornic di poartă.

Din let 7072, Iunie 23 zile.

Chiriţă, iuzbaşul di Ocniţa, am fost faţă iscălit cu însuşi condeiul său.

Istrati Condrea, om strein de Ocniţa, m'am întămplat faţă.

Gheorghi Hoiman, săn Onacia, răzăş de Hoimăneşti, din sălişti din sus.

Ionaşcu, brat lui, şi alţi fraţi.

Văscan, ficiorul Stanciului, şi cu alţi fraţi răzăşi di Coromăsleşti, din sălişti din gios [1].

II.

Suret de pe un zapis vechi ce umblă velet; 1779, Mart 20.

Adiverez cu această scrisoari a mè la mănă Erinii pricum să sta ştii că am cumpărat eu o moşii, Caratoneşti, patru părţi, adică patru bătrăni, iară a cinci bătrăn esti a Erinii nevăndut, şi, căndu am hotărăt moşiia, parte Erinii n'am deosebit-o, fiindcă aşa ne-am învoit să fii la un loc, şi alti neamuri di a Erinii di or ara pe moşii sau or cosî, să-şi dei dijma, iară Erina cătă o ara şi a cosi să nu să supere, şi de dijma ce s'ar străngi de la streini să-şi è a cinci parti, şi, de ar vrè ca să-şi vănză parti de moşii, să nu fie volnecă a o vinde la alţi fără numai la mini, şi cheltuiala căt s'a faci pentru moşii cu hotărătul sau cu altele, Erina să tragă a cinci parti, că ne-am învoit cu această aşăzari de mai sus arătată, de m'am primit.

1806, Iunie 10.

Am scris cu zisa Mehului
Ghiorghi vornic.
Peceti.

L-am prefăcut ast zapis a Erinii eu dascal Ghiorghi Zgărban din sat Cobălca, şi l-am scris asămine : nici am adaos, nici am scăzut, ci cu dreptati, şi m'am iscălit.

---

[1] E, de sigur, fals.

www.dacoromanica.ro

III.

Adică noi cari mai gios ni vom pune numile şi degitile noastri dat-am adivărat zapisul nostru la mâna dumisali giupânului Anastăsachi Neculau, răzăşului nostru, precum să să ştii că de nimini săliţi nici asupriţi, ci de a noastră bună voi, am vândut parte noastră di moşii din Horghineşti, din bătrânul Bou, ci să va alegi din tot locul, cari parti o avem baştină di la moşi, di la strămoş pi apa Cogălniculuí, ocolul Cămpului, Ţânut Orheiului, cu preţ 90 lei, adică noîzeci lei după cursul banilor di astăzi, cari bani i-am primit diplin în măinile noastri, să-i fii dumisali ca o dreaptă ocină şi moşăi în veci, atât dumisali, cât şi urmaşilor dumisali. Iar, cându ciniva să va scula cu vr'on protimisis, din neamurile noastre sau din ficiorii noştri, ori la ci judecată vor mergi, să nu li să ţăi în samă. Şi, pentru mai adivarata credinţă, neştiind carte, ne-am pus numile şi degitile noastre, înpreună şi cu ficiori noştri. 1814, Mai 15,

Eu Sămion Vuluţă am vândut.

Eu Ghiorghi Vuluţă, frati lui Sămion, am vândut.

Eu Iordachi săn Sămion am vândut.

Eu Vasăle săn Sămion am vândut.

Eu Dumitrachi săn Sămion am vândut.

Eu Păvălachi săn lui Ghiorghe am vândut.

Şi eu vătavul Ioniţă m'am întâmplat faţă.

Şi eu dascălul Nache m'am întâmplat faţă.

Şi eu preutul Andrii Bicolman m'am întâmplat faţă.

Şi eu Andrii săn prot... ot Durleşti am scris cu zisa numiţilor di sus arătaţi.

De la Sărdăraia Orheiului.

Însuşi Sămion Văluţă, vânzătoriu, înfaţoşindu-să cu zapisul acesta la Sărdar, au arătat că cu voia tuturor acelor iscăliţi au săvârşit această vânzari, şi după.... cirirea s'au încredinţat.

Iordachi Bucşănescu.

1814, Mai 17.

(Pecetea Orheiului şi a Lăpuşnei).

S'au trecut în condică.

....Bobeică.

---

www.dacoromanica.ro

Regele Carol I-iu și Marele Război

– Mărturisiri prețioase –

D. Ion Vițianu presintă mărturisiri ale generalului Dabija despre intențiile și cuvintele lui Carol I-iu în „Dimineața“ de la 12 Octombre:

„Celor cari mai presupun că venerabilul Suveran s'a lăsat surprins de evenimentele din 1914, li servim următorul detaliu semnificativ:

În dimineața zilei de 12 August 1914, regele Carol I-iu, adresîndu-se locotenent-colonelului Dabija, comandantul regimentului 2 vînători „Regina Elisabeta“, — aflat de gardă la Sinaia, — îl întreabă unde a fost cu batalionul timp de două zile.

— Am făcut exerciții pe Valea Prahovei, spre Predeal, Maiestate, — răspunde locotenent-colonelul Dabija.

— Ah, da, Valea Prahovei este greu de apărat!

— Da, Maiestate, greu de apărat, dar de pe ea se poate ușor ataca spre Valea Timișului...

— Va veni vremea aceasta și pentru armata romînă, — conchise zîmbind Suveranul.

Cîteva zile mai tărziu, la 20 August, regele Carol I-iu este încunoștiințat că în Capitală avuseră loc mai multe manifestații patriotice, cu care prilej, la „Dacia“, diverși oratori înflăcărați au cerut imediata întrare a României în războiu.

În aceiași după amiază, Suveranul, plimbîndu-se cu locotenent-colonelul Dabija pe o aleie din dosul castelului Peleș, îi spune, printre altele:

— „Ce curios lucru! La București se cere întrarea imediată în războiu, dar aceasta nu se poate acum imediat. Nu sîntem pregătiți, ne aflăm în neutralitate și întrarea în războiu a României trebuie pregătită din punct de vedere politic și militar. Domnii de la București cer acum imposibilul. Asta îmi dă dreptul să spun că ori regele este prea bătrîn, ori țara este prea tînără“.

În ziua de 30 August, se serba cu pompă militară mare luarea Griviței la 1877.

Cu acest prilej, regele Carol I-iu a trecut în inspecție, la Sinaia, regimentul 2 vînători „Regina Elisabeta“.

În amintirea glorioaselor lupte de la 1877, regele a acordat regimentului dreptul și onoarea de a purta cifra reginei Elisabeta,

www.dacoromanica.ro

După cuvîntarea de rigoare a Suveranului, locotent-colonelul Dabija, comandantul regimentului, trebuia să mulţămească în numele ostaşilor săi.

Cu opt zile înainte însă de data fixată, regele a chemat pe locotenent-colonelul Dabija, căruia i-a comunicat intenţiile sale în forma următoare:

— „D-ta vei ţinea o cuvîntare amintind eroismul batalionului 2 vînători la Plevna, arătînd cum a atacat şi luat Griviţa, şi vei mulţămi pentru înalta onoare ce se face regimentului prin acordarea cifrei Reginei. Dar cu două zile înainte, adecă la 28 August, să-mi aduci scrisă cuvîntarea dumitale".

Cuvîntarea, aprobată de rege, vorbeşte de cîştigarea în viitor prin acelaşi regiment a „nestimatelor" ce lipsesc Coroanei, şi regele Carol permite şi felicită public.

„Iată însă ce s'a petrecut ulterior:

După terminarea ceremoniei şi plecarea regelui şi reginei, locotenent-colonelul Hranilowicz, ataşatul militar austro-ungar, s'a apropiat de locotenent-colonelul Dabija, întrebîndu-l îngrijorat ce a vrut să spună prin faimoasa frasă.

Interpelatul a răspuns că „pietrele nestimate" înseamnă „bătălii cîştigate", asămănătoare cu acelea de la Griviţa şi Plevna.

Ataşatul militar, bănuind adevăratul substrat al frasei, nu prea s'a lăsat convins de explicaţia comandantului. Dovadă, că a doua zi însuşi contele Czernin, ministru plenipotenţiar al Austro-Ungariei, a vorbit locotenentului-colonel. Dabija, rugîndu-l insistent să-i explice chestia cu „pietrele nestimate". Răspunsul primit a fost acelaşi ca şi în ajun.

Impresionat de chestionările diplomatice la care era supus în chip repetat din partea represintanţilor Austro-Ungariei, d. locotenent-colonelul Dabija s'a presintat în audienţă regelui şi lui I. I. C. Brătianu, cărora li-a raportat convorbirile avute.

Suveranul, se înţelege, n'a putut decît să-şi înoiască felicitările; I. I. C. Brătianu însă, sesisîndu-se cu abilitatea-i caracteristică despre tîlcul „pietrelor nestimate" a spus atunci: „pe Coroana Regală Romînă mai este loc pentru şase pietre nestimate". Marele bărbat de Stat le-a şi indicat profetic: Bucovina, Crişana, Maramureş, Transilvania, Banat şi Basarabia.

Cu toate acestea, pentru motive de caracter diplomatic, cuvîn-

www.dacoromanica.ro

tarea locotenent-colonelului Dabija n'a apărut în „Monitorul Oficial" decît trunchiată; efectul scontat se produsese însă chiar din clipa cînd a fost rostită cuvîntarea. Cei vizaţi au luat notă, primind astfel un avertisment „discret" şi lămuritor.

La un moment dat, regele a ciocnit păharul cu comandantul batalionului într'un chip foarte semnificativ, mulţămindu-i personal pentru cuvintele rostite. Inutil să adăugăm că semnificaţia aceia n'o cunoaştea decît regele şi locotenent-colonelul Dabija.

În sfîrşit, spre a conchide, vom sublinia că regele Carol I, plimbîndu-se în după-amiaza zilei de 20 Septembre cu locotenent-colonelul Dabija, i-a spus acestuia, printre altele, textual:

— „Eu de la 7 Maiu 1866 sînt convins că tot poporul romîn se va uni odată într'un Stat unitar, pe basa principiului naţionalităţilor"."

DĂRI DE SAMĂ

Gavril Bichigean, *Slujitorii bisericii din Năsăud* (în *Din graniţa năsăudeană*, 6), 1936.

În numărul 6 al colecţiei *„Din graniţa năsăudeană"*, harnicul protopop Gavril Bichigean presintă, într'o broşură de 78 de pagini, consistentă, — de şi de format mic, — pe *„Slujitorii altarului bisericii din Năsăud"*. Conţinutul, basat pe o serioasă informaţie documentară, înfăţişează istoria vieţii religioase din capitala graniţei, de la primele mărturii şi pănă astăzi, divisată în trei părţi: a) Înainte de unirea cu Roma. b) După unirea cu Roma pănă la înfiinţarea vicariatului foraneu al Rodnei şi c) de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea pănă în zilele noastre.

Observăm că apariţia broşurii părintelui Bichigean coincide cu împlinirea unui secol şi jumătate de la înfiinţarea vicariatului, de şi poate că n'a fost scrisă cu această intenţie. La pagina 38 sînt relatate împrejurările în care la 1786, în urma stăruinţilor episcopului unit Ion Bob — pentru crearea unei a doua episcopii în Ardeal —, se înfiinţează cele patru vicariate la Haţeg, Făgăraş, Şimlăul-Silvaniei şi Năsăud. Figurile acestor conducători spirituali ai Romînilor din vicariatul Rodnei, începând cu Ion Para şi sfârşind cu venerabilul părinte Ştefan Buzilă, actualul vicar, alături de ceilalţi slujitori ai altarului de toate gradele, formează o galerie de oameni idealişti şi desinteresaţi, cărora li se dato-

www.dacoromanica.ro

reşte în mare parte păstrarea, până la unire, a vieţii naţionale româneşti în forma ei nealterată.

Părintele Bichigean, prin modestia cu care dă la iveală această valoroasă muncă, se aşează de drept pe linia de continuare a înaintaşilor descrişi, fiind tot odată o chezăşie că se va putea încadra mai uşor noului spirit de orientare a vieţii grănicereşti pentru resorbirea ei completă în curentul romînismului integral.

V. Mihordea.

* * *

Anuarul Liceului Petru Rareş, Piatra-Neamţ, anul 1934-35, Piatra-Neamţ 1936.

Frumoasa culegere închinată amintirii profesorului Ion Negre cuprinde notele acestuia (n. 1844) (la pagina 29 despre călugărul Sofronie Vîrnav, purtat pe la Paris, factor al Unirii; nu era „Litean", ci cred Botuşănean; arhimandritul Iosif Giorgian, e, de fapt, Gheorghian, viitorul Mitropolit Primat, „Ionecente"—Moisiu, viitorul episcop de Roman — toţi Botuşăneni). D. Radu Vulpe vorbeşte despre resultatul săpăturilor de la Horodişte (frumoase vase eneolitice). D. C. A. Stoide despre schitul, modern, Runcu. Deosebit de important studiul d-lui Victor Andrei despre „evoluţia teritorială a vechiului Ţinut Neamţ" (el s'a întemeiat în jurul cetăţii, de care „se ţinea"; de folos mai ales pentru graniţa despre Ardeal). Unii termini rari, de d. Har. Mihăilescu (din *tufle*, „cizme de pislă moi şi înalte" se recunoaşte că vine „a tufli"; de la Evrei „cofă" = *Kopf*; forte important: *strat* ca aşternut). De d. D. Hogea, Caragiale la Piatra (plan de „Istorie a Romînilor"), pp. 74-5. Păr. C. Matasă iea ce priveşte judeţul din „Condica liuzilor" la 1803. D. Al. Grigorovici despre Carol I-iu în Neamţ (documente inedite, se zice încă „Înălţimea Sa"). Despre hramuri d. P. Gheorgheasa. Despre liceul însuşi, d. V. Ghiţescu. Documente publică dd. Stoide şi Turcu (a mai fost vorba aici). Bună tablă.

N. Iorga.

* * *

De Guichen, *La guerre de Crimée et l'attitude des Puissances européennes*, Paris 1935.

De şi adesea ori rapoartele diplomatice, prin caracterul provenienţii lor, nu pot alcătui temelia unor studii istorice de o neîndoielnică obiectivitate, totuşi lucrarea d-lui Guichen, „La guerre

www.dacoromanica.ro

de Crimée et l'attitude des Puissances européennes" e pe cît de utilă, pe atît de unică în felul ei.

Autorul mărginindu-şi sfera de cercetări la relaţii diplomatice între Cabinetele europene mai mult sau mai puţin interesate în conflictul ruso-turc, prin cercetări migăloase a documentelor din archivele Statelor ce au luat parte activă la războiu a izbutit să ni înfăţişeze reţeaua complexă a intrigilor ce se ţeseau în jurul unui imperiu ale cărui zile erau numărate.

Ajutat şi de simţ critic, autorul a ştiut să sublinieze din vastul material documentar adunat [1] importanţa covîrşitoare a unor anume fapte, care ajută pe cetitor să înţeleagă pe deplin acea atmosferă agitată, înăbuşitoare, ce plutia asupra Europei în ajunul deslănţuirii războiului Crimeii.

O calitate incontestabilă a acestei lucrări este împărţirea judicioasă a materialului în capitole bine deosebite. Tratînd o serie de chestiuni în legătura lor firească: chestiunea Locurilor Sfinte, rolul lui Mencicov şi felul misiunii lui; atitudinea Prusiei şi Austriei faţă de tendinţile Rusilor; înţelegerea franco-engleză; demersurile Franciei pentru înlesnirea împăcării între părţile beligerante; atitudinea Bavariei şi Sardiniei; relaţiile cordiale între Rusia şi Prusia; rivalitatea austro-prusiană; ruptura între Puterile occidentale şi Rusia; animositatea Rusiei faţă de Austria; ocuparea Principatelor de către aceasta din urmă; atitudinea Suediei şi Sardiniei; înfrîngerea Rusilor; căderea Sebastopolului; răsunetul acestei căderi la Bucureşti şi Stockholm; congresul de la Paris, se permite o răpede şi sigură orientare.

Pentru orice cercetător în domeniul chestiunii acesteia, lucrarea citată va fi de real folos.

V. Merencu.

* * *

G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, IV-V, Bucureşti 1936.

În primul din aceste două volume noi ale d-lui G. Călinescu despre Eminescu e ceia ce numeşte d-sa „cadrul psihic" şi „cadrul fisic" şi, mai ales, ca importanţă, e vorba de tehnică. Cercetarea e amănunţită şi observaţiile ingenioase. Se recurge, ca pentru vis şi „onirism", la bibliografia ştiinţifică străină. Părerile mele, pomenite la pagina 38, despre respectul ce se cuvine unei

[1] Multe din documentele folosite erau inedite.

www.dacoromanica.ro

așa de mari memorii nu privesc o analisă ca aceasta, ci mercantilisarea unor scandaluri existente sau neexistențe care n'au nimic a face, cum o declara poetul însuși, cu pietrele scumpe lăsate literaturii românești. Îmi pare rău că n'am fost înțeles de loc, așa că observațiile erudite care urmează merg alături de părerea mea. Apropierea cu apucăturile bolnave sau șarlătănești argheziene numai pentru că Eminescu, foarte tînăr, a spus, într'o strengărie poetică nepublicată, cum se chiamă o parte din trupul femeiesc, jignește (p. 155, note 1). Se semnalează apropieri cu Ariosto (p. 212 și urm.). La tehnică, *fermă* e o expresie curentă (p. 26). Tot așa *vină* (pentru *vino*). Cu *depinde* (p. 263) poate să fie astfel.

Al cincilea volum e de „analise". El aduce mai puțină noutate. Cetesc cu uimire: „Tudor Arghezi" (cum ai zice: Victor Hugo) „este întâiul epigon care, părăsind obsesia melodiei" — dar ce poate fi poesia fără aceasta? —, „a înțeles un element poetic al *Scrisorilor*" (lui Eminescu): „violența (și deci invenția) verbală" (p. 145). Cum nu pot resista și oameni inteligenți și foarte culți bolilor sufletești ale unei epoce nenorocite! Nu înțeleg nici „măsura de falsitate" din admirabila scrisoare de la Rovine (v. p. 161). La urmă, unele izvoare de inspirație.

La sfîrșit o întrebare: poate fi cercetat Eminescu, așa de schimbător și de supus la multe influențe, ca un singur tip? Sau trebuie urmărit an de an, supt toate aceste înrîuriri? Și o dorință: e aici o întreagă autologie eminesciană, cuprinzînd și părți de toată frumusețea care nu sînt cunoscute. N'ar fi bine ca la o nouă ediție, pe care o dorim autorului, dacă el nu se gîndește a da un corp complect al operei poetului, să arăte de unde e luată fiecare din bucățile citate?

* * *

Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu și Horia Oprescu, *Începuturi edilitare, 1830-1832, documente pentru Istoria Bucureștilor*, București 1936. E vorba de un dosar al Primăriei București, cu acte privitoare la „înfrumusețarea politiei" în epoca „Regulamentului Organic", înviind supt toate raporturile o întreagă epocă. Lămuririle de amănunte ce se dau sînt de cea mai mare importanță pentru desvoltarea capitalei României. Se vede truda cheltuită și de străinii aduși pentru aceasta, inginerul Moritz von Ott și arhitectul Hartl,

www.dacoromanica.ro

cari iscălesc toate socotelile. Vechi însemnări topografice, ca „Doamna Ancuța", apar cu acest prilej. La loc de cinste e „Dulapul". Arătarea proprietarilor de case servește pentru complectarea unor biografii. Se vede cum înaintează opera „așternerii cu caldarîm". Un „Cozone" ca acela care a fost bunicul lui Alecsandri (p. 25). E (p. 29 și urm.) și un întreg plan de orînduire și înfrumusețare. El vine „din dorire spre a să înfrumusețа orașul Bucureștilor și a să asămana cu celelalte orașe ale Evropii" (p. 48).

Planșe în colori.

* * *

Teodora Voinescu, *Anton Chladek și începuturile picturii românești*, București 1936.

E și o reconstituire de mediu pentru a se înțelege rolul jucat de Cehul Chladek, care se dovedește a fi dat lecții și lui Nicolae Grigorescu. Se citează lucrările lui Johann Frankenberger († 1874), portrete de negustori în Palatul Camerei de Comerț din București (p. 10, nota 4). Chladek, *născut în Banat*, lingă Becicherecul Mare, s'a stîns abia în 1882. Fiu de fierar, învățase la Milan, și iea în căsătorie pe Milanesa Antonia Formenti. Se așează întăiu în Pesta, cercetînd și Viena. Lucrează la Unguri mai mult timp, voind să fie și profesor; face portretul lui Kazinczy. Mondouville de la pagina 18 pare a fi unul din cei doi frați cari și-au zugrăvit călătoria. La 1836 pictorul se căsătorește din nou cu o Unguroaică văduvă. Spițerul Raimondi (v. p. 19) era întrebuințat și la consulatul prusian. Pictorii de atunci la noi, p. 21. Chladek cultivă și duzi și face o povarnă (pp. 23-4). Se scot cu bun simț unele elemente de legendă din biografia lui Grigorescu. Un contract între Chladek și Gheorghe (Ghiță), fratele marelui pictor viitor (p. 28, nota 1). Cei doi frați lucrează, un timp, împreună. Ar trebui cercetate frescele de la Balotеasca (cf. p. 29). O a treia căsătorie cu văduva Gruici, p. 30, nota 1. Se urmăresc lucrările în colecțiile familiilor Văcărescu, Ionescu-Mihăești, etc. Se poate ca tot de Chladek să fie și unele portrete de boieri pe fildeș la d. profesor Neculce în Paris (còpii în negru, de d-ra Brătescu, la mine, în Vălenii-de-Munte). S'au uitat reproducerile din Almanahul Curții.

* * *

www.dacoromanica.ro

Aurelian Sacerdoţeanu, *Consideraţii asupra istoriei Romînilor în evul mediu, Dovezile continuităţii şi drepturile Romînilor asupra teritoriilor lor actuale*, Bucureşti 1936.

Începînd cu o bibliografie extrem de bogată, această carte, de o frumoasă arhitectură şi de forma cea mai clară, e cel mai bun răspuns dat röslerismului înviat în bătăioasa formă maghiară. Se arată toate formele unei campanii neobosite şi apoi în toate domeniile se dă răspunsul cuvenit. Mărturiile istorice sînt puse în ordine cronologică. O amănunţită tablă de nume încheie foarte frumoasa operă, care face un loc de frunte autorului în istoriografia noastră. Ea va aduce cele mai mari servicii, şi pentru apărarea noastră naţională.

E una din acele lucrări care nu se pot discuta în amănunte, fiindcă pentru fiecare punct ar trebui o întreagă disertaţie.

* * *

Friedrich Müller-Langenthal, *Die Geschichte unseres Volkes, Bilder aus Vergangenheit und Gegenwart der Deutschen in Rumänien*, f. an.

Abia acum găsesc întîmplător frumoasa carte, ieşită la Sibiiu, E o istorie nu numai a Saşilor, ci a tuturor Germanilor din ţară. Pentru elementul aflat de ei la aşezare se evită numele de Romîni. Şi la p. 25 Romînii socotiţi ca simpli ciobani stricători, p. 25. Bune paginile despre negoţul cu Principatele, *unde era numai o singură vamă la hotar*, p. 37 şi urm.

* * *

Franz Babinger, *Originea şi sfîrşitul lui Vasile Lupu*, în *Mem. Ac. Rom.*, XVIII, 2, 1936.

Dorind o carte de sintesă despre Vasile Lupu, eminentul turcolog german, care în timpul scurt al petrecerii sale la Bucureşti s'a iniţiat aşa de bine în ce priveşte limba şi problemele româneşti, examinează locul de origine al lui Vasile Lupu, Arvanitochori. Observă că şi Dosoftei al Ierusalimului punea acest sat lîngă Marcianopol. Adauge „sigiliul" Patriarhului ecumenic Partenie, care face, după dorinţa Domnului, din biserica acelui loc (nu locul întreg) o stavropighie, arătînd că se ţinea de diecesa Cervenului, lîngă Rusciuc. Aceasta o arătase şi d. Laskaris, —d. Babinger afirmă că după o conversaţie cu d-sa. D. Babinger dă

www.dacoromanica.ro

bogate ştiri despre localitate, întrebuinţînd şi călătorii. El fixează pe la 1595 data naşterii lui Vasile (autentic e şi portretul lui de la Golia, păstrat în muşamaua după tapiţeria pierdută, asemenea cu acelea represintînd familia lui). Se opreşte asupra rudelor lui din cele două pomelnice. Şi acuma stăruiu asupra faptului, pe care autorul nu pare a-l admite, că Lupu s'a făcut Vasile, în vederea viitoarei opere de legislator, după Impăratul Vasile. „Albanus" e în legătură tocmai cu Albanitochori (p. 9). N'aş admite — căci nu e de nevoie — originea epirotă a familiei; cea macedoneană e mult mai probabilă, chiar dacă locuitorii satului erau în majoritate Epiroţi. Inscripţia de la Stelea ar putea fi „greşit publicată", dar cine va vedea fotografia îşi va da sama cît e de greu să se ajungă la o lectură sigură (dar se dă o rectificare a datei, care trebuie controlată). Nu se vorbeşte despre mamă, care pare a fi Romîncă: doar căsătoria s'a făcut în Moldova.

Pentru sfîrşitul lui Vasile, observ că scrisoarea publicată de mine era în fasciculul românesc de la depositul menţionat. Interesantă nota despre originea Doamnei Ecaterina Cerchesa (p. 13, nota 2). Şi despre Bogdan-Saraiu, p. 17, nota 3.

* * *

Preot Hostiuc Erast, *Schiturile şi sihăstriile Bucovinei de altă dată*, Cernăuţi 1936.

Lucrarea păr. Erast Hostiuc e făcută şi după cercetarea ineditelor din Archivele cernăuţene, aşa încît e plină de ştiri nouă despre micile lăcaşuri bucovinene. Prefaţa se ocupă cu chibzuielile austriece de la anexare cu privire la soarta lor. Urmează monografiile în ordine alfabetică ale schiturilor care în mare parte nu mai sînt în fiinţă (de la Babin o catapiteasmă la pagina 20). Interesantă arhitectura, de caracter galiţian, a Căbeştilor, p. 36. O întîlnim şi în forma actuală a Crişceaticului, p. 41. Pe larg despre Horecea (aici s'a schimbat, p. 73, numai tinicheaua turnurilor; pictura, p. 74, n'are interes, cum nici, p. 75, catapiteasma, afară de lucrul lemnului). Veche Jadova, pomenită şi la 1490, de Ştefan-cel-Mare, dar fără ştiri de acolo pînă în secolul al XVIII-lea (din nenorocire la 1804 unul din Goieneştii de acolo dărîmă vechea clădire; v. p. 82). Interesant numele de Mămăieşti, care vine de la numele tătăresc Mamai, de unde şi Mamaia de lîngă Constanţa. Şi aici arhitectura e tot galiţiană (p. 91). La

www.dacoromanica.ro

Sîntonufrie și știri despre orașul Siretiu (p. 107 și urm.). Frumosul tip se păstrează bine (p. 1144; e neapărată o descriere pentru Comisia Monumentelor Istorice; și catapeteasma, p. 115, e de valoare).

Anexa cuprinde multe documente, mai ales din veacul al XVIII-lea.

* * *

Aurel Tripon, *Monografia-almanah a Crișanei*, Oradea 1936.

Bogata lucrare alcătuită de d. Aurel Tripon cuprinde contribuții ale profesorilor și cărturarilor din acele părți apusene ale României. Scurtă partea geografică, mai largă cea geologică, mult mai întinsă cea istorică, de obiceiu bine informată (se păstrează ilusia „ducilor" din notariul anonim al regelui Bela; știri interesante despre incidentul stăpînirii bolșevice). La Istoria Bisericii se reproduc închipuirile gepide ale d-lui Diculescu; nici imaginativul Karacsónyi nu poate fi întrebuințat. Altfel, multe știri sigure, cu pomenirea tuturor șefilor bisericești. Foarte interesant actul din 1660 despre impunerea de episcop sîrbesc prin Pașa de la Orade și ieniceri (pp. 20-1). Preoți calvini, p. 20. Cele mai vechi lucrări literare, p. 211. Listă de manuscripte românești, p. 22 și urm. Cu totul originală partea nouă a acestui capitol (după inedite).

Restul e o culegere de capitole privitoare la vremea modernă: portrete, vederi (unele cu valoare de artă; v. p. 75). Despre portul popular, p. 113 și urm. Se lucrează „brînelește", „fufește", „trăsurește" și „sîrbește". Se zice „spătoiu" (pp. 113-4). V. și „pumnari" și „pumnată" *(ibid.)*. Rîurile de cusături se chiamă „brațuri" (p. 117). Șorțurile sînt „zadii". „Cormi" se chiamă „coarnele" (p. 118). Ca termini rari: „scăfătură" (cusătură), „felegi" (de prescură). Foarte plin de învățătură capitolul despre poesia populară, p. 145 și urm. Dialogurile de la nuntă sînt de toată frumusețea. Multe și prețioase descîntece. Și o bună parte despre cîntece și represintații populare, despre danțuri. Pentru colinde, p. 278 și urm. (parte foarte adînc cercetată). Folositor capitolul de biografii, p. 317 și urm. (și portretele lui Miron Pompiliu și al Lucreției Suciu).

Sînt și pagini despre publicistică.

* * *

www.dacoromanica.ro

C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țerii*, I, București 1936.

D. C. Gane, al cărui talent de povestitor a mai fost relevat în această revistă, a vrut să aducă un omagiu unui om de Stat fără îndoială superior ca inteligență, de o perfectă probitate, dar fără înțelegere, de obiceiu, pentru nevoile sufletești ale poporului în mijlocul căruia s'a născut.

Avea un bogat material pentru o bună, și cît de largă, biografie. Dar a vrut să facă și o introducere istorică de vre-o cincizeci de pagini pentru care era mai puțin pregătit și chemat. De aici polemici nu tocmai la locul lor și cu Xenopol și cu mine, a cărui părere nici n'a fost bine prinsă, dar d. Gane e sigur că a distrus păreri greșite și nu voiu încerca să-l lămuresc în materie de creștinătate și naționalism. Ca formă: „Între 1853-54, ocupația rusească. Domniile sînt suspendate. Moscova bate din ciocan. Patrioții romîni fac să scapere scînteia din nicovală." La 1854-6 „ideia rămîne la răspîntie, fără răsuflare" (p. 25). Sau, la Cuza-Vodă, unde se încearcă o explicare originală a căderii lui: „partid de centru a fost el singur" (p. 47). Se lasă a plana îndoială asupra participării Domnului la uciderea lui Barbu Catargiu (p. 51), ceia ce e o calomnie. Schiloditori de limbă nu pot fi considerați Cipariu și Papiu Ilarian (p. 59).

Biografia începe printr'o nouă luptă: d. Gane nu vrea să admită originea lui Carp dintr'un simplu răzeș și se sprijină pe ce spune Dimitrie Cantemir, care era așa de nou în ce privește neamurile boierești. Kőrner nu mai era în viață la 1815 (v. p. 65). Interesantă e cunoștința studiilor la Viena ale tatălui și unchiului lui P. P. Carp. O scăpare din vedere la pagina 67, nota 2: „beizadelele Dumitru și Grigore, fiii lui Grigore-Vodă Sturdza"; și Gerome pentru Gérôme. Nou e tot ce se spune despre studiile lui Carp. Nu așa de reușite portretele lui Maiorescu, Pogor și Teodor Rosetti. Ședințile „Junimii", cu glume, multe și foarte proaste, nu pot fi calificate totuși de „desmățate". Nu știu dacă se poate vorbi de continuarea „Borussului din Bonn" și de „calități bahice": cine l-a cunoscut pe acest om de înaltă ținută va zice nu, fie și pentru vremea cînd lui Iacob Negruzzi îi place să spună că s'a îmbătat, — și încă de față cu atît de corectul, până la bățoșenie, Alecsandri. Pentru împrejurările politice de la 1865 nu strica o trimetere la izvoare.

www.dacoromanica.ro

D. Gane a descoperit în ziarul *Cugetarea* primul articol al lui Carp (contra lui *Ion-Vodă cel Cumplit* al lui Hasdeu). Nici *Revista Dunării* din 1866, unde colaborează el, nu era cunoscută. Pasagiile citate din aceste studii sînt în adevăr foarte remarcabile.

Se poate întreba cineva, de alminterea, de ce toată istoria Românei la căderea lui Cuza-Vodă trebuie adusă pentru a crea un mediu tînărului auditor, în vrîstă de ceva peste douăzeci de ani, la Consiliul de Stat. Răsturnătorii Domnului Unirii îl făcură „secretar intim" al Locotenenței Domnești. El colaborează la ziarul, și acesta ignorat pănă acum și care va trebui cercetat și el, *Desbaterile*.

Nu e exagerat rolul lui Carp în pregătirea, prin misiuni secrete, a noii Domnii? Menționarea izvoarelor îmi pare necesară, cînd e vorba de lucruri așa de însemnate. Carp e apoi secretar al Agenției românești de la Paris. Urmează o activitate literară cunoscută.

Frumusețea discursurilor lui Carp în Parlament dă interes paginilor ce urmează. Urmează noi misiuni în străinătate. De la 1873 iar activitate parlamentară. Poate întreaga carte ar fi fost înlocuită cu folos prin publicarea, comentată, a frumoaselor discursuri ale acestui orator de idei.

Ca observații de detaliu: „de pe urma lui (a lui I. C. Brătianu) n'a rămas nimic scris" (p. 200), și d-na Sabina Cantacuzino a tipărit o întreagă corespondență cu soția și copiii.

Ca interpretare, greșeala lui Carp față de războiul de independență, asemenea cu aceia față de războiul unității naționale, e aproape glorificată. Se atribuie hotărîrea de a întra în acțiune „mai puțin din voința oamenilor noștri de Stat, cît din a lui Vodă, și poate mai ales din causa categoricului imperativ al Istoriei" (?!). O curioasă prevedere de prăbușire a României pe chestia agrară la pagina 233. Mărturisirile lui Lupu Kostaki, în „Memoriile" lui inedite, că lui Carp i se datorește apropierea de Dubla Alianță (p. 293 și urm.), ar trebui sprijinite pe dovezi. Se întrebuințează și inedite ale lui Carp (p. 294, nota 1), nu și rapoartele din *Correspondance de Charles I-er*. E posibil ca, după misiunea în Germania, Brătianu să fi spus lui Carp, „cu lacrimi în ochi": „Ai făurit România; numai acum putem zice că ea are viitorul asigurat" (p. 293)? Cum, la noi, cărțile nu se țin în samă, orice ar cuprinde, afirmările acestea n'au fost discutate de

www.dacoromanica.ro

loc. În partidul liberal, la cei cari ştiu ceva, nu e nimeni care să poată da explicaţii, înlăturînd legenda pe cale de a se forma (v. p. 298)? Se vede Carp şi ca autor al legăturii cu Crispi. E şi întrebarea de ce Maiorescu, care putea, oricum, să ştie mai mult decît Lupu Kostaki, n'a relevat acest rol, cu totul decisiv, de „făuritor al României" pe care să-l fi jucat amicul său? De ce în toată informaţia străină, care ni stă aşa de larg înainte astăzi, această paternitate a legăturii cu Centralii nu e prin nimic arătată, ci se văd, din potrivă, primele şovăieli ale lui I. C. Brătianu însuşi? În toată corespondenţa lui Carp, pe care am cetit-o hîrtie de hîrtie, la Ministeriul de Externe, nimic nu învederează acest rol hotărîtor.

Pe alături, d. Gane n'a putut cunoaşte, dată fiind vrista sa, pe Carp, şi de aceia se înşeală zicînd că „n'a fost sentimental", că „acesta este un lucru sigur şi recunoscut de toată lumea". Dar, primit părinteşte la Ţibăneşti, l-am văzut adînc înduioşat cînd, vorbindu-i de conflictul cu Take Ionescu, spunea că n'are nimic contra lui şi poate acesta să vie la dînsul şi, cu lacrimile în ochi, cînd profeţia că nu va mai reveni la Guvern (v. p. 301). Vezi, de altfel, şi, tot acolo (p. 302), scrisoarea lui Carp la moartea mamei.

Aspra condamnare a lui Ion Brătianu, părtenirea pentru ideologia, puţin cam răsuflată, a lui Rosetti, reeditarea învinuirii de „vizirat" — „Brătianu, ca un Vizir turc, conducea singur destinele României" — sînt nedreptăţi pe care le îngreuie forma pătimaşă în care se presintă (p. 303). Autorul însuşi recunoaşte faptele bune ale guvernării terminate la 1888 (p. 308). Rosetti apare şi ca lovit de moarte prin ruperea legăturilor cu vechiul prieten şi asociat: scrisorile familiei Brătianu apără pe „Vizir" de o astfel de învinuire. Şi totuşi cu cîtă noutate se presintă unele laturi ale situaţiei politice de atunci! Că şeful junimiştilor a refusat să participe la Guvernul presidat de Brătianu, cu care, de altfel, colaborase atît de mult, ar fi datorită „unui categoric imperativ care vine de pe nişte culmi faţă de care firea omenească trebuie să se plece" (p. 310). Ca resultat al ruperii tratativelor, „epoca viziratului nu mai cunoscu margeni" (p. 312). De mirare ce uşor se trece asupra guvernării junimiste.

Putem aştepta în volumul al II-lea, cu toată admiraţia pentru om, altceva decît o pledoarie de partid, conservatoare şi ger-

www.dacoromanica.ro

manofilă? Ar folosi cărții unui om cult și inteligent, care a dovedit pasiune pentru istorie.

Oricum, îl voiu discuta cu aceiași recunoaștere și aceiași datorie de a restabili adevărul.

* * *

Căpitanul Eduard Dragomirescu-Buzne și sublocotenentul Ioan Cupșa, *Considerațiuni critice asupra principalelor operațiuni militare ale lui Mihai Viteazul*, Timișoara 1936.

Se caută de acești doi tineri cercetători greșelile tactice ale lui Mihai Viteazul. Se descopăr greșeli la înaintași. N'am spus că a fost o bătălie la Hulubești, ci că s'au „lovit" oștile. 21 Ianuar pentru 16, pomenit și de mine, e o simplă ipotesă (v. *Ist. l. Mihai-Viteazul*, p. 153). Nu e nicio contrazicere între Hulubești și Stănești (*ibid.*). Nu înțeleg critica pentru „vechea tradiție" de a nu apăra Dunărea (aici, p. 17, nota 2). Nu e contrazicere nici între data trecerii Dunării (13 August) și a bătăliei de la Călugăreni, despre care spun lămurit (p. 199) că s'a dat la 13 23 (e vorba de două calendare) (v. aici, p. 17, nota 5). În refusul de a lupta al lui Király e o chestie de trufie națională (*ibid.*, p. 20, nota 2), nu de tactică.

* * *

Alexandru Ciorănescu, *Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul*, în *Mem Ac. Rom.*, ser. 3, XVII, 12, București, 1936.

Pe basa unor acte descoperite în Archivele spaniole, d. Ciorănescu presintă legăturile cu Habsburgii ale lui Petru Rareș: ele se întind și până la Împăratul Carol. Se întrebuințează și materialul spaniol tipărit (bibliografia cruciatelor lui, p. 5, nota 3). Cadrul de istorie universală e larg presintat. Foarte interesantă convorbirea în Constantinopol, la 1536, cu „voevodul sau regele Valahiei" (p. 9). *Deci trebuie să se admită că acesta a fost chemat la Constantinopol, de unde a plecat întărit.* Petru Rareș trimete o scrisoare curioasă în care ascunde realitatea supt nume închipuite (pp. 11-2). Ambii Domni arătau bune dispoziții, dar și teamă. La 1538 episcopul de Lund, trimes în Ardeal, trebuia să meargă și până la Petru-Vodă (pp. 15-6). A se îndrepta la pagina 7: Thamasp pentru „Tamassi".

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

CRONICĂ

Dd. Eugen Nicoară și Vasile Netea dau, cu o prefață de păr. Ion Agîrbiceanu, o culegere de poesii populare din părțile Murășului-de-sus, supt titlul *Murăș, Murăș apă lină...*, Reghin 1936. Autorii publică și „Descîntece și farmece, gîcitori, proverbe, superstiții și credințe". Ilustrații. Nu lipsește un bogat dicționar cu temeiu local.

Expresii frumoase nu lipsesc; Murășul „mergător", „trandafirul cu creanga 'n rîu". Vezi și

Pentru mîndra ca lumina
Toată noaptea bătuiu tina,
Pe 'ntunerec și pe lună,
Pe sărin și vreme bună (p. 63)

sau:

Cine-a 'nceput horile
Meargă 'n raiu cu florile (p. 65).

Colăcăriile sînt remarcabile. Curioase „chiuiturile găinii" la nuntă (p. 111 și urm.), „jocul perinei" (p. 143). Multe colinde (se zice: „sculați voi, Romîni plugari", p. 160). Se zice și „corindeli", p. 189. Cîteva fragmente de baladă.

*

D. G. Ursu dă și a doua parte din *Istoria literară a Bîrladului* (București 1936). Juste prețuiri ale criticilor ușuratece, repetate pănă la desgust și la ridicul, de publicistul exhibiționist Eug. Lovinescu contra „sămănătorismului". Nu vom discuta a doua zi după un deces simpatiile autorului pentru „Nestorul criticei românești", G. Ibrăileanu. Și scrisori inedite.

*

În *Gazeta Ilustrată*, V, 5-6, d. Ioachim Crăciun dă un studiu amănunțit despre Baba Novac, cel jertfit la Cluj de dușmanii lui Mihai Viteazul.

*

În *Țara Bîrsei*, VIII, 5, d. Aurel A. Mureșianu, propuindu-și să analiseze lucrarea recentă a d-lui Aurel Sacerdoțeanu, semnalează păreri străine pănă acum necunoscute despre originea Romînilor. Note ale răposatului profesor Ciortea din timpul războiului.

*

www.dacoromanica.ro

D. Georg Müller publică un foarte întins studiu de viața internă săsească, *Die deutschen Landkapitel in Siebenbürgen und ihre Dechanten*, Sibiiu 1936, 532 de pagini. Pentru Romîni nu e mai nimic de cules.

*

Drepte și frumoase observații cu privire la I. I. C. Brătianu, de d. C. Gongopol, de obiceiu un caricaturisator al oamenilor vii, în revista *Ramuri*, XXVII, 5-7. Destăinuirile cu privire la d. Iuliu Maniu ca președinte de Consiliu al Ungariei sau ca șef al partidului liberal, după propunerea lui Ion Brătianu însuși, nu pot aparține decît domeniului fabulei.

*

În *Revue de Hongrie*, Septembre, o încercare de sintesă despre împrejurările luptei de la Mohács de d. Nicolae Asztalos și resumatul, ilustrat, de d-ra Iolanda Balogh, a cărții ei despre sculptorii medievali ai Clujului.

*

D. Ioachim Crăciun dă, în *Anuarul Institutului de Istorie națională* din Cluj, VI, o bogată notă despre „bibliografiile românești apărute între 1930 și 1935".

*

În *Buletinul Institutului de legislație* agrară al d-lui Valeriu Bulgaru (care fixează un oarecare paralelism între Rusia și România cu privire la problema agrară), I, 1, un studiu al d-lui I. C. Filitti despre esența problemei țerănești la noi.

*

D. D. N. Mincev dădea la Constanța, în 1934, o cărticică despre „presa bulgară în Romănia pănă la 1877-78" (extras din ziarul „Dobrogea Junã").

*

Castele din Polonia, în *Tribune des jeunes générations* din Varșovia, VI, 9.

*

În *Freamătul literar* din Bucovina, d. Leca Morariu dă o largă și mișcată amintire poesiei lui Gheorghe Popovici (T. Robeanu).

*

Recensia volumului în care d. Popa Lisseanu presintă, în colecția sa, tot fără întrebuințarea manuscriptelor, cu o bună traducere, pe

www.dacoromanica.ro

Vopiscus şi Eutropiu n'o pot face, fiindcă asociatul d-sale mi-o interzice printr'o scrisoare de ameninţări de o ne mai pomenită insolenţă. Sîntem, cu acela al cărui nume despreţuiesc a-l da, în domeniul celui mai impur bolşevism aşa-zis ştiinţific şi e de mirare cum d. Popa Lisseanu admite astfel de colaboratori, al căror scris esclude astfel orice discuţie din partea celui atît de grosolan ofensat.

*

In *Le Portugal hydrologique et climatique*, II, Lisabona 1930-1, p. 198, pieptare şi catrinţe, cu aceleaşi dungi verticale ca în Mehedinţi şi cu aceleaşi bande orizontale ca în regiunile celelalte ale României.

*

D. Eilert Ekwall publică, în *Handgligar* ale Academiei din Stockholm, un volum de *Studies on English placenames* (Stockholm 1936).

*

D. A. C. Cuza dă a treia ediţie din vestita sa carte *Naţionalitatea în artă*.

*

În *Revista dobrogeană*, I, 2, d. N. Mincev arată ce bogată literatură pentru copii au Bulgarii. La noi, rare cărţi, bune ca nouapăruta *Ciu-ciu* (cu o excelentă formă literară) a d-nei Aprilina Medianu.

*

În *Revista fundaţiilor regale*, III, n-e 9-10, urmează scrisorile lui T. Maiorescu către Duiliu Zamfirescu. Vestitul profesor dă une ori pe ceasuri şi minute istoria călătoriilor sale.

*

În *Cultura Creştină*, XVI, 6, note, de d. N. Brânzeu, despre desfacerea Românilor de Sîrbi în ierarhia bisericească.

*

În „Anuarul liceului de băieţi Al. Papiu Ilarian" publicat de director, d. Dumitru Martinaş, după un şir de documente, din secolele al XVII-lea–XIX-lea (un interesant şi ca limbă, testament de negustoreasă din 1700, pp. 40-1), o dalterie de la Mitropolitul Teofil, 1695; o danie a lui Constantin Brâncoveanu către soţia lui Ianos („Enăşoaie") Kendeffy („Căndăfi"), cu moşie în arendă pentru fîn la Turceneşti, ţiind de mănăstirea Tismana (şi scrisoare

www.dacoromanica.ro

a egumenului cu privire la „jupânul Unguru Ianăș"). D. N. Sulică publică un lung și important studiu despre catehismele românești de la Sibiiu (1544) și Brașov (1559). Se arată că originalul unguresc (nu german) nu e nici al lui Andrei Balizi, ci acela pe care l-a copiat acesta. Se arată raportul cu politica religioasă a Ardealului în acel moment, supt „Craiul" Ioan Sigismund Zápolya, însemnîndu-se între consilierii lor „*Romînii* Mihai Csáki și Gașpar Bekes" (cu privire la primul, se observă că, de o potrivă cu Gavril Mailat, acest comandant de haiduci era încă de legea răsăriteană, după mărturia, sigură, a Italianului Gromo; v. p. 68. Csáki a plătit și pentru Octoihul de la Brașov din 1570, dăruindu-l școlii din Șchei; v. p. 69). Pe temeiul acestor încheieri se caută *patronii romîni* și pentru catehismul sibiian. Și aici originalul e unguresc. S'ar datori traducerea și răspîndirea unui urmaș al Voevozilor maramurășeni, Gașpar Dragfi († 1546), al cărui tată, Ioan, fost prim-jude al Ungariei, căzuse în lupta de la Mohács; mama era o Báthory: moare la Sătmar. Aici ipotesa e mai îndrăzneață, dar nu de răspins. Deci rolul Sașilor, încă neconsolidați religios ca propagatori, e de înlăturat. Cu drept cuvînt, se observă că ei n'aveau interes la aceasta, pentru că ar fi dus pe Romîni la paritatea socială (p. 76). Li-ar reveni numai rostul comercial. Se semnalează și pasagiul dintr'o scriere a lui Honterus, în care se arată Romînii din țara vecină, la bîlciul din Brașov, ca scandalisați de unele forme ale catolicismului încă dominant în cetate (p. 78). Și mențiunea, dubioasă, a unei ediții din 1544 a catehismului brașovean (p. 79). Și alte dovezi ale grijii de convertire a Romînilor din partea ungurească (p. 81 și urm.). E vorba și de legăturile Cazaniei din 1549 cu originalul unguresc (pp. 82-3). Nu înțeleg ce poate fi „originea husită", la d. Procopovici, a unui catehism reformat (v. pp. 88-9). Și o notă, privitoare la Cronica din Dubnicza, despre o lucrare a d-lui Domanovszky (p. 95, nota 1). Despre modificările introduse de Coresi pentru a face catehismul acceptabil de Romînii ortodocși v. pp. 97-101.

E o lucrare luminoasă, care deschide drumuri noi, și avem tot avantagiul să mergem pe dînsul.

*

În *Slavia*, XIII, 4, d. Ioan Ohienko publică, întovărășindu-le de un întins studiu diplomatic, actele de învoire cu privire la cunoscutul împrumut din 1388 între Petru al Mușatei și Vladislav, regele Poloniei.

*

www.dacoromanica.ro

Despre cîntările bisericești în Ardeal, *Blajul*, III, 5.

*

Unele ştiri interesante (ca pentru expunerea canonicului Baud şi pentru cererea demisiei mareşalului Averescu ca ministru în Cabinetul Brătianu) în broşura d-lui Ion Stavri Brătianu, *Din Amintirile mele politice*, Bucureşti 1926.

*

Într'o formă plăcută cineva care iscăleşte „M. Ar. Dan" descrie insula Adacalè *(Adakaleh*, Bucureşti 1936), dînd şi interesante elemente de folklore. Ilustraţii.

*

Şi în românește publică d. Vasile Grecu comunicaţia sa la Congresul de studii bizantine din Sofia *(O ediţie critică a cărţii de pictură bisericească bizantină*, Cernăuţi 1935).

*

În *Hotarul*, III, 1, d. Tr. Mager despre Zărandul românesc la 1861.

*

Despre un plan de Politehnic la Iaşi în 1850, d. I. Andriescu-Cale, în *Însemnări ieşene*, I, 3.

*

În *Lanaştu-Karina-Saruca* (Cluj, 1935) d. dr. Bologa tratează despre datine populare medicale. Cu d-rul L. Dima, în *Communiqués Knoll*, 1934, despre sfinţii medici în Orient (ilustraţii de folklore). În *Inceputurile literaturii balneologice ardelene* multe detalii istorice. Despre ştiinţile naturale şi medicina la noi, în *Bulletin international* de la Washington (1933) (comunicare la congresul de istorie din Varşovia) (bogată sintesă, bibliografie).

*

Despre vaccinarea mai veche în Ardeal, dr. Al. Lenghel, în *Clujul Medical*, 1933, 3. Acelaşi despre medicul Samuel Rácz, în secolul al XVIII-lea, în „Endhoffs Archiv", 1933.

*

D. Vasile Lungu ni trimete o întîmpinare la atacurile d-lui Stoide în jurul cronologiei şi altor mărunţişuri şi „greşeli" cu privire la Domnia lui Mihăilaş Movilă.

*

www.dacoromanica.ro

Amănunte noi despre Eterie în revista d-lui Gheorghe G. Bezveconâi, *Din trecutul nostru,* III, 25-7. Se întrebuinţează memoriile lui Necliudov. Se vor găsi biografii cu totul nouă: a lui Catacaţi, cumnatul şefului revoluţiei, a Doamnei Safta Ipsilanti (fiică, Maria, măritată în Chişinău, la 1822, cu Alexandru Schină), a lui Gheorghe Cantacuzino (cu ştiri bogate despre toată familia). Se presintă într'un tablou impresionant toată societatea fanariotă refugiată atunci în capitala Basarabiei. Şi o foarte interesantă scrisoare a lui Puşchin.

*

În *Atti del III congresso nazionale di studi romani,* d. Claudiu Isopescu presintă legăturile cu Italia ale lui Duiliu Zamfirescu.

*

În *Clujul medical,* 1934, no. 1, d. C. Gheorghiu vorbeşte despre d-rul Ştefan Piscupescu.

*

În extrasul (din *Arhiva), Din legăturile moldo-tatare în mijlocul sec. XV,* d. Andreescu lămureşte pe larg rostul apariţiei în Moldova a lui Seid-Ahmed. Iar în *Aşezări franciscane la Dunăre şi Marea Neagră în sec. XIII-XIV,* culege ştiri de la Golubovich cu privire la Franciscanii pe malurile Mării Negre: conclusiile nu sînt aşa de sigure.

*

În *Buletinul Bibliotecii, Muzeului şi Archivei istorice,* publicat de Templul Coral din Bucureşti, II, 1, două documente din secolul al XVIII-lea privitoare la Evrei (unul menţionează alt act, din 1670).

*

În *Revista Institutului Social Banat-Crişana,* April-Maiu 1936, un bun studiu, frumos scris, al d-lui Nic. Tomici despre „Caransebeşul în sec. XIV-XVII".

*

În *Lanuri* de la Mediaş, III, 3, d. Constantin Stelian se ocupă de resultatele unei exegese duse pînă la metafisică în ce priveşte *Luceafărul* lui Eminescu. E de toată evidenţa că mitul e întrebuinţat de poet ca să-şi arăte durerea că femeia iubită se coboară de la zenitul gîndirii lui la întâia frumuseţă banală întîlnită pe stradă.

Tot acolo un studiu, de d. Mihail Axente, despre istoria Mediaşului.

*

www.dacoromanica.ro

În *Gînd Românesc*, IV, Februar, d. Coriolan Petrescu constată tendința, nouă, a d-lui Bartok de a da o origine ungurească muzicii noastre populare.

*

Soarele și luna de-asupra unui grup cu doi lei atingînd cu labele o urnă, în săpăturile de la Villa Domitia din Giannutri: în *Atti* ale Academiei dei Lincei, seria VI, XI, 4-6 (1935), p. 154 d. Grondys discută originea acestor semne, așa de răspîndite și la noi, într'o ședință a Congresului de studii bizantine de la Sofia.

Tot acolo o inscripție din Sicilia greacă a lui Publiu Corneliu Scipio, întorcîndu-se din Cartaginea (p. 201). El restituie locuitorilor din Himera statui luate de Cartagenesi de la dînșii.

*

În *Anuarul arhivei de folklor*, III, d. dr. Bologa semnalează o carte germană din 1784, a lui Gheorghe Tallar, despre morarii la noi (de fapt despre alte superstiții). Asupra începuturilor studiului medicinei la Romîni același, în *Medizinische Zeitschrift* din Ardeal. În *Isis*, XXIV, 1, despre medicul luxemburges André Étienne, în Ardeal, pe vremea lui Iosif al II-lea. De cuprins general, studiul *Universitas literarum und Wissenschaftsgeschichte* (despre noul „umanism" necesar) în „Abhandhungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften", 7, 1935). Multe biografii de oamenii de știință de la noi.

*

Dintre tesele de istoria medicinei presintate la Cluj, a d-lui Emeric Ujváry despre laturea antropogeografică și sociologică în concepțiile lui Hipocrate (1933), a d-lui Gheorghe M. Iliescu despre „Nicolae Kretulescu ca medic" (1934), despre d-rul Minderer și ciuma în Moldova la 1769-70, de d-ra Margareta Luka (1934) și a d-lui Bela Jancsó despre ciuma de la 1742-3 în Ardeal (1933), a d-lui Ștefan Szantkirályi despre Academia de medicină din Cluj (1933) (cu Molnar) (scrisori private), a d-lui Ludovic Csögör despre protomedicul ardelean Francisc Nyulas (1933) (despre apele minerale de la Rodna), a d-lui Teodor Nagy despre d-rul Fiala (1933) (portret; traducere din memorii), a d-lui Gheorghe Missics despre marele medic van Swieten și elevii lui (1933), a d-lui Aurelian Borșianu despre „bibliografia balneolo-

www.dacoromanica.ro

giei în Ardeal", a d-lui Ilie Olteanu despre ciuma din 1792 (1932) (după Martin Lange; multe ştiri istorice), a d-rei Ana Serdolino despre cea din 1828-30 (1933) (un Catargiu, medic diletant şi autor), a d-lui Francisc Papp despre cea din Banat, 1738-40 (1932) (după însuşi Hammer), a d-lui Gheorghe Ionescu despre ciuma din 1813 (1936), ale d-lui Richard Kepp şi Adrian Mucuţa şi Geza Vitályos (1934), Mauriciu Schapira (1935), Gligore Viorel (1935), Iuliu Szentpály (1935), Gheorghe Pintilie (1935) despre serviciul sanitar la 1877-8 văzut din Ardeal (1935), a d-lui Al. Biasini despre vechile spitale peste munţi (1935), a d-lui Sextil Rusu despre o lucrare a lui Vasile Pop (1935), a d-lui Liviu Armean despre ciuma din 1769-72 (1933), a d-lui Frederic Victor Kepp despre spitalul din Sibiiu în secolul al XVI-lea (1934) (după socoteli reproduse), ale d-lui Victor Mureşan şi Iosif Major despre dr. Ştefan Piscupescu (1933-4), a d-lui Anton Cservény despre epidemii ardelene, 1007-1872 (1934), a d-lui Samuil Horváth despre medicina legală la noi (1934), a d-lui V. Brate despre Grisellini (1935), a d-lui Olimpiu Morar despre d-rul André Étienne (sec. XVIII în Ardeal) (1935), a d-lui Tiberiu Ionescu despre băile greco-romane (1935), a d-lui Zoltán Lőrmiz despre eruditul Pápai-Páriz (1934), a d-lui Virgil E. Pop, despre începuturile pediatriei la noi (1931), a d-lui Iosif Vogel despre medicii Fabritius (şi la Craiova) (1934), a d-lui Andrei Fodor despre Crişana şi Maramureşul medical la 1857-8 (1936).

*

Neînţelegere şi grosolănie deosebesc articolul din *România Nouă*, no. 171, cu privire la studiul publicat de mine în *Revista fundaţiilor regale* despre întrarea României în Marele Război. De multe ori autorul, un domn H. I., dovedeşte, ca atunci cînd vorbesc de tricolorul arborat la Blaj, că nu ştie nici româneşte. E greu să se creadă că ar putea să ştie franţuzeşte, în care cas i-aş recomanda studiile mele *Comment la Roumanie s'est séparée de la Triplice*, acela din *Revue de la guerre mondiale* pe 1936 şi capitolele respective din *Place des Roumains dans l'histoire universelle*, III, unde dau izvoare de care astfel de oameni habar nu au. Pe urmă, dacă un om cuviincios, iscălind, doreşte o discuţie, îi stau bucuros la dispoziţie.

*

www.dacoromanica.ro

În *Arhivele Basarabiei,* VII, 3-4, ştiri despre războiul apusean, în 1811-2, de la Constantin Hurmuzachi, care se întîmpină la Debreţin şi Liov, în cale spre casă (el scrie franţuzeşte: Ardel; a fost la Cluj şi a cumpărat cucuruz, cu doi galbeni de aur şfertul; „Eperănei" e Eperjes; şi „un Grec ce au mers la Eşi de la Paris cu galanterii" şi poate fi „spion franţuzăscu", p. 184); şi un Hatman N. Stratilat la Rodna, pp. 85-6, o scrisoare de la I. Balş, care prevede în Septembre 1811 (din Viena, p. 18 şi urm.; vrea să meargă la Petersburg) că Prutul va fi hotar (p. 187, no. VII). Balş se adresează lui Gheorghe Bucşănescu, „căminarul" bine cunoscut. Franţuzeşte scrie şi ispravnicul de Suceava, Dimachi, pp. 187-188 (no. VIII). Tot acolo d. N. Moroşan despre o fibulă germano-romană din Basarabia. Păr. Pavel Mihailovici dă documente basarabene. Pentru o răscoală la Lăpuşna (1820) d. Aurel V. Sava. Uurmează actele Vărateculuí (la 1814 Ioan Tăutu Ban, ca hotarnic, p. 340).

*

D. Stoide ni trimete din Iaşi extrasul din „Arhiva" în care tratează cum nu se cuvine pe meritosul său fost profesor, d. Ilie Minea, a cărui îndelungată muncă străduitoare şi nerăsplătită se cuvine să fie onorată de oricine. Urmărirea „greşelilor", unită cu solemne recomandaţii de metodă, în numele ştiinţii de azi, se face după o compromisă reţetă bucureşteană. D. Stoide e un tînăr inteligent, cult şi harnic, de la care aşteptăm altceva decît asemenea „dărîmări". Deocamdată culegem din chiar această broşură preţioase întregiri la biografia lui Grigore Ureche. Notiţa despre Curt Celebi (alt extras, tot din *Revista Critică),* cu un inedit, e excelentă.

*

În *Comptes-rendus* ale Academiei de Inscripţii din Paris, Aprilunie 1936, p, 97 şi urm., d. Charles Petit-Dutaillis reiea definiţia comunei medievale. Esenţa ar sta în legătura, recunoscută de senior, a locuitorilor, în „asociaţia" cu jurămînt. Am zice, mai curînd: *recunoaşterea unităţii care resultă din această legătură.* Casuri din Italia-de-Sud, asupra cărora vom da în curînd un studiu, întăresc punctul de vedere al d-lui Petit-Dutaillis. V. şi notele d-lui Gustave Dupont-Ferrier, *ibid.,* p. 131.

*

www.dacoromanica.ro

De la d. Constantin Andreescu o notă asupra Chiajnei, fiica lui Alexandru Lăpuşneanu: rectificări şi pentru mine. Dar mărturisesc că nu înţeleg (v. p. 5, nota 4) cum şi eu şi d. Stoica Nicolaescu am putut da un document al lui Petru Şchiopul cu „data greşit transcrisă" 1575, în loc de 1578, şi cum Petru Şchiopul s'ar fi putut înşela numind Ivan, „fratele Creţului", pe pretendentul contra lui care de fapt s'ar fi chemat Alexandru (v. *ibid.*, nota 5). De fapt documentul, curios, e datat aşa, şi, publicîndu-l, nu mă puteam înşela asupra personagiilor după ce vorbisem despre ele în prefaţa aceluiaşi volum XI din Hurmuzaki. Ar resulta că încă din 1575 s'a produs o primă năvălire a „Creţului" şi a lui „Ivan, fratele Creţului", care e Potcoavă de mai tărziu. *În act nu se vorbeşte de moartea acestuia.*

*

Note, de d. Aurel A. Mureşianu, despre familia Bran-Lemeny, în revista braşoveană *Prometeu*, II, 9-12 (şi fragmente de amintiri) (în legătură cu aniversara poetului I. Al. Bran-Lemeny).

*

Despre mănăstirile ardelene desfiinţate, *Cultura Creştină*, XVI, 7-8 (de d. Z. Pîclişanu). Acelaşi despre locul unde a murit Şincai. D. A. Lupeanu-Melin presintă un manuscript slavon de *Liturghieriu*, scris la Putna de călugărul Ghervasie. Şi epitaful pe care şi-l gătise, la 1867, Cipariu.

*

În revista *Din trecutul nostru*, IV, 35, note de istorie bisericească basarabeană.

*

În revista *Ararat* o notă despre armenologul ardelean Cristofor Szongott († 1907).

*

În *Gli studi romani nel mondo*, III (Roma 1936), articole despre ce s'a lucrat în deosebitele ţeri cu privire la Roma supt toate raporturile. N. Iorga presintă legăturile româneşti cu Italia. De d. Nicolae Vulić urme romane pe pămîntul Iugoslaviei (planşe).

*

În *Mélanges P. M. Haškovic*, Brno 1936, o contribuţie de N. Iorga, *Ce que vaut le vocabulaire* (cu exemple de la Romînii şi Grecii din secolul al XVIII-lea).

*

www.dacoromanica.ro

Lucrarea d-lui Marin Popescu-Spineni, *Procesul mănăstirilor închinate, contribuții la istoria socială românească* (București 1936), e făcută cu îngrijire, întrebuințînd multe izvoare, dar adăugind și citații fără rost, ca atunci cînd se recurge la un curs universitar pentru a învedera că Vodă-Cuza a iubit pe țerani și că a fost un Domn bun. E fără îndoială o lucrare de folos, adunînd o sumă de lămuriri risipite și redîndu-le cu precisiune și într'o bună legătură. Și inedite sînt întrebuințate. Foarte bine lucrată lista, înzestrată cu toate referențele, a mănăstirilor, schiturilor și bisericilor închinate. Și o însemnare, tot așa de amănunțită, a moșiilor. La bibliografie i-a scăpat autorului recenta mea publicație *Byzance après Byzance.*

*

În „Memoriile Academiei" voiu tipări un act de la Petru Șchiopul pentru mănăstirea de la Patmos (fotografia mi-a fost dată de d. Marcu Beza) în care acesta-și arată tot neamul: soția Maria, fii Vlad și Ștefan, fiica Maria, părinții *Mircea* și *Despina*, frații [și nepoții]: *Mihnea, Vlad, Miloș*, surorile: *...ana, Sofia* și *Roxanda.*

E o contribuție extrem de importantă la genealogiile domnești.

*

Știri despre biserici din Bucovina rutenisată, în *Țara Șipeniților*, I, 2, de păr. Erast Hostiuc.

*

Volumul al V-lea din marea publicație a d-lui Torouțiu cuprinde interesante scrisori ale lui Slavici (și despre călătoria italiană; prietenia lui cu P. Missir, p. 73), cîte ceva nou de la Eminescu, o rară scrisoare a poetului Nicoleanu (pp. 54-5; an. 1862), una din Paris a filologului Lambrior, contra „gambettiștilor" romîni (p. 58), urîte rînduri fără gramatică și ortografie de la P. P. Carp (pp. 61-2; Paris, 1867, și încă una pp. 62-4, 1874), un răvaș inform și ordinar al lui Lascar Catargiu. De semnalat manuscriptul de Cronograf, scris pentru Iordachi Ruset Vistierul de un Pavel Ștefănescu grămăticul, care adauge și „tractate teologice, disputațiuni filosofice, istorioare morale și anecdote" (p. 74): îl presîntă Slavici, care-l văzuse la Viena în mînile unui Romîn care căuta să-l vîndă.

*

www.dacoromanica.ro

Un foarte frumos discurs despre marea tradiție romană, al d-lui Pietro Fedele, în *Atti* ale Academiei dei Lincei, dare de samă a adunării de la 2 lunie 1935 (vol. IV, fasc. 7, 1935). Se relevă titlul de *consul Dei* pe mormîntul Papei Grigore cel Mare (p. 431). Se subliniază cu dreptate participarea *reală* a poporului roman la proclamarea ca Împărat a lui Carol-cel-Mare. Și Carol-cel Gros e ales „cum annisu et voto ampli senatus populique romani" (p. 434). Ce urmează poate să aibă numai un înțeles retoric. La Otto al III-lea formula „renovatio Imperii Romanorum" pe bulele de plumb (p. 435). Se observă că fusese format de Papa frances Silvestru și că el cetia pe Boețiu. Și versul „surgat Roma imperio sub Ottone tertio". Grija de monumentele antice, pp. 435-6. De aici se trece la Arnaldo di Brescia, la Manfred și Dante, la Cola di Rienzo, pentru a se ajunge la altă retorică.

*

Publicațiile recente ale „Institutului Regal pentru istoria *risorgimentului* italian, Biblioteca Științifică, seria II, Izvoare și Memorii, cuprind:

Vol. V (Memorii). *Miscellanea veneziana (1848-1849)* (persoane și momente din revoluție și pregătirea revoluției, și lucruri din Elveția; o călăuză pentru cercetările în Archivele venețiene; bogată bibliografie venețiană; un jurnal de anonim; versuri contemporane publicate de poetul Diego Valeri).

Vol. IX (izvoare). Mario Brunetti, Pietro Orsi, Francesco Salata, *Daniel Manin intimo, lettere, diari e altri documenti inediti.* Lucrare întinsă, de un spirit pios (note ale dictatorului venețian asupra vieții lui; întîmpină pe Împăratul Austriei în colegiu și arată cunoștința legilor austriece; învață și limba arabă, p. 9; tatăl scrie fiului „come amici e come fratelli", p. 10; sfaturi de drept ale tatălui, pp. 13-4; grozavă scrisoare francesă a tînărului, pp. 42-3; scrisorile lui Manin către soție sînt destul de banale; și note personale din timpul revoluției; duioase scrisori din Corfiu, în exil, ale Teresei Manin).

Vol. X (izvoare). Annibale Alberti, *Elenchi di compromessi o sospettati politici (1820-1822)* (sînt cei din 1822; note despre poetul Berchet):

Vol. XI (izvoare). Giovanni Natali, *La rivoluzione del 1831 nella Cronaca di Francesco Rangone, I moti riformisti nelle Legazioni (giugno 1831-gennaio* 1832) (și răsunetul evenimentelor

www.dacoromanica.ro

din Polonia. P. 69: „Si dice che il Sultano abbia abbandonato Costantinopoli e coi suoi tesori voglia ritirarsi in Italia“ (p. 69). Ţarul Nicolae ar fi „în al treilea grad de ftisie!“ (p. 84). *Se vede întrebuinţarea curentă a terminului de Regulament Organic:* aici pentru tribunale; p. 163, zvon că se va face din Toscana, Modena Parma-Piacenza şi Legaţiuni un Stat, poate pentru Napoleon al II-lea, p. 221. Ar fi să iea pe fata unchiului, Carol, şi să i se dea Legaţiunile, p. 289. Participare de Greci la tulburări, p. 272.

Vol. XII (izvoare). Adolfo Colombo, *Lettere di I. Petitti di Roseto a Vincenzo Gioberti (1841-1850)* (e vorba şi de „Panduri ed Ungari, gente barbara ed esiziale“; p. 72).

Vol. XIII (izvoare). Luigi Madaro, *Lettere di Giovanni Baracco a Vincenzo Gioberti (1834-1851)* (cuprins mai mult literar; la pagina 167, în loc de „Charmie“ trebuie: Chrzanowski, comandantul polon contra Ruşilor; v. şi pagina 213).

*

În cartea d-lui Giuseppe Solitro, *Ippolito Nievo*, Padova 1936, p. 239 şi urm., se reproduc idei din cartea acestuia, publicată la 1859, *Sulla rivoluzione italiana*, şi din articolele din *La lucciola*. Tînărul poet îşi dădea sama că poporul de jos nu participa la agitaţia intelectualilor, pe care n'o putea înţelege, că el se gîndia la o miserie care nu-i permitea să cugete la planuri de viitor, că „Italia“ nu-i zicea nimic şi că în Austria respecta pe „Împărat“ şi puterea. De unde nevoia unei răspîndiri de cultură şi unei ridicări a nivelului social. E şi contra „saloanelor“ cu „maimuţele“ din ele şi preferă „o grămadă de ţerani strînşi în grajd lîngă un opaiţ *(lucignolo)* ce fumegă (pp. 244-5). Ţeranii sînt înceţi la lucru, neavînd folos de la el, şi legaţi firește de tradiţie. Nievo îi apără şi de învinuirea că ar fi răi. Şi gîndul lor e mai „metafisic“ de cum se crede: credinţa lor tare li dă mulţămirea (pp. 245-9). „Şi eu aş striga: studiaţi i, iubiţi-i, învăţaţi de la ei, apoi faceţi-i să înveţe acele puţine noţiuni utile din care se trage un folos“ (p. 249). Dar nu „misionari vorbareţi cari să-i înveţe a ceti“, ci „apostoli“ (p. 279). „Iată, dacă voiţi, educaţia sufletelor primitive, care trăiesc înainte de toate în inimă“ *(ibid.)*.

*

www.dacoromanica.ro

De la d. I. Coman, *L'art de Callimaque et de Catulle dans le poème „La boucle de Bérénice", à l'occasion de la découverte d'un nouveau papyrus de Callimaque* (București 1936). E și o parte despre caracterul întregii culturi alexandrine. Se reproduce și se traduce textul descoperit din poemul lui Calimah, cu observații critice asupra lecturilor. Apoi comparație cu Catul. Largă analisă literară.

*

În *Eminescu și Alecsandri,* București 1936, d. I. M. Rașcu izbutește să arăte că nici Alecsandri nu lipsește, pe alocurea, din inspiratorii lui Eminescu. Se arată că definiția „acest rege-al poesiei veșnic tînăr și ferice" e de la Petrino, criticat de poetul „Epigonilor". E o lucrare deosebit de bogată ca informație și ducînd la încheieri nouă.

*

În *Făt-Frumos,* XI, 4, d. I. E. Torouțiu îndreaptă data morții lui Cuza-Vodă după însuși actul de deces de la Heidelberg. Scrisori inedite ale lui Alecsandri se dau de același. Și note despre redactarea lui Despot-Vodă (scrisoare către Macedonski).

*

Despre secuisarea Rominilor, d. Gociman-Oituz, în *Conferințile extensiunii academice,* publicate de Asociația profesorilor de la Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj (Cluj 1936). Mărturisirea locală că „de cînd lumea aici au fost Romîni", p. 56. Și lucruri noi în conferința d-lui I. Mateiu despre „semnificația Unirii".

*

E de mare interes demografic raportul d-lui dr. M. Enescu asupra atît de înapoiatul județ Roman (*Situația economică a populației rurale în raport cu sănătatea publică și igiena* (Roman 1936).

*

Extraordinare asămănări, nu neexplicabile, cu ceramica noastră pictată, în desemnurile ce întovărășesc cartea d-nei Gladys Ayer Nomland, *New archaeological sites from the state of Falcón, Venezuela* (în *Ibero-Americana,* 11), Berkeley-California 1935.

*

În *Cercetări istorice,* X-II (1934-6), nr. 2, d. Valerian Popovici termină importantul său studiu despre politica lui Mihai Viteazul

www.dacoromanica.ro

față de Turci (dar trebuiau, ici-colo, identificări, ca pentru „Sapan"-Pașa); alături dd. I. Minea și G. T. Boga se ocupă, în cele mai mici amănunte, de Banul Iani, ruda lui Mihai (se dă, cu aceiași migăloasă precisiune, și cariera de boier a acestuia; pentru legătura cu Iani a se vedea memoriul meu recent la Academie; v. și pp. 233-5). Noi acte asupra relațiilor dintre Grigore Alexandru-Vodă Ghica și Poloni sînt analisate de d. Duzinchevici. Documente moldovenești din veacul al XVII-lea le dă d. Dimitrie I. Ciurea. D. Minea fixează pe basa unui nou document popasul la Trotuș al lui Mateiaș Corvinul. Tot d-sa presintă acte ardelene cu menționea unui cnez romin și a unor locuitori de aceiași națiie în veacurile al XIV-lea și al XV-lea. Și mai departe despre ocupația rusească din 1828-34 (d. Mih. Galan) și despre moștenirea moșiilor muntene (dd. Minea și Boga); bună osebirea între Moldova și Țara-Românească: am fixat-o cel d'intăiu; se revine asupra „prădalicei". Lucrarea, basată pe o așa de largă informație inedită, ar fi trebuit adunată în volum, cu adăugirea unei table a materiilor, fără care întrebuințarea ar fi aproape imposibilă. Sfîrșitul Domniei lui Ștefan Rareș e reluat de d. Minea, și cu considerații de istorie universală, remarcabile. Și despre feriie. Dd. Minea și Boga încearcă, presintînd originalul sl. v, să salveze documentul danie pentru școli al lui Gheorghe Ștefan: toată forma e falsă, și astfel de acte au totdeauna o introducere literară pretențioasă, care lipsește aici; publicarea originalului întărește credința neautenticității lui. Despre vechile dăjdi în Moldova, d. Virgil Pîntea. .

*

Corecturi italiene la Tripla Alianță în studiul d-lui Francesco Cognasso, *Osservazioni sulla politica estera del ministro Prinetti*, Turin 1936.

*

În *Vechituri* de d. Radu D. Rosetti (București 1936) facsimilele paginii în care Regina Maria însemna condițiile păcii Marghiloman pentru a fi publicate în foaia Marelui Cartier, unde ele au fost oprite de o censură pe care și autorul acestor rînduri a suportat-o de atîtea ori în toată grosolănia și prostia ei.

Și alte amintiri din acele ceasuri mari și grele (și, p. 63, o scrisoare iredentistă, din 1894, a lui Duiliu Zamfirescu). Și unele biografii de prieteni.

*

www.dacoromanica.ro

În *Cahiers de la révolution française*, V, d. Hugo D. Barba-Gelata arată influența Revoluției francese asupra Americii latine. Napoleon se gîndește a trimete vase în America, unde erau, de mult, agenții lui.

*

În broșura păr. Moise Popovici, *Un vechiu monument istoric dispărut*, Beiuș 1934, știri despre satul pe care părintele îl numește Șeghește, dar nu poate fi decît o formă viciată din Șeghești, cum o arată și cea ungurească: Segesfalva. Interesante vederi ale vechii biserici și icoanelor (îmi permit a spune că în românește, ca și în franțuzește, se zice „reforma" literară, nu „reformațiunea"; părintele mă îndreaptă...).

*

Cartea d-lui Alexandru Claudian despre legăturile, cunoscute, dintre saint-simonism și positivism (*Originea socială a filosofiei lui Auguste Comte*, București 1936, la Fundațiile Regale) e foarte bine informată și clară. Citează și pe confusul și părtenitorul biograf al lui Auguste Comte, Henri Gouhier (pentru autor e „minuțios și subtil"). Ce senină e alături cercetarea bătrînului Lévy-Bruhl!

Ceva mai multă istorie n'ar fi stricat. Se putea evita atunci cîte-o formulă ca „Restaurația lui Carol X" (p. 19). Pentru doctrinarii de dreapta nu era inutilă consultarea mai deasă a volumului ce li-a fost consacrat de Faguet și pentru liberali a operei, de stabiliri definitive, a lui Thureau-Dangin. Superficialul eclectic Victor Cousin poate fi el încadrat (v. p. 20) între „doctrinari"? Un critic engles vorbește de „o doctrină de înțelegere și toleranță", ceia ce *nu* e o doctrină. De aceia Taine, un doctrinar, s'a rupt de el. Nu știu nici dacă între Cousin și o burghesie pe cale de a se îmbogăți poate fi o legătură. Nu știu dacă Teroarea, un moment de psihosă, are a face cu „poporul" din Paris (p. 83). Condorcet n'a fost decapitat (v. p. 84).

Ici și colo, pare prea mult că subiectul e văzut prin comentatori.

În genere însă, excelenta lucrare arată nivelul la care s'a ridicat după războiu întelectualitatea noastră.

*

În *Annali* ale Institutului Superior Oriental din Neapole (VIII, 2) o frumoasă presintare a lui Horațiu de d. R. d'Alfonso.

*

www.dacoromanica.ro

In *Colț de țară* de la Timișoara, I, 12, d. Ioachim Miloia presintă bisericile de lemn din Bățești, Săceni și Tomești, pe valea Begheului, curat românească (sec. al XVIII-lea; cea din Crivina e din 1677).

*

D. Ioan C. Filitti adună, în *Cîteva documente* (București 1936), unele notițe ale sale din ultimul timp (e vorba și de Dragomir Vornicul, mort în 1653, fratele Doamnei lui Mihai Viteazul — se vede că Elena soția lui Dragomir era „rudă cu Matei-Vodă"—și despre tatăl și bunicul lui Vasile Lupu — de ce nu Nicolae Aga, *Coci* el însuși? A se adăugi comemorările (și corespondență cu Maiorescu) din *Alte cîteva amintiri (id.).*

*

În *Rendiconti* ale Academiei de Lincei, seria 6, XI, fasc. 7-10, un studiu al d-lui M. Truscelli despre „Celticele" lui Posidoniu și influența lor asupra lui Strabon și a altor scriitori ulteriori. E o confruntare foarte utilă a tuturor știrilor din izvoarele antice cu privire la Galia. Se încearcă și restituirea textului lui Posidoniu.

N. Iorga.

NOTIȚE

Într'o veche carte englesă a unei doamne din aristocrație despre costumele populare la toate popoarele (1830)[1], p. 383:

„In Wallachia the women of high rank wear splendid silk or satin robes, often embroidered or brocaded in gold aud silver. The upper garment is full and long, with long tight sleeves: it is not confined at the waist, but hangs quite loose; it is open at the bosom aud shews a splendid jewelled stamacher, and is generally trimmed all rond with fur. Beneath it is an embroidered vest, with a collar of precious stones and velvet encircling the throat. On the head is a cap of fur, made something in the shape of a turban.

„The young girls wear their hair flat on the temples, and twisted in a broad plait behind, interspersed with flowers. The silk jupe reaches to the feet, the boddice is sufficiently open to shew an ornamented stomacher, the sleeves are tight to the hands, and a coloured scarf, after circling the waist, falls to the feet. As stays are unknown in these countries, a slim waist is never seen and a

[1] Titlul îmi lipsește pentru moment.

www.dacoromanica.ro

French *élégante* would be shoked at the clumsy tournure of a Wallachian belle.

„In Lady Craven's „Journal" we have an acount of her reception at the Wallachian court. She says: „In the corner sat the prince, dressed and attended *à la Turque;* over his head were ranged the horses' tails, the great helmet and feather, the magnificent sabre, and other arms with which I had seen him parade the streets ot Constantinople.... I was then summoned to an audience with the princess: she was sitting *à la Turque*, with three of her daughters by her. There were twenty ladies in the room, one of whom, instead of a turban, had a high cap of sable put behind her hair, that was combed up straight over a kind of roll: this headdress was far from being ugly or unbecoming. The princess told me that it was a lady of Walachia, and that the cap was the head-dress of the country".

„The men wear a long robe that reaches to the feet, and a shawl round the waist; over this is an upper garment with long tight sleeves, lined throughout with fur. The head is covered with a fur cap; no beard is worn, only moustaches; the shoes have very high heels".

*

În cartea sa *Pietrogrado 1917* (Milano f. a.), d. Francesco Maria Taliani, acuma ministru al Italiei la Haga, presintă la început, de fapt, lucruri din *1916* (nu 1917), cu „Filipescu" (care?) la Hotel Astoria apărînd în uniformă militară și cu decorații (p. 30) sau căutînd anume legături feminine (p. 20; cf. pp. 83-3). Toată lumea se ocupă de necesitatea întrării României în războiu: ambasadorul engles o consideră ca „o injecție într'un corp sfîrșit" (p. 30). Anul 1917 începe numaĭ de la pagina 38; cf., în continuarea de roman, la pagina 81 (cf. pp. 82-3). La pagina 121, arestarea lui Diamandy, „piccolo grsso et allegro", cînd serba, cu membrii Legației românești, Anul Nou. E aruncat într'o „stanzaccia umida". „În coridor întîlnesc pe Tereșcenco, și el prisonier. Acesta care, pe carta de visită, e încă ministrul al Afacerilor Străine, i-a făcut scuse oficiale și foarte vii, adăugînd totuși că, dată fiind „situația anormală momentană", îi era neplăcut *(increscioso)* să discute cu el ce se întîmplase. Seara, cînd Diamandy încerca să înghită supa prisonierilor, un om de serviciu *(secondino)* îi aduse din partea lui Tereșcenco o cutie de icre.

www.dacoromanica.ro

Adunarea întregului corp diplomatic la Americani, şi cu „Brasilieni şi Argentini, Chinesi şi Siamesi". La patru se duc, Troţchi fiind lipsă, la Lenin. Lumea de afară, care strigă, crede că e vorba de recunoaşterea oficială a regimului. „Furtunoasă întrevedere." Lenin a cerut să discute, să tragă în discuţie pe diplomaţii aliaţi, ajutat dibaciu de Zalkind, adiutantul lui Troţchi. Dar a fost aspru întrerupt. Atunci închide ochii şi i se făcea capul de piatră *(macigno)*. Cu glas încet şi liniştit relua explicaţia că arestarea ministrului României se făcuse numai cu scopul de a evita să se verse din nou sînge într'un conflict ruso-romîn.

— Romînii flămînzesc trupele noastre, — a zis tare Zalkind —, ei trădează alianţa.

Atunci s'a ridicat ministrul Serbiei [1]; capul său cărunt de violonist tremura şi a urlat:

— *C'est vous qui êtes des traîtres! C'est grâce à vous que nos ennemis tiennent encore! Si un jour par votre trahison ma patrie devait périr, je viendrai me tuer ici, devant vous.*

Lenin închide din nou ochii, strînge buzele, le redeschide fără sînge pentru a arunca un cuvînt lui Zalkind. Acesta aleargă la o uşă în dosul lui şi chiamă pe cineva...

[Acesta] se apropie de Lenin, se pleacă pe măsuţă, lasă să cadă cuvinte supuse, dar *silabate*, care răsună pe lemn. Lenin se ridică; ieşind întoarce capul ca să zică: Diamandy va fi liberat mîne...

14 Ianuar.. Un emisar s'a presintat aseară la Diamandy şi i-a spus că-l vor libera în schimbul unei îndatoriri formale de a împiedeca războiul între Rusia şi România. Diamandy a răspuns că nu admitea condiţii. Două ceasuri după aceasta i s'au deschis porţile."

Corpul diplomatic relevă caracterul oriental al actului (pp. 121-3).

*

Între generalii austrieci, un Duka, pe care Gneisenau, într'o scrisoare din 11 Novembre 1813 (Tim Klein, *Die Befreiung, 1813, 1814, 1815*, p. 337), îl califică de „favorit al Împăratului Francisc".

*

În 1684 se tipăria la Frankfurt o cărticică intitulată *Histoire critique de la creance et des coûtumes des nations du Levant, publiée par le Sr. de Moni.* în care autorul necunoscut spune că

[1] Spalaicovici.

www.dacoromanica.ro

a văzut la Amsterdam pe un episcop armean, de „Uscovanch", venit „pour faire imprimer une Bible en armenien, selon la commission qu'il en avoit de son Patriarche; car, comme les Bibles Armeniennes manuscrites estoient d'un prix excessif et que cela empeschoit que les particuliers ne lussent l'Ecriture, le Patriarche prit resolution de la faire imprimer". De la acesta, care vine la Paris şi merge la Marsilia, unde vrea, cu voia lui Ludovic al XIV-lea, „faire imprimer des livres Armeniens à l'usage de sa Nation" (p. 138), ceia ce indispune Roma, se capătă un „Memoire des Eglises Armeniennes", publicat în aceiaşi lucrare. Se vorbeşte şi de traducerea Bibliei de către un Moise gramaticul şi un David filosoful (pp. 145-6).

*

O culegere de discursuri atingînd şi cruciata.

În discursul dintr'un volum miscelaneu din secolul al XVI-lea [1], al trimesului ferrares Cynthius Ioannes Baptista Giraldi către Marcu Antoniu Trivisano, doge al Veneţiei, se aminteşte că Dominic, tatăl lui, a fost comandant al flotei veneţiene „calamitosis periculosissimisque illis temporibus quibus immanissimus Turcorum imperator Rhodum obsidebat" (p. 150).

În discursul lui Lionello, episcopul de Concordia, la îngroparea lui Inocenţiu al VIII-lea, se pomeneşte de pericolul turcesc: „imminet quotidie christianis cervicibus immanissima Turcarum ferocitas" (p. 171). Se pomenesc şi ostenelile pentru a avea pe Sultanul Gem („habito iam maximis laboribus Zizimo Sultano"; p. 175).

La înmormîntarea cardinalului Francisc Cornaro, Ieronim Nigro vorbeşte despre Caterina Cornaro şi rolul ei în Cipru (p. 181). Francesco Cornaro visitează Locurile Sfinte; sufere acolo insulte şi lovituri (pp. 183-4).

În discursul lui Stanislav Orichowski la îngroparea lui Sigismund, regele Poloniei, se arată că înaintaşul lui, Vladislav, ar fi anexat Moldova („Volachos Polonis adiunxit") şi ar fi gonit pe

[1] *Orationes clarorum hominum, vel honoris officiique causa ad principes, vel in funere de virtutibus eorum habitae, nuper in Academia Veneta pro imum in lucem editae, et nunc diligentius multo quam ante typis excusae, adiectis novis aliquot disertissimis eiusdem argumenti orationibus, quarum catalogum sequens pagella indicabit. Coloniae, apud haeredes Iohannis Quentel et Geroninum Calenium, 1560.*

www.dacoromanica.ro

Sultanul Murad din Ungaria, până a ajuns să piară la Varna (p. 217). Casimir ar fi supus pe Ștefan, „războinic vestit", și ar fi gonit pe Mohammed al II-lea din Moldova („Stephanum, Valachiae Palatinum, bellatorem inclytum, parere Polonorum imperio coëgit et Mahometem, Turcarum tyrannum, ex Valachia expulit pacemque petere compulit", p. 219). Se amintește ce pagubă a adus Ioan Albert cu războiul în Moldova (p. 228). La suirea lui Sigismund, nu numai Turcii, ci și Moldova amenință („hinc bello affecta imminebat Valachia"; p. 229). El face pace și cu Moldovenii (p. 229). Dar, cînd aceștia, cu ajutor turcesc, atacă Polonia, bătălia de la Obertyn îi pedepsește: „Quid autem Valachia ipsa, turcicis exercitibus contra Sigismundum munita atque instructa, cum huic regno periculosissimo immineret, nonne ad Obertinum postremo ab hoc rege devicta, poenas temeritatis suae dedit vestroque imperio, hoc isto Ioanne Tharnovio duce, parere est coacta?" (p. 261). El luptă, astfel, contra Moldovenilor și Muscalilor, în numele Bisericii romane (p. 262). Numai silit de isolare a făcut pace cu Turcii (pp. 263-4). El a sfătuit pe nepotul Ludovic din Ungaria să nu atace, pe bază de „nesigure ajutoare", pe Turci, arătînd „Rhodum atque Coum, nobilissimas insulas, consimili spe periisse", că Împăratul e oprit de războiul în Franța și Italia, Ferdinand de răscoala țeranilor, toată Germania de războiul religios (p. 264). Se menționează ciocnirea cu Moldovenii la Liov: „Quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolim valachico bello pro vestra libertate cum hoc rege egistis?" (p. 267). Și Moldova, ca și alte țeri dușmane, va folosi de moartea regelui (p. 275).

În cuvîntarea lui Bernardino Loredano la îngroparea lui Marcu Antoniu Trevisano, dogele venețian, se arată cum Dominic Trevisano a scăpat pe Ieronim Marcello, bail, de a fi gonit din Constantinopol și de a se suprima postul: „Aut cum ad ferocissimum Turcarum regem de gravissimo nostro magistratu Byzantii retinendo est missus? Nam, cum Hieronymus Marcellus, spectata virtute vir, qui Byzantii tum magistratum magnum atque honorificum, ex foedere et societate constitutum, vetere instituto gerebat, in suspicionem regi venisset sua consilia factaque huic Senatui nunciasset ob eamque causam iratus ei rex imperasset ut confestim ex urbe excederet, quod se decrevisse diceret nullum in posterum eiusmodi magistratum Byzantii esse, delectus est Dominicus Trivisanus, qui incitatum regis animum Senatus nomine

www.dacoromanica.ro

mitigaret, atque is quidem, quanquam affecta aetate erat et plurima eaque honorificentissima Senatus de se iudicia habebat, tamen, periculosum iter ac rem et omni parte difficilem magno animo aggressus, ad regem summa celeritate contendit atque, exposita Senatus voluntate, causam ita egit ut regis animum, quanquam valde alienum, ad vestram subito voluntatem arbitriumque traduxerit atque idem qui ante fuerat Byzantii magistratus et in posterum esset effecerit" (pp. 327-8). Se amintește misiunea lui Dominic de a apăra apele venețiene cînd, după luarea Rodosului, Sultanul Soliman părea că amenință Ciprul, Creta: „Testis est gravis illa tempestas qua, cum Solimanus, Turcarum rex potentissimus, ducentis armatorum millibus et classe ingenti Rhodiis bellum inferret, ac vestris fructuosissimis insulis, Cretae Cyproque iamiam immineret vosque, quae vestra est sapientia, quia quae accidere poterant ne acciderent metuendum esse putabatur, maximis classibus et firmissimis exercitibus insulas has ab acerrimo Turcarum impetu defendendas esse decrevissetis, neminem alium nisi Dominicum Trivisanum, summae rerum et toti rei maritimae praefecistis, atque is quidem eo tempore, nisi, vestro iussu coactus, se a pugna continuisset, qui foedus violandum veteri exemplo non putavistis, ornatissimam profecto regis classem ac maximas copias, metu nominis sui percussas, superasset ac delevisset" (pp. 329 30). Viitorul doge merge cu tatăl, nu numai la regele Ludovic al Franciei, ci și la Sudan: „ad Campsonem *(sic)*, Aegyptiorum regem" (p. 333). A ajuns a guverna Creta și Ciprul (p. 335).

În discursul lui Gabriele Moro pentru Benedetto di Pesaro se pomenește moartea în luptă lîngă Lesbos a înaintașului, Angelo (p. 361).

Se laudă însuși Pesaro pentru felul cum a intervenit contra Turcilor pe vremea cînd ei atacau Modonul și comandantul venețian murise. El aleargă așa de iute, încît, luînd comanda la 29 Iulie, pleacă a doua zi și ajunge la Zante în ajunul idelor acelei luni, a doua zi după ce Modonul căzuse. Flota venețiană se împrăștiase. El se gătește de luptă, silind pe Turci a-și retrage corăbiile. Pesaro cu șaizeci de vase urmărește pănă la Helespont pe cele două sute cinzeci ale dușmanului, prinzînd șaizeci. Apoi el iea Cefalonia, recîștigă „Pylum, quem Juncum vocant", și Egina, liberează de asediu Nauplia, răspinge de mai multe ori flota turcească ce voia să iasă din rîul Aoos, acum Voiussa.

www.dacoromanica.ro

Prinde şi arde pe „Richum, pyratam immanissimum“. Cucereşte „intra paucos dies“ Santa Maura. Întră, lăsînd grosul ilotei la Cefalonia, cu opt trireme, în golful de Ambracia (Arta), prin îngustul culoar, bine apărat, arde pregătirile turceşti, iea unsprezece trireme şi se retrage în voie (pp. 363-4).

În discursul lui Leonard Giustiniano pentru Carlo Zeno e vorba de administraţia acestuia la Patras (p. 366 şi urm.).

În al lui Marcu-Antoniu Sabellico pentru Zaharia Barbaro se menţionează asediul turcesc la Scodra (p. 383), apărarea Levantului, a insulelor Lemnos şi Zante de tatăl lui Zaharia *(ibid.)*.

Urmează discursul la înmormîntarea lui Francisc Faseolo, cancelariu al Veneţiei, de Giambattista Ramusio. Se pomeneşte solia lui Angelo, episcop de Feltre, la regii Danemarcei şi Poloniei pentru a i îndemna în numele Papei Paul al II-lea la lupta contra Turcilor (p. 388). Alt înaintaş, Aloisio, „Constantinopoli pro patria mortem obiit“ *(ibid.)*.

În discursul pentru Francisc „Rubrius“, sol frances la Veneţia, al lui Victor Faustus se menţionează liberarea de regele Neapolei, care e pentru Italia rege în prima linie, ca al Perşilor pentru Greci, a prinşilor din Africa şi de la „Saracini“ (p. 474). Se arată ce au făcut regii Franciei pentru cruciată. „Nu cu mulţi ani înainte, cînd Carol al VIII-lea îşi făcea drumul prin Apulia, Turcii au lăsat tot ţermul Macedoniei şi al Epirului, ca şi al Greciei, golit de apărători“ (p. 475). De aceia în Orient toţi creştinii apuseni sînt „Franci“ (p. 476).

În discursul lui Ulric Zasius la înmormîntarea Împăratului Maximilian se relevă zelul acestuia pentru cruciată (p. 495). În al aceluiaşi la moartea lui Carol Quintul se înseamnă că în aceiaşi zi se „încoronează“ şi acesta şi Soliman Magnificul (p. 515). Acesta spera să ieie toată Germania (pp. 517-8). Carol îi opune ofensiva africană: la Tunis se prinde şi „regele“, liberînd în aceiaşi zi 6.000 de prisonieri creştini (pp. 518-9). Viena, atacată de 200.000 de Turci, a fost apărată (pp. 519-20).

*

Între cărţile rare, „Ifigenia în Taurida“, dramă în cinci acte de Goete *(sic)*, traducţiune de Ilarion Pusicariu“ (viitorul arhimandrit Ilarion Puşcariu), „Bucureşti, Tipografia lui Toma Teodorescu, 1862“, 100 pp. în 12.

*

www.dacoromanica.ro

Pe un exemplar din Lesage, *Histoire de Guzman d'Alfarache*, I, ed. Paris 1812: Κουτράν, τόμοι 2, γρ. 10 şi „D. Marcovici a fost aici în Urziceni în ciartir la noi şi spre credinţă am însemnat. A. Fochidis, 850, Sept. 18" (scrisoare cu creionul, greu de cetit).

*

În Carducci, *A proposito di alcuni giudizi su Alessandro Manzoni*, 1889, pp. 40-1: „E dopo i rovesci del 1814 una mano di cospiratori offriva a Napoleone all'Elba la corona di un rinnovato impero romano con statuto unitario, e strettamente unitaria era la società segreta dell'Ausonia circa il 1820. Nel 1821, il parlamento di Napoli discusse se dovesse intitolarsi Regno d'Italia il novello stato costituzionale, e il nome di Regno d'Italia fu inalberato su le bandiere degl' insorti a Fossano ed a Alessandria".

Tot Carducci observă (în *Il libro delle prefazioni*, Città di Castello 1888, p. 39) că încă din secolul al XIV-lea Fazio degli Uberti, care a scris *Dettamondo*, cerea pentru toată Italia „un solo re".

*

Poate că aşezarea Istrienilor romîni să se fi făcut în acelaşi timp cînd se aşezau în Sicilia Grecii din Piana dei Greci, păstrîndu-şi pănă astăzi costumul oriental *(Almanacco veneto*, 1929, p. 155).

*

Fresce exterioare în Danţul morţii din biserica San Vigilio de la Pinzole, *ibid.*, pp. 208-9.

*

Dacia de care se vorbeşte în Poesiile lui Lorenzo de'Medici, purtînd pe un Împărat de la Constantinopol — *se pure è di Constantinopoli la scena*, spune Carducci, în prefaţă, sau în *Libro delle Prefazioni*, Città di Castello 1888, p. 83 — în această „Dacie" pentru a-l readuce apoi din „Dacia" la Constantinopol, pare să fie a noastră.

Tot de dînsa e vorba cînd „il capitano di Costantino Magno tratta di stringer l'assedio a una città di Dacia con archibusi e spingarde, con bomdarde e bombardieri" (v. *ibid.*, p. 83).

*

În 1604 (Fradeletti, *Venezia antica e Italia moderna*, în *Nuova Antologia*, 1929, şi în *Almanacco Veneto*, 1929, p. 81), Albania se oferă Veneţiei, şi ea o refusă. Raporturile între noi şi Republică ajung a se face încă de atunci prin această lume balcanică, a cării viaţă orăşenească, de caracter românesc, ea a creat-o.

*

www.dacoromanica.ro

În Ποιήματα Ἰακώβου Ῥίζου Ῥάγκαβη, ed. Andrei Coromila, Atena 1836, pe lîngă traduceri, excelente, din tragedia franceză, *Cinna, Phèdre, Zaïre* „melodrama"-operă, Ἡ ἐπάνοδος τῶν Μουσῶν, bucăți lirice originale, unele și în limba curentă populară (ca Οἰνοποσία), o scrisoare trimeasă poetului din Cazanlic de Alexandru Suțu (între 1806-12), „Alecu-Vodă" (Ἀλέκο-βόδας), unchiul autorului, supt numele vărului C. Ioan Suțu. Pare a mai fi fost semnalată de mine, după altă ediție, ca și plecarea poetului „de la Odesa la Brașov". V- și „fiul mieu Alexandru la München". Epitafe pentru Grigore Suțu și Constantin Vardalah. Unele poeme sînt relative la anul 1821 și la războiul de eliberare, ce a urmat. La sfîrșit, „petrecerea mea la București în 1829" (visiuni, chemări la luptă).

*

Pe cartea lui J. N. Bouilly, *Contes offerts aux enfants de France*, Paris f. a. (înainte de 1830, fiind oferită ducesei de Berry), semnează întăiu, supt o coroană: Roxandre Balsche, apoi R. Stourza.

*

Foarte interesantă, în memoriile generalului Belliard *(Mémoires du comte Belliard..., écrits par lui-même, recueillis et mis en ordre par M. Vinet,* I, Bruxelles 1842), convorbirea de la 1830 cu Împăratul Franz. El își arăta părerea că, dacă ar fi apărut călări Carol al X-lea și Moștenitorul, revoluția n'ar fi biruit. Își amintia de „vechiul vostru stăpîn" (Napoleon), om tare și priceput la guvern, care ar fi rămas, dacă l-ar fi ascultat pe el cînd i-a trimes solie la Dresda; în Franța îi răspundea într'una „Je suis vainqueur", dar nu se poate birui „un milion de oameni". Pentru stările de lucruri din Franța e vinovată presa otrăvitoare. La el nu se tolerează așa ceva. Ca așezăminte provinciale toată lumea e mulțămită. Dar Constituția a refusat-o totdeauna. Credea că lucrurile s'au potolit și la Bruxelles din causa atitudinii burghesiei. Dar Ludovic-Filip primește pe oricine și nu ține decorul. „Simplicitatea noastră n'ar merge la Francesi; aveți nevoie de aparat, de represintație." Laudă și pe nepotul său de fiică, fiul lui Napoleon, cu calități, dar care trebuie înfrînat (p. 313 și urm.). Și întîlniri cu Metternich. Dacă, spune acesta, se mai aprinde focul la Paris, el are pompe.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro